

Tandläkarutbildningen i Umeå 50 år 1956-2006

Kurs 55B Umeålinjen

Kurs V06

Redaktör	Svante Twetman Hjördis Olsson
Redaktionsråd	Johan Gunne Kurt Å Olsson
Skribenter	Johan Gunne Peter Ollinen Lage Wigren Maud Bergman Anders Berglund Bo Bergman Kjell Ransjö Nils Bäckman Anna-Karin Holm Margit Nilsson Jan van Dijken Staffan Sjöström Ulf Lerner Kurt Å Olsson Peyman Kelk Maurits Persson Oscar Arnell
Omslagsfoton	Bengt Forsell
Produktion	Print & Media, Umeå universitet

INNEHÅLL

Förord	3
Tandläkarutbildningen då och nu	4
50 år i tandhälsans tjänst	9
Några milstolpar	12
Från materiallära till odontologisk materialvetenskap	14
Tandteknikerutbildningen idag	20
Några personliga hägkomster	22
Minnen från en tandsköterska	29
För inte så länge sen	33
Uppsala åt uppsaliensarna och ... Umeå åt ...	36
Norrandsgatan 18B 1957-1984	41
Tandhygienistutbildningen	46
Odontologisk forskning	49
Livet som doktorand	54
Specialistutbildningen - kanske också ett jubileum?	59
Medicinska studentkåren	62
Studentaktiviteter då och nu	66
Spikning - en viktig tradition	70
De första disputationerna i Umeå	74
Odontologie doktorsgrad/doktorsexamen	75
Våra hedersdoktorer	84
Installationer av professorer	85
Ämnesföreläsare/föreläsare	86
Föreläsare, dekaner och prefekter	87
Några utmärkelser genom åren	88
Foton från högtider och festligheter	94
Foton från klinik, undervisning och forskning	98

Förord

Svante Twetman, professor i Pedodonti

50 år!

Det är stort. Ingemar Stenmark och tandläkarutbildningen i Umeå. Båda fyller 50 år i år. Det var alltså 1956 allting började. OS i Cortina och Melbourne. Riksdagen beslutar att reguljära svenska TV-sändningar skall starta. Volvo Amazon presenteras. Rymdeposet Aniara utkommer. Invasion i Ungern. IKEA lanserar monterbara möbler i platta paket. I denna jubileumsskrift får du följa med på en resa i vår gemensamma historia. Föresatsen har inte varit att ge en heltäckande bild i form av källmaterial och tabeller. Se det snarare som ett antal nedslag från då och nu även om vi har en liten "katalogdel" med viktiga händelser och utmärkelser. Dessutom handlar det inte enbart om tandläkarutbildningen. Även institutionens forskning och forskarutbildning, specialistutbildning och utbildningarna till tandsköterska, tandhygienist och tandtekniker finns representerade.

Tre saker slår mig när jag läser allt detta. Det första är allt det som har hänt och åstadkommits under 50 år. Det andra är att mycket ändå är sig ganska likt genom åren. Och det tredje? Jo, var det så att "profilerna" var större personligheter förr? Eller är det som lumparhistorier - de blir bättre i

backspegeln? Läs och bedöm själv!

Jag hörde på radion en känd skidåkare som intervjuades angående högtidsdagen

- "Hur känns det nu att fylla femtio?"

- "Jovars, inge särskilt, samma som igår"

Så sant som det var sagt. Men ändå stort.

Jag vill passa på tillfället att tacka alla bidragsgivare för text, bilder och idéer, ingen nämnd ingen glömd. Jag vill ändå tacka Hjördis Olsson och Bengt Forsell speciellt. Bengt har scannat och fixat med bilderna och Hjördis har hållit ordning och reda, redigerat text och bilder och stått för layouten.

Jag hoppas att du får en stunds glädje av denna läsning. På CD-skivan kanske du till och med hittar dig själv och dina kurskamrater. Välkommen till vårt jubileum!

Umeå i juli 2006

Svante Twetman

Tandläkarutbildningen då och nu

**Johan Gunne, professor och
prefekt vid Institutionen för
odontologi**

Det blåser rejält, säkert är det minus 15 grader kallt, det snöar. Vi kör in i den lilla staden Umeå med vår VW 1200, 27 hk. Det är i mitten av februari 1963 och jag har anlänt till Umeå för att fortsätta min tandläkarutbildning, som jag påbörjat i Stockholm ett år tidigare, dels på Holländargatan, dels vid Karolinska institutet i Solna. Tillsammans med en kurskamrat har vi färdats i tre dagar från Linköping i Östergötland. Första dagen kom vi till Uppsala och andra stoppet blev i Härnösand. Under den sista delen av färden, den mellan Örnsköldsvik och Umeå, då vi kör genom stormpiskad ödemark tänker vi båda att detta måste vara vid civilisationens yttersta gräns. Hur skall vi kunna stå ut? Varför lämnade vi Stockholm? Ett par månader senare känns det annorlunda. Kursen med 23 förväntansfulla ungdomar har blivit ett härligt gäng med fin sammanhållning. Skolan är modern, fin utrustning på "teknologen" där vi tillbringar terminerna 3 och 4, trevliga och intresserade lärare. Alla på kursen har fått egna studentrum. En bidragande faktor till att vi snabbt kommer att trivas i Umeå är att vi känner oss välkomna av Umeåborna.

Hur var det att tillhöra den första kullen tandläkarstudenter i Umeå? Vi låter Nils Ragnarsson, en av de tjugo utvalda berätta.

"Det kändes fantastiskt bra. Vi var ett fint gäng, lärarna var engagerade, skolan var ny och fräsch, patienterna kände sig stolta över att bli behandlade av tandläkarstuderande. På klinikal var det bara att trycka på en knapp

så kom läraren till hjälp och svarade på frågorna som dykt upp. I Stockholm fick studenterna springa runt och jaga lärarna. Miljön kring Tandläkarinstitutet var närmast exotisk. Det kunde hända att man stötte på en älg på väg från studentrummet till skolan. Kamratskapet var utmärkt, alla bodde i nybyggda studentrum i samma kvarter. Staden Umeå och dess invånare vaknade upp ur sin småstadssömn när studenterna kom. Alltsammans gjorde tillvaron synnerligen behaglig. Kurskamraten Kjell Ransjö, en profil på kursen och också kallad pappa Kjell, hade kontakter med lokala politiker. Det bidrog till att det ordnades en kårlokal på Skolgatan".

Redan vid den här tiden grundläggs något som sedan skulle bli utmärkande för tandläkarutbildningen i Umeå, den kliniska patientverksamhetens omfattning och kvalitet. Femtio år senare skriver Högskoleverket i sin utvärdering "akademiskt utbildningsprogram med mycket klinik". Under alla år som gått sedan 1956 har tandläkarna utbildade i Umeå haft rykte om sig att vara kliniskt mycket duktiga. Klinisk färdighet har blivit ett signum för utbildningen i Umeå. Högskoleverket berömmar också tandläkarutbildningen i Umeå för den nära kopplingen mellan klinik och grundläggande teori och för goda biblioteks- och IT-resurser. Man framhåller också potentialen i det närmande till de basmedicinska forskningsmiljöerna som pågår.

Vi går tillbaka i tiden igen. Redan 1946 hade diskussionen om en tandläkarutbildning

i Umeå startat och 1955 beslutade riksdagen att sådan utbildning skulle ske i Umeå med början 1956. Fröet till Umeå universitet var satt. Till en början med 40 studerande per år som 1965 blev 60 med hela utbildningen förlagd till Umeå. Antalet utbildningsplatser har varierat under åren som gått. Som mest antogs 80 studenter per år för att nu år 2006 vara nere i 45.

Vi hoppar fram ett par år. Den 13 september 1958 invigde kung Gustaf VI Adolf Tandläkarinstitutet och samma dag ägde de första disputationerna i odontologi rum, de första disputationerna överhuvudtaget norr om Uppsala. Gösta Westin, rektor vid Tandläkarhögskolan i Stockholm, promoverade samma dag Gösta Skoglund till odontologie hedersdoktor. Att det blev ett tandläkarinstitut och sedan ett universitet i Umeå var till stor del Gösta Skoglund's förtjänst.

Första juli 1963 blev Tandläkarinstitutet en självständig högskola med ett studerandetag på 60 per år och 1 juli 1964 bildades den odontologiska fakulteten. Begreppet Tandläkarhögskolan, som alltså egentligen bara existerade i ett år kom att fastna både inom universitetet och i folkmun. Idag är ordet så accepterat att ingen har kunnat få gehör för något annat namn. Den odontologiska fakulteten fanns sedan fram till 1999 då denna blev en institution vid den Medicinsko-odontologiska fakulteten som några år senare kom att heta Medicinska fakulteten.

Vad tycker då dagens studerande om tandläkarutbildningen i Umeå? Vi låter frågan gå till Anna Westin, ung och nyexaminerad. Anna är en av de 34 tandläkare som tog sin tandläkarexamen vid Umeå universitet i januari 2006.

"Det jag känner mest, säger Anna, är omhändertagandet. På gott och ont. Man känner sig trygg i sina studier, men lite av gymnasieskola har det varit. Sammanhållningen inom kursen har varit fantastisk, vilket mycket beror på att de flesta bor inom ett begränsat område. Skillnaden mot situationen i t.ex. Stockholm är stor. Vi har haft lite, eller ingen utbildning i teamtandvård, och det behöver vi

när vi möter "verkligheten". Nästan alla som får sin utbildning i Umeå tjänstgör som tandläkare under sommaren efter 9:e terminen. Då märker man skillnaden vad gäller pengar på skolan och ute i tandvården. På skolan talar sällan om pengar med oss studenter".

Efter fem spännande år säger sig Anna vara redo att möta verkligheten och det tycker hon är ett gott betyg åt utbildningen.

1956 och under de följande två decennierna var det ingen eller väldigt lite diskussion om pengar. 1988 fick utbildningen, liksom den i Göteborg, delat huvudmannaskap i och med att landstinget kom att tillhandahålla personal, lokaler och utrustning för den kliniska delen av utbildningen. Detta reglerades i det s.k. TUA (Tandläkarutbildningsavtalet). För denna verksamhet erhöll landstinget statliga medel som till en början tillsammans med universitetets ändamålsanslag borgade för en förhållandevis god ekonomi. Under senare år har de ekonomiska förutsättningarna att bedriva grundutbildning av tandläkare och odontologisk forskning försämrats. Varken ändamålsanslagen som kommer direkt från universitetet eller det s.k. TUA-anslaget har reglerats i takt med kostnadsutvecklingen. Bl.a. har det fört med sig att i flera av de odontologiska kärnämnen finns bara en statlig lärare. Detta blir i längden en ohållbar situation och inom institutionen har under senaste åren diskuterats hur man genom en förändrad struktur skall kunna hantera denna situation. En nytt regionalt TUA tecknades år 2005 och detta avtal gjorde det möjligt att påtagligt stärka den kliniskt relaterade forskningen vid Umeå universitet. I samband med att detta avtal träffades ökade också antalet utbildningsplatser i Umeå till 45.

Betraktar man tandläkarutbildningen och funderar över hur den var organiserad då och nu är det påfallande vilka stora likheter som finns. Utbildningen inleds med ett drygt års basmedicinsk utbildning. Denna följs av preklinisk träning och en relativt omfattande kurs i materialvetenskap. Sedan ökar successivt den kliniska färdighetsträningen, som varvas med teoretisk undervisning i form av

föreläsningar, seminarier och egna litteraturstudier. Upplägget är i stort det samma då som nu även om en viss förskjutning har skett mellan de olika ämnena. Vad beror det på att förändringarna inte är större? Var den så bra från början eller finns det ett motstånd mot förändringar i själva systemet? Jag lämnar frågan obesvarad. En påtaglig skillnad finns dock mellan hur många kliniska åtgärder studenterna utförde under utbildningstiden. Så sent som i början av 80-talet gjorde varje student t.ex. en bra bit över hundra fyllningar, 20 guld- och porslinskronor, 6-7 avtagbara proteser och mer än 10 rotfyllningar. Med undantag för rotfyllningar gör studenterna idag ungefär hälften så många av de nämnda åtgärderna. Inte heller här finns ett givet svar.

Innehållet i de enskilda ämnena har självfallet genomgått dramatiska förändringar under de 50 år som gått. Den odontologiska forskningen har genererat mycket ny kunskap, som successivt kommit att påverka grundutbildningen. De tandläkare, som vi idag examinerar bör ha en betydligt ökad biologisk förståelse inför odontologiska frågeställningar. Den nya kunskapen har inneburit att en

mångfald av både nya behandlingsmetoder och nya material har introducerats. Den har också gett underlag för institutionens omfattande fortsättnings- och vidareutbildningskurser, som täcker in många olika odontologiska frågeställningar.

Under ett antal år kombinerades tandläkarutbildningen med ett års tjänstgöring i folktandvården. Det skedde i och med att man antog en ny studieplan 1979 där utbildningstiden kortades ned till nio terminer. Därpå följde ett års allmäntjänstgöring, det s.k. AT-året. Detta innebar att den färdiga tandläkaren fick mycket av klinisk färdighetsträning. I mitten av 90-talet togs AT-året bort och utbildningen vid lärosätet blev återigen 10 terminer.

För ett antal år sedan blev integrering även i den kliniska delen av tandläkarutbildningen något av ett modeord. Man talade om ett holistiskt synsätt och att man skulle behandla "hela patienten". I Umeå har man varit kritisk till sådan integrering. Nuvarande studieplan från 1996 är dock organiserad så att viss integrering finns i den kliniska undervisning-

Utsikt över Umeå stad och dess älv från matsal och fikarum på nionde våningen (Nians café) i tandläkarutbildningens byggnad från 1984.

en under terminerna 6–10. Ändå måste man nog säga att den kliniska undervisningen idag, liksom för 50 år sedan, till stor del sker ämnesvis. Vid Institutionen för odontologi utbildas idag också tandhygienister och tandtekniker. Integreringen mellan de tre utbildningarna är dock ännu så länge ganska blygsam. Under 2006 arbetar man med att ta fram en reviderad studieplan för tandläkarutbildningen och det bl.a. till följd av den s.k. Bologna-processen. Vad detta i slutändan kommer att föra med sig är det ingen som vet idag.

Kan man på något sätt sammanfatta vad som idag är karakteristiskt för tandläkarutbildningen i Umeå? God sammanhållning inom kurserna, flertalet bor inom ett ganska begränsat område med god tillgång till studentrum. Institutionen för odontologi är också en del av universitetet med sitt centrala läge inom campus. Informell stämning mellan lärare och studenter, god tillgång på patienter. En nära koppling mellan lärarnas forskning och grundutbildningen är andra utmärkande drag för utbildningen i Umeå. Inslaget av katederföreläsningar är ganska starkt och vissa anser att utbildningen är alltför traditionell.

Successivt införs dock allt mer av studerandeaktiverande moment inom de olika ämnena. Det absoluta flertalet av studenter trivs mycket bra med sin utbildning i Umeå. Det rika utbudet av kultur och nöjen hjälper säkert till. En fantastisk sportanläggning, IKSU, kanske bidrog till att Umeå 2006 blev vald till Sveriges bästa studentstad av Sveriges förenade studentkåren, SFS

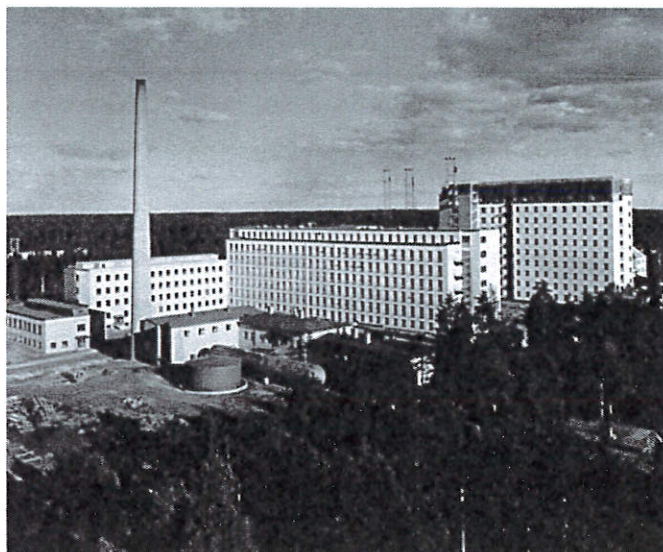
Under åren 2004-05 beslutades om relativt stora ökningar av antalet utbildningsplatser vid de övriga utbildningsorterna. Detta trots att man i utredningen Tandvården till 2010 från år 2002 föreslog att antalet utbildningsplatser på tandläkarprogrammet vid Umeå universitet skulle öka med 20. Kanske har man i Umeå varit alltför blygsam i sina kontakter med departement och politiker. Efter som utbildningen i Umeå är uppskattad av studenterna och Högskolverket ger högt betyg samtidigt som Norrland behöver många nya tandläkare känns det som självklart att institutionen höjer sin svansförlängning och blir tydligare med sina argument för en ökning av antalet utbildningsplatser även i Umeå.

IKSU, IdrottsKlubben Studenterna Umeå, är en av Sveriges största idrottsföreningar med ca 13 000 fasta medlemmar, varav ca 70% är studenter. Första sporthallen byggdes 1983 och har sedan byggts på i flera etapper. Den ligger i anslutning till campus.

Tandläkarinstitutet skulle förläggas till länslasarettet i Umeå och vara en filial till Stockholms Tandläkarhögskola. För detta krävdes att lasaretsbyggnaden byggdes på med tre våningar.

En ny byggnad för tandläkarutbildningen i Umeå invigdes 1984 av utbildningsminister Lena Hjelm-Wallén. Med sin strama arkitektur och sin aluminiumklädda fasad kom huset att bli ett karakteristiskt inslag inom campus och Umeås stadsbild. Så sent som 2006 har även odontologisk materialvetenskap flyttat in i dessa lokaler. Modernt utrustade lokaler för tandläkarutbildning, tandvård och forskning är nu inrymda i dessa byggnader.

Foton tagna av Bertil Ekholtz 1958 och 1988.

50 år i tandhälsans tjänst

Lage Wigren, tandvårdschef,
Västerbottens läns landsting

Peter Ollinen, fd tandvårds-
chef, Västerbottens läns lands-
ting och hedersdoktor, Umeå
universitet

I och med riksdagsbeslutet 1955 om tandläkarutbildning i Umeå öppnades "Norrlandsfönstret" för akademisk utbildning och därmed var "Akademin i storskogen" en realitet som en kvällstidning uttryckte det. Att det blev tandläkare som skulle inleda denna era berodde i grunden på 1938 års riksdagsbeslut om "Folktandvård" där landstingen och de landstingsfria städerna fick ansvaret för vuxna med prioritet för akuta vårdsökande.

Att tandhälsan var dålig hade konstaterats i ett antal utredningar och att den var särskilt dålig i norra delarna av landet konstaterades i en stor epidemiologisk studie om kost och kostvanor, allmänhälsa och tandhälsa satta i relation till socioekonomiska förhållanden. Initiativtagare och ledare för undersökningen var docenten vid Tandläkarinstitutet i Stockholm, Gösta Westin, senare rektor för Tandläkarhögskolan, under vilkens ledning utbildningen i Umeå kunde starta 1956.

Folktandvårdens utbyggnad, som kom i gång efter krigsårens kaotiska läge, krävde en stor kapacitetsökning av de odontologiska utbildningarna. Utbildningen i Malmö-Lund startade 1947 men ytterligare utökning ansågs nödvändig. Ett mycket avgörande förslag,

särskilt för "Umeåanhängarna" om högre utbildning i Norrland, kom i juni 1947. Den redan 1944 tillsatta "Norrlandskommittén" föreslog nämligen att Umeå lasarett borde byggas ut till ett s.k. Rikssjukhus för Norrland och därmed också bli en central tandvårdsanstalt med tandläkarutbildning. Förslaget behandlades i såväl landstinget som i Umeå stadsfullmäktige. Landstingets byggnadskostnader beräknades till 5,5 miljoner och ökade årliga kostnader till 175 000 kr. Staden skulle bidra med 100 000 kr årligen i 5 år. 1951 års tandvårdskommittés förslag, som kom 1953, stämde i stort sett med Norrlandskommitténs. Ett förslag som antogs av riksdagen 1955, trots kritik och avstyrkanden från många remissinstanser.

Under de gångna 50 åren har tandhälsan förbättrats på ett dramatiskt sätt. Umeåfakulteten har haft ett gott samarbete inte enbart med länets folktandvård utan även med angränsande läns tandvårdsenheter.

Särskilt bör nämnas utbildning och forskning inom den preventiva tandvården. Många är de kliniska projekt som genomförts där resultaten och effekterna har dokumenterats och utvärderats i vetenskapliga publikationer.

Universitetssjukhusets tillbyggnad

En mycket viktig pusselbit i den gigantiska tävlan som pågick mellan Norrlandslänen från slutet av 1940-talet till 1955 om framtida lokalisering av den högre utbildningen, blev Västerbottens läns landstings erbjudande om attraktiva lokaler i centrallasarettet. Utan större svårigheter kunde man göra om- och tillbyggnationer av Umeå lasarett, som också skulle bli Rikssjukhus för Norrland. När hela den 5-åriga tandläkarutbildningen kunde genomföras i Umeå hade de aktuella byggnaderna höjts från 6 till 9 våningsplan.

Barntandvården och tandregleringen fick dock sina lokaler i centrala stan med tanke på skolornas läge. Med tiden kom dock två separata enheter att bli betungande för såväl lärare som studenter med undervisning på bägge ställena. Möjligheten till ändring kom i början av 1980-talet då den gamla Tandläkarhögskolan i Stockholm skulle avvecklas och dessa utbildningsplatser fördelas bland de tre kvarvarande skolorna. Aktiviteten blev stor i Umeå både

inom landstinget och de aktuella fakulteterna för odontologi och medicin. I nära samarbete med Nämnden för Universitetssjukhusens utbyggnad (NUU) gjordes en stilfull tillbyggnad i glas och metall. Därmed kunde de kliniska odontologiska och medicinska institutionerna samlas inom Universitetssjukhusets ram.

Den nya skolan byggdes för intagningskapacitet av 100 studerande per år men p.g.a. den turbulens som då rådde beträffande framtida behov av tandläkare utrustades skolan för ett intag av 80 studerande per år.

Den nya moderna tandläkarutrustningen som skolan utrustats med tillverkades i stort sett inom länet (Vilhelmina och Vännäs). Den gamla donerades till Stomatologiska kliniken i Riga. Även tandhygienistutbildningen kunde få sina lokaler inom den nya högskolan. Tandteknikerutbildningen fick genom tillbyggnad av Vårdhögskolan sin lokalfråga löst på ett bra sätt.

Utrustningen av den Stomatologiska kliniken i Riga var ett samarbetsprojekt mellan Medicinska akademien i Riga och Umeå universitet. Professor Jan Rosenquist, tandvårdschef Peter Ollinen, professor Ruta Care, professor Göran Anneroth och docent Ruta Rastina, 1993.

Den nya högskolan blev lyckad. Idéer, som berörde byggnaden och dess utrustning ville Svenska Exportrådet i samarbete med LIC (Landstingets inköpscentral) förverkliga även i Bagdad i Irak. Resultatet blev dock p.g.a. kriget mellan Irak och Iran endast ett

”hemligt” studiebesök av fyra personer från Saddam Husseins kabinett. När våra framgångar särskilt inom den förebyggande vården blev kända sökte även andra länder kontakt med oss bl.a. från Lettland, Kina, Kuwait och Vitryssland.

”Kommunaliseringen”

Folk tandvårdskungörelsen från 1938 och som 1986 blev folk tandvårdsslag reglerar landstingens övergripande ansvar för tandvården i länet. Att landstinget skulle garantera patientunderlaget för klinisk träning och klinisk forskning var en viktig grundförutsättning för tandläkarutbildningens etablering i Umeå. Den kliniska vården och handledningen vid tandläkarhögskolorna sköttes dock av statligt anställd personal i motsats till läkarutbildningen där motsvarande personal var anställd av landstinget. 1985 träffades ett avtal

med staten som sade att fr.o.m. 1987 skulle den personal vid tandläkarutbildningen, som i huvudsak sysslade med vård och klinisk handledning vara landstingsanställda. En viss turbulens uppstod dock i samband med övergången. Problemen löstes dock snart genom lokalt samarbete. I samband med ändring av huvudmannaskapet löstes också frågan om en systematiserad specialistutbildning av tandläkare. Enligt riksdagsbeslut skulle den ombesörjas av landstingen men med fördel genomföras vid fakulteterna.

Våra gratulationer till 50-åringen

Våra gratulationer till 50-åringen inbegriper oss alla som fått vara med på denna fantastis-

ka resa och vi önskar lycka till inför nya framgångsrika Norrlandssatsningar i framtiden.

I den stilfulla byggnaden från 1984 ges idag hela tandläkarutbildningen, 2006.

Några milstolpar

1930- och 1940-talen

- 1929-1931 Socialhygieniska undersökningen i Västerbottens och Norrbottens län under ledning av överläkare Martin Odin vid Umeå lasarett. Gösta Westin och medarbetade vid Tandläkarinstitutet i Stockholm ansvarar för undersökningen av den bristfälliga munhälsan.
- 1938 Riksdagen beslutar om uppbyggnad av en Folk tandvårdsorganisation.
- 1945 Regeringens sakkunniga föreslår inrättande av ett nytt Tandläkarinstitut i landet från 1948. Rektor Nils Eriksson, med stöd av hustrun tandläkare Ingrid Brynolf-Eriksson, pläderar inför Umeå tjänstemannaförening för en högskola eller ett universitet i Umeå.
- 1946 Riksdagen beslutar att två Tandläkarinstitut inrättas i landet, varav ett i Malmö. Det tredje skjuts på framtiden.
- 1947 Norrlandskommittén förordar Umeå lasarett som förläggningsort för ett Rikssjukhus och central norrländsk tandvårdsanstalt för viss tandläkarutbildning. 5-årig studieplan för tandläkarutbildning införes.
- 1949 Stiftelse bildas i Umeå för ett vetenskapligt bibliotek.

1950-talet

- 1951 Tandläkarkommitté tillsätts av ecklesiastikminister Weijne med en undergrupp för organisation och ekonomi ledd av professor Gösta Westin. Regeringen beslutar att Umeå tilldelas femte exemplaret av allt svenskt tryck.
- 1953 Betänkande och proposition att förlägga en högskoleklinik i anslutning till länslasarettet i Umeå som filial till Stockholms Tandläkarhögskola.
- 1955 Förslaget antas enhälligt av Riksdagen (prop 1955:138).
- 1956 Professor Göte Nyqvist utses som föreståndare för Tandläkarinstitutet i Umeå. De första tjugo studenterna, varav tolv norrlänningar, anländer och upprop förrättas av professor Gösta Westin.
- Hissmontör Jonsson, "skolans" första patient, behandlas på lärarkliniken 3 tr. av tandläkare Sven-Eric Eriksson.
- 1957 Den kliniska undervisningen för tandläkare börjar och samtidigt startar utbildningen vid Statens Tandsköterskeskola. Riksdagsbeslut om inrättande av medicinsk högskola i Umeå att starta våren 1959.
- 1958 Umeås två första odontologiska doktorsdisputationer äger rum.
- Konung Gustaf VI Adolf inviger Tandläkarinstitutet. Professor Gösta Westin promoverar fyra tandläkare och sex hedersdoktorer, bland dem statsrådet Gösta Skoglund. Medicinska biblioteket inrättas.
- 1959 Den första föreläsningen för 18 antagna medicine studerande i Umeå.

1960-talet

- 1961 Professor Lennart Lysell efterträder professor Göte Nyquist som föreståndare för Tandläkarinstitutet.
- 1963 Tandläkarhögskolan i Umeå blir självständig. En tvåårig statlig tandteknikerutbildning startar.
- 1964 Tandläkarhögskolan övergår i universitetsorganisationen som Odontologisk fakultet med Lennart Lysell som dekanus.
- 1965 Konung Gustaf VI Adolf inviger Umeå universitet och de första sex professorerna installeras vid Odontologiska fakulteten.

1970-talet

- 1973 Folk tandvården blir huvudman med ansvar för Specialisttandvården.
- 1975 Implantat ad modum Brånemark förklaras lege artis under vissa angivna förutsättningar av Socialstyrelsen. Tandhygienistutbildningen startar vid Västerbottens Vårdhögskola.

1980-talet

- 1984 Ny byggnad för tandläkarutbildningen i Umeå invigs av utbildningsminister Lena Hjelm-Wallén. Tandkliniken för barn och ungdom flyttar in i huset.
- 1985 Landstinget startar en treårig specialkurs inom gymnasieskolan för utbildning av tandtekniker.
- 1986 Lag angående landstingens övergripande ansvar för tandvården instiftas. Tandsköterskeutbildningen övertas av landstinget.
- 1987 Avtal träffas mellan staten och landstingen om huvudmannaskapet (Tandläkarutbildningsavtalet - TUA).

1990-talet

- 1991 Riksdagen beslutar om en systematiserad odontologisk specialistutbildning.
- 1993 Treårig statlig högskoleutbildning för tandtekniker införes.
- 1996 Socialstyrelsens nationella biverkningsregister för dentala material placeras vid Institutionen för odontologisk materialvetenskap i Umeå.
- 1996 Ny studieplan för tandläkarprogrammet sätts.
- 1998 Tandhygienistprogrammet blir statlig utbildning och övertas av Odontologiska fakulteten.
- 1999 Medicinsk-odontologiska fakulteten bildas. Huvuddelen av den odontologiska forskningen och utbildningen knyts till Institutionen för odontologi med 14 enheter/ämnen.

2000-talet

- 2004 Namnbyte till Medicinska fakulteten. Nytt TUA-avtal tecknas med regional tillämpning från 2005.
- 2006 Ny organisation med Utbildningstandvård och Specialisttandvård träder i kraft. Arbete med ny studieplan pågår för anpassning till nya högskolereformen och Bolognaprojektet. Jubileumshögtid - tandläkarutbildningen i Umeå 50 år.

Från materiallära till odontologisk materialvetenskap

Maud Bergman, professor emerita

När jag i maj 1956 avlade tandläkarexamen vid Tandläkarhögskolan i Malmö fanns i examensbetyget ämnet "Materiallära". Undervisningen i detta ämne med docent Bo Axelsson som chef bedrevs förutom av denne även av en lektor, icke tandläkare. I ämnet ingick förutom den teoretiska delen även ett antal intressanta materiallaborationer. De s.k. fantomkurserna i kariologi och protetik som pågick under tre terminer var avsedda som direkta förberedelser till det kommande kliniska arbetet inom dessa två stora ämnen. Lärarna under dessa fantomkurser var alla tandläkare och dessutom tjänstgjorde ett antal amanuenser som i en del fall var tandläkarstudenter vilka var långt komna i sina studier. Dessutom biträdde tandtekniker vid en del demonstrationer av laboratorietechniska moment.

Hösten 1956 anlände de första studenterna till det nystartade Tandläkarinstitutet i Umeå som då var en filial till Tandläkarhögskolan i Stockholm. De 20 studenter som placerats i Umeå utbildades i Stockholm under det första och sista studieåret. Under de mellanliggande tre åren genomgick de studerande såväl fantomkurserna i kariologi och protetik som merparten av den kliniska utbildningen i Umeå. Kursen i materiallära

hade då redan avklarats under det första studieåret i Stockholm. Denna organisatoriska form kvarstod till 1963 då man inrättade Tandläkarhögskolan i Umeå, innebärande att alla fem studieåren kunde förläggas dit. Detta möjliggjordes främst av att den medicinska utbildning, som då förlagts till Umeå medförde att de kurser i medicinska ämnen, vilka ingår i tandläkarnas grundutbildning, inte längre behövde genomgå i Stockholm. Det viktiga syftet att med hjälp av utbildningen i Umeå möjliggöra en god rekrytering av tandläkare även till norra Sverige uppnåddes också efterhand.

Föreståndare för tandläkarutbildningen i Umeå var från starten en av mina lärare från Tandläkarhögskolan i Malmö, professorn i protetik Göte Nyquist. I Umeå var han chef för ett ämne som vid den tiden benämndes bettanalys med parodontoprotetik, en dåtida föregångare till vad som senare kom att utvecklas till dagens ämnesområde klinisk oral fysiologi. Lärarna var från början tre avdelningstandläkare, nämligen Bo Ericson, Arne Wennström och Olle Åkerlund samt två assistenter, Bo Bergman och Sven-Eric Eriksson. Några månader senare tillkom jag själv som amanuens, senare assistent.

Pionjärandan

Från de första åren i småstaden Umeå har jag många intressanta och angenäma minnen. Pionjärandan och den nära kontakten med studenterna var viktiga inslag under åren på femtiotalet. Den första årskullen av tandläkarstudenter som placerats i Umeå utgjordes av en flicka och 19 pojkar, en fördelning som redan 1956, långt före dagens feminism och genustänkande, föreföll oss märklig. Dock tror jag att kursens enda flicka fick mycken

uppmärksamhet och hade en på det hela taget fin studietid. Redan nästföljande år fick hon dessutom kvinnliga kamrater bland de studenter som då kom till Umeå för sina tandläkarstudier. De 19 första manliga studenterna fick för övrigt också en hel del uppmärksamhet. Jag minns mig bl. a. att en av dem vid ett tillfälle berättade att han och hans kamrater var mycket populära deltagare vid olika danstillställningar i Umeå.

Odontologisk teknologi

Fantomkurserna i protetik och kariologi, eller som det då hette proteslära och karieslära, var förlagda till nyinrättade laboratorier på våningsplan fem i lasaretsbyggnaden 1A. Där fanns även föreläsningssalar samt ett materialförråd för de studerande. På våningsplan tre fanns den s.k. lärarkliniken där lärarnas egna patientbehandlingar bedrevs. Efterhand tillkom på detta våningsplan en särskild röntgenavdelning, en mottagningsavdelning och en tandkirurgisk avdelning med tillhörande lärare/tandläkare och övrig personal för tandvårdens behov. När så småningom studenternas kliniska arbete påbörjades på våningsplan fyra tillkom efterhand lärare inom de olika kliniska specialiteterna ingående i tandläkarutbildningen. En snabb utveckling och utökning vidtog. Genom avtal och genom ett gott samarbete med folktandvårdens huvudmän hade man redan från början för tandläkarutbildningens studenter säkrat en mycket god tillgång på patienter med ett diversifierat tandvårdsbehov. Detta kom i hög grad att vara till godo för Umeåstudenterna, som redan från att de var nyutexaminerade tandläkare av många tandvårdschefer ansågs ha speciellt goda kliniska kunskaper och färdigheter.

Eftersom min make Bo och jag hade vår verksamhet förlagd till Stockholm under åren 1960-1963 fortsätter jag berättelsen den 1 juli 1963 då den fullständiga tandläkarutbildning-

en i Umeå startade. Då inrättades ett ämne med en inom svensk odontologi ny ämnesbeteckning, nämligen Teknologi, senare Odontologisk teknologi, med professor Bo Axelsson som förste ämnesföreläsare. Det nyinrättade ämnet hade i huvudsak samma innehåll som det tidigare materiallära plus fantomkurserna i kariologi och protetik vilka var förlagda till terminerna 3, 4 och 5.

Professor Bo Axelsson

Dock utökades redan nu de teoretiska delarna inom detta, till omfånget det största ämnet inom tandläkarnas grundutbildning. Bo Axelsson sökte sedermera och erhöll 1967 en motsvarande ämnesföreläsartjänst vid den då nyinrättade tandläkarutbildningen i Göteborg. Från detta tillfälle minns jag mig en lustig episod då han efter att ha varit och sett på sina nya lokaler i Göteborg uttryckte visst missnöje med färgsättningen i sitt blivande tjänsterum. - "Det var som att komma in i ett gammaldags flickrum, allt var vitmålat!" Emellertid hade han funnit sig väl tillrätta och var helt tillfreds med sin nya avdelning när jag något år senare hade tillfälle att besöka honom i Göteborg.

Lika aktuell ämnesdefinition idag

När professuren i odontologisk teknologi vid Umeå universitet ånyo utannonserades lydde ämnesdefinitionen så som följer: "Ämnet odontologisk teknologi omfattar läran om de dentala materialens sammansättning och egenskaper, deras kliniska och teknologiska handhavande samt deras förhållande till biologisk miljö". Denna ämnesdefinition är enligt min mening lika aktuell idag som den var då, för 40 år sedan. Ny professor blev 1968 Lars Holmlund som kom att bli min mycket uppskattade mentor och handledare under mitt avhandlingsarbete. Lars Holmlund hade redan initierat ett för vårt ämne viktigt och fruktbärande samarbete med professorn i oorganisk kemi, Nils Ingri, och hans medarbetare. Detta samarbete ledde för min del till studier inom detta ämne, först i Umeå och sedan i min födelsestad Uppsala, och bidrog till att jag själv 1978 kunde efterträda framlidne Lars Holmlund som professor i odontologisk teknologi.

Till professuren var redan från början knutna en sekreterartjänst och en tjänst som laboratorieassistent. I övrigt fanns en tjänst som lärare/bitr övertandläkare, en lektors-

tjänst och två assistentandläkartjänster. Vidare fanns vid institutionen två tandtekniker som biträdde vid vissa undervisningsmoment samt ansvarade för materialförrådet och för viss apparatur. Därtill fanns en verkstadstekniker, senare ingenjör, som ansvarade för service och allmän tillsyn av institutionens omfattande och diversifierade tekniska utrustning för forskning och undervisning. Personalen utökades efterhand med ytterligare en laboratorieassistent, en tandtekniker och en verkstadstekniker. Med tiden, när de tandläkarstuderande hunnit litet längre i sin utbildning, kunde därtill bland dessa fortlöpande rekryteras s.k. kandidatamanuenser som bistod i den praktiska undervisningen på studentlaboratorierna.

Vid starten av den fullständiga tandläkarutbildningen i Umeå, d.v.s. den 1 juli 1963, hade man haft svårigheter att ordinariebesätta universitetslektorstjänsten i odontologisk teknologi. Denna tjänst uppehölls därför under några år av en tillförordnad tandläkare. Inte förrän 1969 kunde man från Stockholm rekrytera en ordinarie innehavare till lektorstjänsten, nämligen kemisten fil.lic. Stig Olsson. Hans speciella kompetens blev ett viktigt och nödvändigt komplement till de delar av studenternas undervisning som bedrevs av institutionens övriga lärare, samtliga tandläkare. Många gamla Umeåstudenter har säkert fina minnen av vår uppskattade "Stigge". Därtill etablerades snart ett fruktbärande forskningssamarbete mellan de olika lärarkategorierna inom institutionen och samarbetet med avdelningen för oorganisk kemi förstärktes. Flera av de doktorsavhandlingar och andra publikationer som utgått från institutionen vittnar också om samarbete med lärare och forskare inom denna och andra naturvetenskapliga discipliner.

I den Åkerblomska bokhandeln vid Rådhusparken inköptes all odontologisk litteratur under 1950- och 60-talen.
Foto: Bertil Ekholtz, 1965.

Kandidat Olle Loggert, kurs 55B, instrueras av av tand-
läkarna Bo Bergman och Sven-Eric Eriksson, 1956.

Kandidat Kristina Björkman, kurs 61B,
preparerar i studentlaboratoriets äldre
lokaler, 1962.

Tandläkarstuderande Shama Parekh och Kajsa Holmqvist, kurs
V05, i arbete på fantommodeller i nya lokaler, 2006.

Odontologisk teknologi, 1982. Övre raden från vän: Stig Olsson, Bo Nilsson, Karin Jonsson, Beda Salomons-son, Helén Agdahl, Berit Andersson, Berit (Johansson) Ardlin, Ewa Gruffman, Åke Wiktorsson, Börje Holmberg, Seth Grönborg. Nedre raden: Carin Arvidsson, Maud Bergman, Christer Bessing, Lilly Leijon-hufvud.

Tandteknikerutbildningen

Verksamheten vid Institutionen för odontologisk teknologi upptog våningsplanen 3 och 4 i byggnad 5B inom det befintliga lasarretsområdet. På våningsplan 5 hade man 1963 inrättat en tvåårig statlig utbildning för tandtekniker. Lärarna vid Institutionen för odontologisk teknologi ansvarade som regel för de teoretiska avsnitten medan instruktionstandtekniker hade hand om de omfattande praktiska momenten. Föreståndare för denna utbildning var innehavaren av professuren i odontologisk teknologi. Detta system bibehölls till 1985 då landstinget startade en treårig specialkurs inom gymnasieskolan för utbildning till tandtekniker. En större och viktig förändring av tandteknikerutbildningen skedde därefter 1993 när denna blev en treårig statlig högskoleutbildning, en utveckling som jag själv länge arbetat för. Genom att jag som ämnesföreläsare i odontologisk

teknologi då fick tilläggsuppgiften att vara föreståndare för den nya högskoleutbildningen av tandtekniker i Umeå hade jag också goda möjligheter att från början påverka utbildningens innehåll och utformning för denna viktiga och kvalificerade yrkeskår inom det odontologiska verksamhetsområdet.

I samband med att tandteknikerutbildningen blev en högskoleutbildning 1993 skedde en ändring av ämnesnamnet Odontologisk teknologi inom tandläkarutbildningen vid Umeå universitet. Det nya och mera adekvata namnet blev då "Odontologisk materialvetenskap". Däremot fanns ingen anledning att ändra den framsynta och väl täckande ämnesbeskrivning som framtagits redan på 60-talet! I sammanhanget kan framhållas att det nya ämnesnamnet också var bättre anpassat till internationell nomenklatur.

Studentupptåg från förr

Beträffande våra studenter har jag självfallet många intressanta och ibland även roande hågkomster från mina 34 år vid institutionen. Förutom alla erfarenheter under några år från 1968 och framåt, dvs under perioden för den s.k. studentrevolten som spreds över världen, erinrar jag mig en del episoder från senare år, varav en del var relaterade till interna motsättningar mellan olika studentgrupper från Mellanöstern. Om jag skall ge ett par exempel på roande episoder så erinrar jag mig en del studentupptåg från de första åren vid institutionen.

När jag en måndagsmorgon i mitten på 60-talet kom till mitt arbete var professor Axelsson ytterst upprörd över en händelse som ägt rum ett par dagar tidigare, på lördagen. Under dessa första år besöktes Umeå universitet och inte minst dess pionjärdel, Tandläkarhögskolan, av olika delegationer representerande skilda delar av utbildningsväsendet. Den aktuella lördagen, på den tiden ännu arbetsdag för de studerande, hade Bo Axelsson ombetts att visa vår institution för universitetets dåvarande rektor, professor Lars-Gunnar Larsson, i spetsen för en delegation från Universitetskanslersämbetet. Besöket kom att ske under lunchtid när endast några få personer befann sig på institutionen. När man besett forskningsavdelningen på våning 3 och fortsatt till våning 4 med studentlaboratorierna hördes till allas häpnad ett högt och tydligt bråkande från en get som visade sig stå bunden i gipsrummet. På de besökande

des högst berättigade frågor kunde Bo Axelsson självfallet inte ge något rimligt svar och det var alltså därför som han på måndagen var så irriterad och gav mig i uppdrag att utreda händelsen. Det visade sig då att en av våra studenter, som till följd av den dåtida bristen på studentbostäder bosatt sig i ett torp utanför Umeå, där bedrev viss boskapsskötsel och just den aktuella lördagen tagit med en get till laboratoriet för att senare på kvällen använda den vid ett studentupptåg, " skändning " av nya studenter.

Vid ett annat tillfälle hörde vi en morgon egendomliga och kvidande ljud från amanuensrummet på våning 4. Vid närmare kontroll visade det sig att en av våra studenter låg på en brits med delvis hopgipsade ben och starkt rödfärgat hår, resultatet av en svensexa under föregående kväll. Enligt vad som senare förmäldes från hans kurskamrater hade den röda hårfärgen inte uppskattats av närstående, speciellt inte av den blivande svärmodern.

Det förekom i övrigt, speciellt under dessa första år, att studenterna litet diskret på laboratoriet anordnade s.k. amerikanska lotterier där vinsterna utgjordes av brända och destillerade drycker, ett studentupptåg som väl idag måste anses vara preskriberat. Självfallet finns ännu mycket mera att berätta om från Institutionen för odontologisk teknologi, numera Odontologisk materialvetenskap, men jag låter det stanna härvid.

Avslutningsvis

Avslutningsvis vill jag erinra om att Socialstyrelsen 1996 placerade driften av det då nyinrättade "Socialstyrelsens nationella biverkningsregister för dentala material" vid Institutionen för odontologisk materialvetenskap, Umeå universitet. En bidragande orsak här till var säkerligen den mångåriga forskning som

bedrivits vid institutionen rörande förutsättningar för och mekanismer vid frisättning av olika ämnen som ingår som komponenter i dentala material. Från och med år 2002 överfördes biverkningsregistret till Läkemedelsverket i Uppsala, i enlighet med aktuella beslut relaterade till EU:s medicintekniska direktiv.

Tandteknikerutbildningen idag

**Anders Berglund, universitets-
lektor och föreståndare för
Tandteknikerutbildningen**

Vi har i Umeå utbildat närmare 600 tandtekniker sedan utbildningen startade 1963. Tandteknikernas arbete är bl.a. att i nära samarbete med tandläkare ersätta tänder som skadats eller förlorats. Tandteknikern står härvid ofta inför utmaningen att försöka formge och färgsätta konstgjorda ersättningsar på ett sådant sätt att de snyggt och omärkligt smälter in bland patientens övriga tänder som kanske missfärgats eller reparerats under årens lopp. En tandtekniker gör också tandställningar för att reglera felställda tänder. Ofta är man specialiserad på vissa material, till exempel arbeten i guld eller i porslin. Man kan också specialisera sig på att göra tandbryggor som ansluts till titanskruvar i käkbenet eller på att designa och skapa proteser som ersätter förlorade kroppsdelar, till exempel ögon, näsor, öron och händer.

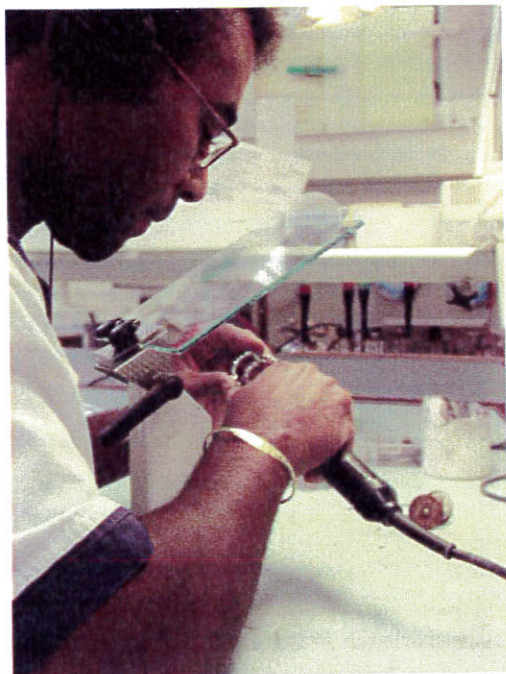
Tandteknikerutbildningen är idag en tre-årig högskoleutbildning där teori och praktik varvas. Under de två första terminerna studeras grundläggande medicinska ämnen och tandanatomi med växelvisa inslag av praktiskt laboratoriearbete. Odontologisk materialvetenskap läses under terminerna 2–4. Det kre-

ativa arbetet med form och färg bedrivs i stor utsträckning på laboratoriet under lärarhandledning. Lärarna demonstrerar ett arbetsmoment i mindre grupper och sedan övar studenterna självständigt. Sista delen av femte terminen och hela sjätte terminen utgörs utslutande av praktik på kommersiella tandtekniska laboratorier. Många studenter gör idag denna 26-veckors praktik utomlands, bl.a. i England, Norge, Finland, Spanien, USA eller Australien, något som är väldigt uppskattat. Andra studenter väljer att göra sin praktik på eller i närheten av hemorten.

Under femte terminen gör studenterna ett självständigt examensarbete, vilket är ett 10-veckors fördjupningsarbete i valfritt ämne som även det kan göras utomlands. Detta arbete kan för vissa vara inkörsporten till en magister- eller forskarutbildning. Som färdig tandtekniker kan man i Umeå göra ett fjärde år och avlägga magisterexamen i tandteknik. Här kombinerar man ett antal fritt valda kurser om totalt 30 poäng och avslutar med ytterligare ett examensarbete om 10 poäng.

De flesta tandtekniker arbetar inom den privata sektorn. Antalet tandtekniker inom landstingen har minskat på grund av att man avvecklat eller helt lagt ned den egna tandtekniska verksamheten. Men arbetsmarknadsläget har förbättrats enligt tandteknikerförbundet hösten 2005. "Arbetsmöjligheterna för högskoleutbildade tandtekniker är goda. Det finns ett ökat behov av avancerad tandteknisk

behandling, inte minst genom det högkostnadsskydd för äldre som införts. Kraven på kompetens hos tandteknikerna kommer att öka". CAD/CAM-teknik, elektronisk bildöverföring och annan datateknik, liksom utvecklingen av speciella tekniska hjälpmedel, t.ex. maskiner för implantat, påverkar tandteknikerns arbete mer och mer.

Tandteknikerstuderande i arbete med slipning av broskelett.

Uppvaxning av krona i artikulator.

Några personliga hågkomster 1956-1996

Bo Bergman, professor emeritus

Under åren 1956-1996 tjänstgjorde jag i olika positioner i Umeå, med undantag för åren 1960-1963, då mitt arbete var förlagt till Umeås dåvarande moderinstitution - Tandläkarhögskolan vid Holländargatan i Stockholm. Det är givet att jag skulle kunna berätta mycket om mina upplevelser under

en så lång period i Umeå. Jag har i detta sammanhang valt att begränsa mig till några få episoder och därvidlag anslå en mer personlig ton. För den som är intresserad av beskrivningar av mer formell och kalendarisk natur hänvisar jag till den förteckning av litteratur som återfinns i slutet av min framställning.

De första åren

De första åren kännetecknades av att lärare och teknisk-administrativ personal, liksom entusiastiska studenter, strävade mot samma mål - att visa att satsningen på den första akademiska utbildningen norr om Uppsala skulle visa sig vara lyckad. Det var en härlig tid med en sann pionjärande, något som vi som var med redan från de första åren ännu bär med oss som ett fint minne. Mycket snabbt fick vi också ett kvitto på att utbildningen var framgångsrik, tandläkarstudenter från Umeå stod mycket högt i kurs bland tandvårdschefer runt om i landet. En som bör ha varit mycket stolt över detta var den legendariske rektorn vid Tandläkarhögskolan i Stockholm, professorn Gösta Westin, som hade Umeå som sitt speciella skötebarn och som tillsam-

mans med en annan Gösta, dåvarande statsrådet Gösta Skoglund, varit starkt drivande för en förläggning av tandläkarutbildning till Umeå.

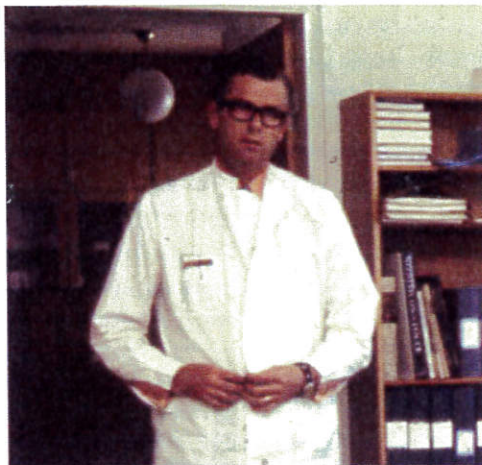
Torsdagen den 4 och fredagen den 5 september 1958 var historiska dagar för svenskt akademiskt liv. För första gången ägde doktorsdisputationer rum norr om Uppsala. Det var avdelningsstandläkarna Tore Arwill och Arne Wennström som försvarade sina avhandlingar. Arwill var först ut på plan. Hans avhandling hade titeln "Innervation of the teeth". Förste opponent var Bror Rexed, då professor i anatomi vid Uppsala universitet, sedermera generaldirektör i dåvarande Medicinalstyrelsen 1967-1968 och dess efterföljare Socialstyrelsen 1968-1978.

Bror Rexed utpekats ofta som symbol för du-reformen genom att han 1967 införde titelbortläggning på Medicinalstyrelsen. Jag erinrar mig att vid ett "staff-meeting" på protetikavdelningen i Umeå beslutades i slutet på 1960-talet på initiativ av den dåvarande che-

Professor Bror Rexed gratulerar Tore Arwill.
Rexed utpekats oftast som symbol för den s.k. du-reformen, 1958.

fen, professorn Rune Söremark, en allmän titelbortläggning. Jag kommer ihåg att i början rådde en slags outtalad överenskommelse mellan tandläkare och tandsköterskor att man i patienters närvaro ej skulle dua varandra.

Professorn i protetik Rune Söremark, 1968.

Invigning och promotion

Lördagen den 13 september 1958 invigde konung Gustaf VI Adolf Tandläkarinstitutet. Samma dag ägde den första doktorspromotionen rum. En ståtlig procession genom stadens centrala delar avslutades i Umeå stads kyrka. Ett stort antal gäster hade inbjudits. Så många prominenta företrädare för den akademiska världen i Sverige och från de övriga nordiska länderna har än idag aldrig samtidigt närvarat i Umeå. Till doktorer efter avlagda prov promoverades fyra tandläkare. Sex hedersdoktorer promoverades, bl.a. statsrådet Gösta Skoglund, Umeå, professorn Ulf von Euler-Chelpin, Stockholm - sedermera Nobelpristagare i fysiologi eller medicin 1970 - samt övertandläkaren i ortodonti Birger Kjellgren, Stockholm.

Den 4 juni 2005, 47 år senare, närvarade jag vid Umeå universitets promotion av doktorer efter avlagda prov. En av de nypromoverade var en sonson till den nyss nämnde Bir-

ger Kjellgren nämligen ögonläkaren Daniel Kjellgren, som i sitt tacktal å de nypromoverades vägnar nämnde att hans farfar hade promoverats till odontologie hedersdoktor i Umeå 1958. Jag framhöll i ett kort samtal med Daniel Kjellgren att jag deltog i invignings- och promotionshögtidligheterna 1958 och insåg därvid, liksom i många andra sammanhang, att jag varit med ganska länge.

Invigningen den 13 september 1958 avslutades med en lysande kungabankett i Umeås nya sporthall för 804 gäster från när och fjärran. Den legendariska restaurangchefen på Sävargården Sigrid Holmström ansvarade för de lukulliska inslagen. Hon kom sedan under många år att verka som "hovtraktör" vid akademiska fester av olika slag och omfång på Sävargården. Som ett bland många exempel kan nämnas att både min hustru Maud och jag själv, liksom många andra, kom att avhålla våra disputationsmiddagar på Sävargården.

Tandläkarinstitut - Tandläkarhögskola - Odontologisk fakultet - Medicinsk fakultet

Tandläkarinstitutet var under åren 1956-1963 en filial till Tandläkarhögskolan i Stockholm. Vår chef under de första åren var professorn i protetik vid Tandläkarhögskolan i Malmö, Göte Nyquist, som 1961 efter den första uppbyggnadsperioden återvände till Malmö. Göte Nyquist var min professor i protetik i Malmö, där jag studerade mellan 1950-1955, och min chef redan under mitt första år som amanuens vid protetikavdelningen där. Umeåstudenterna gick först ett prekliniskt år i Stockholm, fortsatte sina studier, innefattande preklinisk och klinik, i Umeå under år 2-4 och avslutade med ett femte år i Stockholm.

Fr.o.m. den 1 juli 1963 blev institutet en

Jan Högström, lärare i protetik, tillsammans med kandidat Barbro Carlson, kurs 66B. I bakgrunden ses översköterska Inger Olofsson.

självständig tandläkarhögskola, där alla fem studieåren kom att fullgöras. En förutsättning för detta var tillkomsten av den medicinska högskolan, som möjliggjorde att de i tandläkarutbildningen ingående medicinska studierna nu kunde bedrivas i Umeå. 1964 kom Tandläkarhögskolan att ingå i universitetsorganisationen som odontologisk fakultet. Den förste dekanen blev professorn Lennart Lysell, som 1961 efterträtt den till Malmö återvändande professorn Göte Nyquist som chef för Tandläkarinstitutet. Lennart Lysell var dekanus under åren 1964-1969 och var samtidigt universitetets förste prorektor. Han kom sedermera att som dekanus efterträdas av professorerna Max Lundberg (1969-1977), Bo Bergman (1977-1988), Jan Rosenquist (1989-1993) och Anna-Karin Holm (1993-1999). Den 1 juli 1999 bildades den medicinsk-odontologiska fakulteten, där odontologin kom att utgöra en institution. Den 1 april 2004 bytte denna fakultet namn till medicinska fakulteten.

Den förste som kom att disputerat vid det 1963 inrättade universitetet i Umeå var över-tandläkaren Lars Holmlund, sedermera professor i odontologisk teknologi. Väl att märka även nu var en tandläkare pionjär. Han försvarade sin avhandling hösten 1963. Den 17 september 1965 invigdes Umeå universitet av konung Gustaf VI Adolf, som än en gång genom sin närvaro kom att manifestera Umeås plats på den akademiska kartan.

Åderlåtningen till Göteborg

Under slutet av 1960-talet påbörjades tandläkarutbildning i Göteborg. Ett antal forskare vid den odontologiska fakulteten i Umeå sökte och erhöll professorstjänster i Göteborg. Således kom inte mindre än åtta professorer i Göteborg att besättas av forskare från Umeå, i ett par fall med kortare mellanlandningar på andra orter. Detta kom att medföra en kraftig åderlåtning, som krävde stora ansträngningar av i Umeå kvarvarande

krafter för en återuppbyggnad av forskarkadern. Men i Umeå fanns fortfarande pionjärandan kvar. Den odontologiska fakulteten producerade således ett stort antal odontologie doktorer under 1970- och 1980-talen. Detta möjliggjorde att högre akademiska tjänster kunde besättas med välmeriterade personer från Umeå i konkurrens med forskare från andra universitet.

Osseointegrerade implantat

Under 1960-talet och 1970-talet hade osseointegrerade implantat *ad modum* Brånemark varit föremål för stor uppmärksamhet. Detta föranledde Riksförsäkringsverket (RFV) att 1974-02-05 göra en förfrågan hos Socialstyrelsen (SoS) huruvida implantationsprotetik vore att betrakta som *lege artis* behandling. SoS initierade en utredning och tillkallade tre professorer vid den odontologiska fakulteten i Umeå, Axel Bergenholtz, Bo Bergman och Max Lundberg, att som experter inom ramen för en större implantatöversyn utreda den av RFV aktualiserade frågan. Vi undersökte vid den odontologiska fakulteten, avdelningen för oral diagnostik, i Göteborg ett av oss framtaget slumpmässigt urval från totalt 165 patienter och lämnade vår rapport till SoS i maj 1975. Denna rapport kom att utgöra grunden för SoS:s positiva ställningstagande till den s.k. Brånemarkmetoden, nämligen att den under vissa angivna förutsättningar skulle vara att betrakta som *lege artis* behandling. Detta

var utan tvekan ett stort genombrott inom implantationsprotetiken och metoden fick efterhand stor spridning i Sverige och utomlands.

Vi kom även att utvärdera andra implantatsystem. Implantatverksamheten överhuvudtaget kom allt efterhand att få en närmast lavinartad utveckling.

Odontologie hedersdoktor, Per-Ingvar Brånemark, Göteborg, 1985.

Protetik, 1981. Bakre raden från vän: Margareta Holmgren, Gun-Britt Johansson, Anne Sandqvist, Ingrid Olofsson, Margareta Molin, Monica Pettersson, Anders Tillberg, Solveig Gustafsson, Jonny Nylin, Monica Olsson, Hans Nilsson, Brita Fagerlund, Christer Bessing, Marta Holmgren. Främre raden: Johan Gunne, Brita Nilsson, Ulf Nilsson, Göran Nordström, Åke Wiktorsson, Gunnel Ericson, Gun Strandberg.

Vi tre från Umeå, Max, Axel och jag själv, upplevde en stor tillfredsställelse över att vi kunnat medverka till att bereda väg för en behandlingsmetod som kommit att bli så väl-signelsebringande för miljoner patienter världen över. För mig personligen var det en stor ära och glädje att 1985, i min egenskap av

dekanus för den odontologiska fakulteten, få promovera professorn Per-Ingvar Brånemark till odontologie hedersdoktor vid Umeå universitet, för övrigt det första av de hittills inte mindre än 26 hedersdoktorat världen över som han förärats.

Handledarutbildning

I slutet av 1970-talet förändrades den studieplan, som med vissa förändringar varit i bruk sedan 1947. Utbildningstiden kortades ned från tio till nio terminer med ett tillägg av ett allmäntjänstgöringsår, det s.k. AT-året, i folktandvården. Därvid aktualiserades en speciell utbildning för de tandläkare som skulle tjänstgöra som handledare för de efter nio terminers studier examinerade tandläkarna. Efter godkänt AT-år utfärdades legitimation. I Umeå hade vi en sådan handledarutbildning i ett block bestående av klinisk oral fysiologi, odontologisk teknologi och prote-

tik. Denna utbildning som pågick mellan 1979-1983 var mycket stimulerande och av stort värde både för kursdeltagarna, oftast klinikchefer inom folktandvården, och för oss på fakulteten. Så småningom kom vi att återgå till en tiotermigers studieplan med examination och legitimation efter fem år.

Jag kommer ihåg handledarutbildningsfasen som en period med fruktbarande växelverkan mellan Umeåfakulteten och Folktandvården.

Nedläggningsshotet 1983-1984

I början av 1980-talet påbörjades planeringen av den nya byggnaden för klinisk verksamhet, byggnad 1D, efter färdigställandet i folkmun döpt till "Dallas" inte på grund av dess innehåll utan till följd av dess arkitektoniska design. Bara några månader före invigningen kom ett nedläggningsshot mot tandläkarutbildningen i Sverige. Hösten 1983 föreslog nämligen socialdemokraterna att tandläkarutbildningen i Göteborg skulle avvecklas. Moderaterna svarade med att den i Umeå borde upphöra. Tandläkarutbildningarna i Göteborg och Umeå kom att utgöra två av pusselbitarna i ett intrikat läggspel som omfattade även andra utbildningar, främst läkar-

utbildningen. I en ohelig allians mellan socialdemokrater och moderater föreslog riksdagens utbildningsutskott i slutet av februari 1984 att tandläkarutbildningen i Malmö skulle avvecklas. I Umeå kunde vi tillfälligtvis andas ut, riksdagsbeslutet återstod dock ännu.

Den 9 mars 1984 invigdes Dallas-huset i närvaro av dåvarande utbildningsministern Lena Hjelm-Wallén. Med hänsyn till att slutgiltigt beslut beträffande tandläkarutbildningen ännu ej fattats av riksdagen avhöll sig statsrådet av förklarliga skäl från att hålla något tal.

Inför det nya husets invigning framtogs en skrift "Odontologiska fakulteten i Umeå 1984", populärt kallad "Silverbibeln", för att manifestera bredden och djupet av forskningen, grundutbildningen och tandvården vid fakulteten. Denna skrift kom att bli av stort värde i de diskussioner vi förde med opinionsbildare och beslutsfattare på lokal och nationell nivå.

Senare under våren beslöt riksdagen enligt

utbildningsutskottets förslag.

Livet gick vidare. Malmö kom att behålla sin forskningsorganisation och 1990 återupptogs, efter idogt arbete av Malmökollegerna, tandläkarutbildningen. Detta glädde mig och min hustru Maud. Vi studerade nämligen i Lund-Malmö under första hälften av 1950-talet och avlade våra tandläkarexamina där 1955 resp. 1956.

Medicinska fakultetens kansli i universitetets gemensamma administrationbyggnad och dess tillbyggnad (Tornet). Norra Skenet ses i förgrunden och Samverkanshuset till vänster.

Ny studieplan i början på 1990-talet

I början av 1990-talet påbörjades vid den odontologiska fakulteten i Umeå en diskussion om en radikal förändring av studieplanen för bl.a. tandläkarnas kliniska grundutbildning. Huvudtanken var att man skulle införa en gemensam studentklinik för totalbehandling av vuxna patienter. Den dittills rådande ordningen med separata kliniker för undervisningstandvård skulle upphöra. Jag var inte särdeles entusiastisk för en sådan radikal förändring och hävdade, att man för att skapa möjlighet för en förvisso eftersträvanvärd bättre helhetssyn hos studenterna, borde införa en sådan totalbehandlingsklinik först under slutet av den kliniska utbildningen. Jag hade stöd för denna tanke bland några kolleger. Det visade sig dock att en majoritet inom fakulteten var för det radikala förslaget och en ny studieplan sattes i mitten av 1990-talet, något år före det jag gick i pension.

Efter min pensionering kunde jag som emeritus från "läktarplats" följa arbetet med det successiva genomförandet av den nya studieplanen. Jag erfor att flera lärare med stor entusiasm och omfattande arbetsinsatser ägnade sig åt förändringsarbetet. Samtidigt kunde jag konstatera att inom några av de kliniska ämnen som främst berördes av förändringen kom inte tiden och krafterna att i tillräcklig omfattning räcka till för en annan av en fakultets huvuduppgifter - forskning.

Min förhoppning är att den nya studieplanen, efter de fortlöpande korrigeringar som säkerligen varit nödvändiga, nu fungerar på ett bra sätt och att allt det uppoffrande arbete som lagts ned på förändringarna sammantaget gagnat en positiv utveckling. Om detta må andra med aktuell insyn kunna berätta.

Avslutande ord

Under den långa tid jag verkat i Umeå har jag självfallet kommit att arbeta tillsammans med ett stort antal människor.

Under min tid som professor i protetik (1972-1996) fanns vid min institution/klinik många kompetenta medarbetare. Jag minns dem alla med stor tacksamhet. Ingen nämnd och ingen glömd!

Från min tid som dekanus (1977-1988) och tandvårdsnämndens vid Umeå universitet ordförande (1976-1986) är det tre personer som jag vid ett tillfälle som detta speciellt vill framhålla: Byrådirektören Julia Sandlund-fakultetssekreterare och "fakultetens allt i allo", intendenten Torsten Andersson, ansvarig för instrument och material samt verkmästaren Karl-Eric Ericsson, ansvarig för utrustning. Alla tre var med redan från början 1956 och svarade under många år för den viktiga kontinuiteten på det administrativa och tekniska planet. Jag minns samarbetet med dem med stor glädje!

Konung Gustaf VI Adolf skriver sitt namn i gästboken på kontorist Julia Sandlunds tjänsterum i samband med Tandläkarinstitutets invigning den 13 september 1958.

Litteratur

Odontologie doktorspromotionen i Umeå lördagen den 13 september 1958. Gösta Westin och medarbetare. AB Fahlcrantz' Boktryckeri Stockholm 1958.

Då Umeå blev högskolestad. Redigering: Stellan Rosén. Förlag: Västerbottens-Kuriren. A.-B. Nyheternas tryckeri, Umeå 1959.

Odontologiska fakulteten i Umeå 1984 ("Silverbibeln"). Teamwork: Lärare vid den odontologiska fakulteten, Umeå universitet, 1984.

Odontologi i Umeå - Utbildning Forskning 1956-1986. Redaktion: Ulf Welander, Axel Bergenholtz och Sven-Eric Eriksson. Nyheternas Tryckeri AB, Umeå 1986.

Umeå universitet 25 år: Odontologiska fakulteten, Hans Grahnén och Bo Bergman. Tryckeri City AB Umeå 1990.

"Borra det gör jag själv, resten det gör fröken" – minnen från en tandsköterska

Margit Nilsson, instruktionssköterska 1974-1987

År 1952 tillträdde jag en anställning hos en privat tandläkare och på morgonen fick jag information om mina arbetsuppgifter. "Borra det gör jag själv, resten det gör fröken". Hur förberedd var jag inför mina arbetsuppgifter? Jag hade gått en kurs i en privat skola, Södra Sveriges tandteknikerinstitut i Lund. Kombinationen tandsköterska och tandtekniker var ganska vanlig på 1940-talet, därutöver hade jag arbetat hos ett antal privattandläkare.

I Stockholm påbörjades redan år 1910 vid tandkirurgiska avdelningen på Tandläkarinstitutet en viss utbildning av kvinnliga biträden för institutets eget behov. 1925 bemyndigade Kungl. Maj:t institutet att även utbilda tandsköterskor för den privata och sociala tandvårdens behov. Undervisningen var förlagd till institutets olika avdelningar och meddelad av lärare vid institutet, samt av den tandkirurgiska avdelningens sjuksköterska. Kursavgiften var 300 kronor! I prospektet fanns vissa krav t.ex.: tandsköterskeeleven skall vara vid god hälsa, fri från lyte, vara fyllda 18 år men ej över 26. Dessa krav följde utbildningen länge även i Umeå.

Enligt avgivet betänkande 1944 skulle tandsköterskans arbetsuppgifter tillhöra i första hand följande områden: Patientmottagningen, tillsyn över tandläkarens praktik där utrustning och inventarier ingick, det direkta assistansarbetet åt tandläkaren samt skriv- och kontorsgöromål. Patienten skall känna sig väl omhändertagen redan i receptionen.

Statens tandsköterskeskola i Umeå startade hösten 1957 och 23 elever blev antagna till den första kursen. De första åren var professor Göte Nyquist föreståndare och tandvårdslärare var Inga Eriksson och Ebba Kjellander som pendlade Stockholm-Umeå en termin. Greta Lindgren började hösten 1958 och tjänstgjorde till och med 1973. Efter de grundläggande kurserna I och kurs II följde 270 dagars praktikantjänstgöring. Tandsköterskepraktikanterna var till mycket god hjälp med assistansarbetet och erhöll en viss ersättning under praktikanttiden. För tandsköterskeskolorna var det viktigt att det fanns litteratur som passade utbildningen. Tandläkarna som undervisade hade tidigare haft kompendier till sina respektive lektioner och det blev en stor förbättring för eleverna när särskilt framtagna litteratur fanns att tillgå. Eleverna

betalade själva sina böcker. Efter en tid fördelades teori och praktik både på kurs I och kurs II. Utöver kursplanen tillkom även tilläggsutbildning i information och instruktion av munhygieniska åtgärder samt fluorprofylax och professionell tandrengöring senare även röntgenlära med speciell utbildning. För tandsköterskeeleverna fanns möjlighet att få bostad i sjuksköterskeskolans elevbostäder.

Anne-Marie Johansson, översköterska på avdelningen för kariologi och Christina Bonnedahl, hennes efterträdare. De första åren använde tandsköterskorna uniformer, som dock var opraktiska i arbetet. Dessutom betalade man den själv och även tvätten. Arbetsrockar var en löneförmån och när våra önskemål om arbetskläder framfördes blev det inga långa förhandlingar om detta, vi fick snygga och praktiska arbetsrockar, 1984.

Ålderns betydelse för yrkesval till tandsköterska ändrades under åren. Det var många med lång praktik som sökte till de statliga skolorna. Lönen påverkades av praktikens längd. Vi hade förmånen att få elever som visste vilket yrke de hade valt och de var målmedvetna. De senaste åren vid Statens tandsköterskeskola i Umeå hade 60% av de antagna eleverna gymnasial grundutbildning. Ett antal tandsköterskor med naturvetenskaplig grundutbildning fortsatte sina studier till

tandläkare och många har blivit tandhygienister

Professor Hans Grahnén fick av Medicinalstyrelsen i uppdrag att arrangera en kurs 1965 i lokal kariesprofylaktisk fluorapplikation för tandsköterskor vid Odontologiska fakulteten i Umeå den 8-19 juni 1965. Deltagarna kom från hela Sverige. Den interna utbildningen av tandsköterskor fortsatte därefter och vi började med 70 tim psykologi som Jarl Backman undervisade oss i. Oral mikrobiologi var ett populärt ämne med tandläkare Odd Larje som kursgivare. Hösten år 1968 var ämnet parodontologi. Professor Jan Linde med tandläkarna Anders Hugosson, Sture Nyman och Dan Lundgren delgav oss goda kunskaper i ämnet. Märk väl att all fortbildning ägde rum på ledig tid för både tandläkare och tandsköterskor. Både praktiska övningar och katedrala föreläsningar meddelades oss av docenten och överläkaren Basil Finer i ämnet "Smärtångest och stressbekämpning". Vi tog också del av tandläkare Gösta Winnbergs kurs i "Patientpsykologi för barn och gamla".

Det ökade behovet av tandsköterskor gjorde att landstingen påbörjade tandsköterskeskolor. Gretel von Ahn och Dora Waleij startade tandsköterskeutbildningen i Örebro respektive Karlstad. Åren 1976-1977 gav Statens tandsköterskeskola i Umeå en extra kurs för tandsköterskor. Under senare delen av

Tandsköterskan Elisabeth Rodestål i receptionen på Institutionen för pedodonti-ortodonti, 1962.

Föreståndare för tandsköterskeskolan i Umeå var åren 1978-1987 Evert Stenman.

1970-talet och därpå följande tid hade vi intressanta gemensamma studiedagar för tandsköterske- och tandhygienistutbildningarna.

Arbetsituationen har förändrats för tandsköterskorna. En f.d. elev som kom på besök hade arbetat utomlands och ville tacka för bra utbildning, och då speciellt att hon hade fått lära sig att arbeta så att infektioner inte sprids vidare med instrument eller händer. Det känns tillfredsställande att ha fått arbeta under en tid då mycket stora förändringar och utveckling skedde för patienter och personal.

Statens Tandsköterskeskola i Umeå avvecklades år 1987. Utbildningen övergick till vårdskolan och landstinget.

Praktikanten Birgit Söderberg assisterar tandläkare Axel Bergenholtz, sedermera professor vid avdelningen för parodontologi. Kandidat Staffan Falck, kurs 55B, är intresserad åskådare, 1958.

Peter Ollinen och professorn i pedodonti Hans Grahnén dricker luciakaffe, 1968.

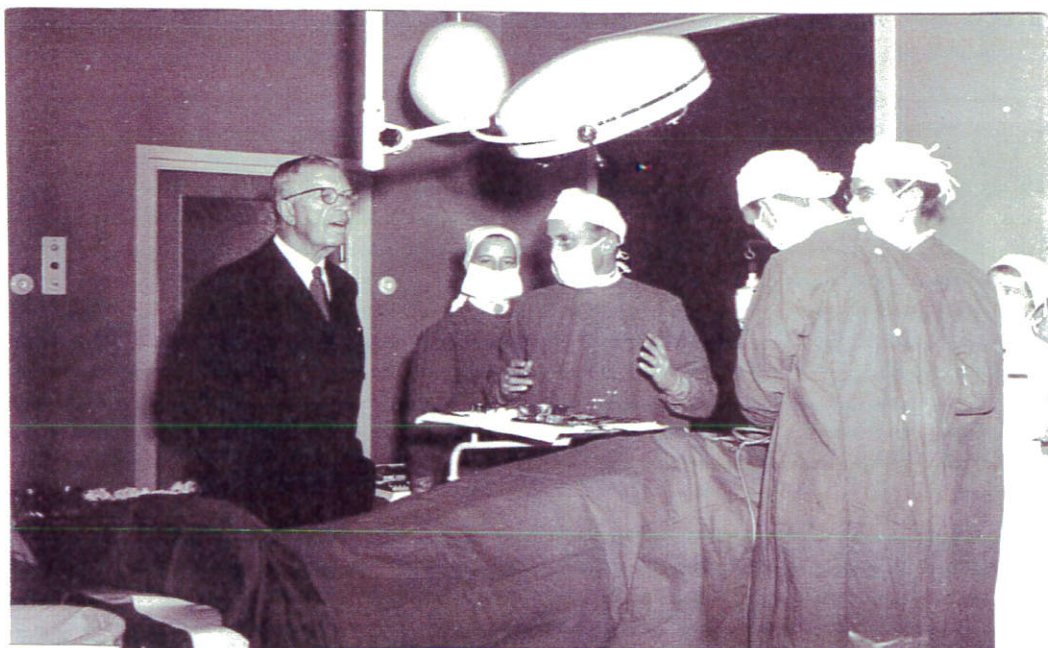
Tandsköterskan Helén Ohlsson har just fått besked att hon valts till länets lucia år 1973. Översköterskan Margit Nilsson och Hans Grahnén gratulerar.

Examenshögtid i närvaro av professor Lennart Lysell, föreståndare för tandsköterskeskolan år 1960-1977, som här överlämnar examensbetyg till nyblivna tandsköterskan S Öberg assisterad av biträdande instruktionssköterska Cecilia Jonsson. Till höger på bilden ses instruktionssköterska Greta Lindgren, 1976.

Hösten 1958 invigde Konung Gustaf VI Adolf Tandläkarinstitutet och besökte därvid Institutionen för oral kirurgi. Karin Sjölund assisterar professor Holger Thilander. Kandidaterna Axelsson och Brywe, kurs 55B, deltar och praktikanten Birgit Wikström finns tillhanda. Karin Sjölund utbildade sig till sjuksköterska och arbetade därefter på institutionen fram till sin pensionering.

För inte så länge sen ...

Kjell Ransjö, kurs 55B Umeålinjen

Efter 15 månader som stormpionjär på I2 Karlstad hade jag tänkt bli jägmästare eller väg- och vattenbyggare. För till Stockholm för att komplettera betygen och läste statistik. Sannolikhetskalkyl visade sig vara en synnerligen deprimerande historia. I Umeå planerades en helt ny tandläkarutbildning. Spännande och exotiskt i Umeå, en liten håla på norrlandskusten som låg i fejd med andra aboriginer om "5:e exemplaret". Jag beslöt mig att ägna mig åt att sanera i det norrländska kariesträsket.

Tre veckor efter kursstart, i september 1955, började jag mitt prekliniska år på Karolinska.

I augusti 1956 red vi in i Umeå på vår Vespa Touring 125 cc. Vi var utvandrare från Wermland, jag och min fästmö Inga, nyutexaminerad folkskollärare som fått sin första tjänst vid realskolan i Burträsk, 10 mil norr om Umeå. Självs skulle jag på upprop lördagen den 1 september.

Sju minuter över tolv den 1 september 1956 blev Umeå Sveriges femte akademiska stad. Professor Gösta Nathanael Westin, rektor vid Tandläkarhögskolan i Stockholm - med anledning av stundens allvar iförd jackett - öppningstalade och förrättade upprop med de första 20 studenterna vid Tandläkarinstitutet i Umeå.

Kurs 55B:

Axelsson, Bo
Brywe, Anders
Falck, Staffan
Granberg, Nils
Grönberg, Hans Åke

Kristiansson, Jan
Lignell, Lars
Loggert, Olle
Lönnelid, Elis
Löwgren, Kjell
Morgensterns, Edithe

Ragnarson, Nils
Ransjö, Kjell
Sannebjörk, Olle
Strand, Torsten
Toreskog, Sverker
Wikman, Sture

Åhlund, Anders
Öqvist, Lars
Östberg, Bengt

Lärare: Arne Wennström

Det var en triumfens stund för alla som i många år kämpat för en norrländsk högskoleutbildning. För oss studenter var det starten på tre års odontologiska studier och studentliv i Umeå. Under det första året av vår 5-åriga studieplan, som klarats av i Stockholm, hade press och omgivning uppmärksammat oss - vi var pionjärer fast vi insåg det inte själva. Men när vi på våren kallades upp till fru Norén på Tandläkarhögskolans kansli på Wallingatan i Stockholm och ombads välja bostad i Umeå, möblerat rum med pentry eller lägenhet, då började vi ana att det var något "annars" att vara Umeåstudent.

Reklamtrumorna dundrade på, vi blev snart kallade kelgrisar i den nya tryck-påknappen skolan, modernast i landet, i sina stycken t.o.m. i världen. Vi var inne i karusellen och skulle åka med några varv. Dagarna tillbringade vi på lasarettet där vi också kunde äta i läkarmatsalen. På vårt "Fantomlab" arbetade vi bland guldslungor, kariespreparationer och helproteser tillsammans med unga nitiska lärare och ständigt begapade av grupper och delegationer som fläktade genom lokalerna i den unga och ofärdiga institutionen. Fritiden ägnades åt att med allehanda jippon försöka roa oss och omgivningen. Vi var helt på samma våglängd. Här skulle skapas akademiska traditioner.

Vi startade så snällt med att skända seminaristerna, rida in hästarna på K 4 och inviga vår första kårlokal på Skolgatan 55 i det s.k. Bolagshuset. En ombyggd 3-rummare som varit tandläkarpraktik. Maken till trevlig och charmig kårlokal finns nog inte, med en kår på 20 studenter. Oförglömliga är de gasser som gick av stapeln här med glada ungdomar som under maximal träng-

Rulle Lindberg med sitt dragspel, 2004.

sel men alltid i god sämja dansade till toner exekverade av vår tandtekniker på skolan, fenomenet Rulle Lindberg och då mindre kända förmågor som Siw Malmkvist, Lasse Lystedt, Ray Karlson, Hugo Lind och många andra i jazziga Umeå.

Varje morgon och kväll på väg till och från Berghem-Lasarettet passerade vi Hamrinsberget, där hästen Jelke var stallad. Hösten 1956 var vi ofta på Umåker och spelade på Jelke, som oftast vann, men gav knappt tillbaks på insatsen.

Skall något symbolisera min första tid i Umeå är det den skinande silverdollarn på Jelkes huvudlag som blixtrade i i den bleka höstsolen när Torsten Lindmark styrde ut sin vallack och kom rusande på upploppet för att bryta målsnöret och vår JFC "Jelke Fan Club" jublade.

Vid luciatid fick vi problem. Kursens enda flicka, skånskan Edith, ville inte agera Ljusets Brud, varför jag tog störljälmen med påmonterade ljus plus nattskjorta och agerade medan vi gick runt och lussade. Gisela Thilander, dotter till våra lärare Birgit och Holger, berättade senare att hennes minne av Lucia var att hon satt i hundkorgen och drack glögg. Ett barndomsminne så gott som något.

En ny kull studenter kom i januari 1957 och de små mjölktränderna skulle vederbörligen mottagas och därför iscensattes en bankkupp mot Sundsvallsbanken med polisengripande och mycket annat lullull.

Våren kom så sakteliga och valborgsmäss fordrade nya fläktar med mösspåtagning, studentsång och vårtal från läns museets balkong. Som mentor hade jag sedermera hedersodontologen och landsantikvariern Gunnar Westin. På Gammlia riggade han upp 6 skeppskanoner och staden besköts med gamla tidningar medan vårtalaren manade de 12 000 besökarna (allt enligt polisens beräkning) till eftertanke medan kontinenter upplyses av förtärande ljus från dödliga vapen. Må solen istället lysa över Umeå!

Våren 1957 tog Edith studenten för andra gången i sitt unga liv, hyllad av chevalereska kursare. Detta skedde när sista kullen abiturenter sprang ut från gamla läroverket. Edith

smugglades in i skolan och gick runt med övriga elever och tackade lärarna. Förbittringen bland anhöriga lyste på insändarsidorna även om några tyckte att vi hade en frisk syn på livet.

Statsrådet Gösta Skoglund, landstingsdirektör Gunnar Heimer och Umeås grand old man, stadsfullmäktiges ordförande Elon Dufvenberg, doktor P.G. Lundgren, bibliotekarie Ola Helmér, var ovärderliga stöttepelare för oss "käftologer" dessa inledningsår. Vår Hedersmatmamma Sigrid Holmström, på Sävargården inte att förglömma. Hon som gav banketten, balen eller vilken tillställning det vara månne, den obeskrivliga touchen. Vi var både gourmeter och gourmander.

Ingen möda hade sparats här uppe för att vi skulle trivas på vår nya studieort, bostäder, kårlokal, ja i allt hade vi bestått med generöst och hjärtligt mottagande.

Vi var de första tandläkarstudenterna i Umeå, i en underbar studiemiljö, i en underbar stad och bland underbara människor. Fortfarande var framtiden oviss. Skulle fler fakulteter komma? Var ett universitet i varande? Frågor som stod helt öppna för inte så länge sen ...

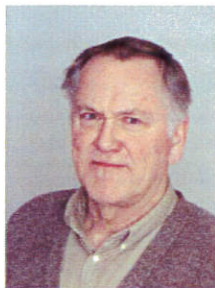
Professor Göte Nyquist, riksdagsman Gösta Skoglund, intendent Sixten Fors och professor Gösta Westin vid invigningen av Tandläkarinstitutet i Umeå den 1 september. VF 3 sept 1956.

Restaurangchef Sigrid Holmström trimmar serveringspersonalen inför kunga-banketten. Skolköksseminaristerna är Gertrud Fromm, Sorsele, Ulla Bäcklund, Sollefteå och Birgitta Olsson, Vänersborg, 1958.

"Uppsala åt uppsaliensarna, Lund åt lundensarna, Stockholm åt stockholmarna och Umeå åt helvete"

Nils Bäckman, tillsynsstandläkare,
Socialstyrelsen

Ett brev betyder så mycket. En förfrågan om att medverka i en festskrift med anledning av att tandläkarutbildningen i Umeå pågått i femtio år är naturligtvis svår att motstå. Kanske speciellt om man, liksom jag, är född och uppvuxen i denna en gång så sömniga stad. Dominerad av två regementen (båda sedan länge borta), länsstyrelsen med landshövdingen, Umeå Högre Allmänna läroverk med sin fruktade men för Umeås utveckling betydelsefulla rektor, biblioteket med sitt 5:e exemplar och lasarettet, som genom tandläkarutbildningen och senare läkarutbildningen skulle bli inkörsporten till Umeås utveckling till ett av landets ledande universitet med nästan 30.000 studenter.

Tillkomsten av tandläkarutbildningen i Umeå var ett resultat av stark framtidstro, hårt arbete, skicklighet och får väl sägas tur med konjunkturen. Kampen för Umeås framtid förenade människor från olika läger och politisk tillhörighet. Uppgiften var definitivt inte lätt. Den debatt som fördes i Sverige för 50 år sedan om Umeås framtid som ett säte för högre utbildning påminde, utan jämförelser i övrigt,

till vissa delar om dagens diskussion om den "onödiga" Botniabanan. Olyckskorparna kraxade ivrigt om det osannolika i att Umeå, beläget mitt i storskogen, skulle utvecklas till ett norrländskt kunskapscentrum. En av de tyngre och av oss Umeåbor mest hatade parollerna vid studentkarnevalen i Stockholm 1961 lydde med reservation för eventuella minnesluckor "Uppsala åt uppsaliensarna, Lund åt lundensarna, Stockholm åt stockholmarna och Umeå åt helvete". Särskilt förargade det mig och mina kamrater att den vackra, lättklädda och sannolikt frysande studentkan, som agerade kuttersmycke (ordet finns fortfarande i Svensk Ordbok) på det fordon som hade besmittats med den kränkande texten, var från Umeå. Hon och jag var dessutom till yttermera visso klasskamrater i småskolan.

Den kloke lär som bekant av historien och visst finns mycket att lära av de 50 år som föregick tandläkarutbildningen. Antalet tandläkare i Sverige i början av 1900-talet var utomordentligt lågt och särskilt lågt var det i Norrland. I Västerbotten fanns således vid sekelskiftet endast ett par bofasta tandläkare.

“Vårt land behöver ännu ett universitet”

Umeå stad Högskolan. UMEBORNA var talrikta när de samlades vid den stora drabbningen i Uppsala — de hade ju också stora intressen att bevaka. Fr. v. ses här överseer Nils Eriksson, redaktör Elm Dufvenberg, tandläkare Ingrid Brynolf-Eriksson, Malmö och Umeå, kamrer Bernhard Backman, överläkare Sven Edlund och landshövdingen Gunnar Westin.

Bör förläggas till Norrland Kraftig opinion vid Uppsala-mötet

Uppsala (VF:s utgåva) Diskussionen har klart visat att vårt land behöver ännu ett universitet och att det bör förläggas till Norrland, hette det i den resolution som efter en nära fyra timmars debatt på förläggarkonferensen, enhälligt antogs av cirka 400 närvarande på Norrlands nation i Uppsala.

En enda ledare står här. Den som från vänster G. Sundbäck, ägare. Han var förhållandevis sällsynt när han hade skickat ett brev till Uppsala och sedan kom till Uppsala för att se till att Uppsala universitet och Uppsala universitet. Även om anslutningen till var blev i huvudsaken, så fanns det de som inte ville vika. De ville på mer på att Umeå skulle bli det nya universitetet.

Inte fläskben utan hel gris!

Norrland är inte berett att ge fläskben utan en hel gris, hette det i Norrlands nation. Ingen, professor Gunnar Westin, uttalande. En lång rad talare var i stället och det resulterade i en enhälligt antagen resolution som antogs på Norrlands nation i Uppsala.

VK 23/10 -55

En av dessa var den kände konstnären Helge Lindens pappa. Helge Linden skapade bl.a. den vackra mosaiken på "Norrlandsgatan". Så sent som 1923 uppgick antalet tandläkare till sju, fyra i Umeå, två i Skellefteå och en i Lycksele. Tandstatus var uselt och marknaden för kvacksalvare med olika bakgrund var god. Det fanns också en misstro mot tandläkarkåren som väl speglas i 20-talet riksdagsdebatter. Under en debatt år 1920 i första kammaren sa t.ex. Carl Boberg "Om en tandläkare som genomgått institutet med högsta betyg eller en dentist drar ut eller plomberar en värkande tand, det spelar enligt min mening ingen roll blott resultatet blir gott och det sker till ett rimligt pris. Man kan nog inte heller alltid rekommendera dessa utexaminerade tandläkare, ty många av dem tar betalt som mästare under det han utför arbetet som fuskare. Det står jag för." Carl Boberg är för eftervärlden kanske mest känd som författare till psalmen "O store Gud". Så småningom

vägrade vågskålen över till tandläkarnas förmån men bristen på tandläkare kvarstod och eftersom bristen var störst i norr fanns utrymme för initiativ från de handlingskraftiga personer som drev frågan (1, 2).

De första tandläkarstudenterna, "kelgrisarna", tog Umeå med storm och som gymnasist i slutet av 50-talet vid Umeå Högre Allmänna Läroverk var jag djupt imponerad av de till numerären förhållandevis fåtaliga tandläkarstudenterna. I klartext verkade tandläkarutbildningen vara rätt ställe för en levnadsglad person. Detta intryck förstärktes av att jag vid åtminstone två tillfällen förlorade striden om veckans stora kärlek till i mitt tycke synnerligen oattraktiva odontologer. Några djupare tankar om tandläkaryrket och ett liv som tandläkare hade jag emellertid inte, när jag sökte in på tandläkarutbildningen. Det hade jag å andra

sidan inte om något annat yrke heller. För säkerhets skull, eller kanske rättare för osäkerhets skull, rådgjorde jag med en yrkesvägledare. Vi pratade länge om för- och nackdelar med olika yrken. När jag nämnde tandläkarutbildningen tittade yrkesvägledaren länge på mig och på mina betyg och sa sedan "Ska Du inte försöka välja en annan utbildning". Så lunda styrkt påbörjade jag utbildningen på Tandläkarhögskolan i Stockholm, Umeålinjen och kunde efter viss möda, främst beroende på konkurrerande intressen, efter ett år avlägga odontologie kandidatexamen och tillsammans med mina kurskamrater fortsätta studierna i Umeå. Sturm und Drang var då liksom, som jag antar, idag viktigt även om man som student snabbt kom till insikt om att tandläkarstudier knappast var något som kunde bedrivas med alltför stort lättsinne.

Umeå i januari kan, det måste även en inbiten Umeå-chauvenist erkänna, vara pest. Januari 1962 var inte något undantag. Det

var kallt och blåsig; antingen kom vinden tjutande från väster längs Umeälven eller från den stora kalla tundran i öster för att med full kraft träffa den hukande staden. Agnarna skildes från vetet och bl.a. en av kurskamraterna tog sin mats ur skolan och återvände till Stockholm.

Det ligger nära till hands att tro att flertalet av eventuella läsare av detta kväde själva genomgått tandläkarutbildningen, och genomlidit alla tillkortakommanden som hör till tandläkarstudentens vardag. Jag skall därför inte fördjupa mig i detaljer utan bara konstatera att motgångarna började redan under det s.k. labbåret; ett år med misslyckade kronor, proteser med tekniska ofullkomligheter och mycket annat som jag dessbättre lyckats förtränga. Under det året tänkte jag mer än en gång att jag borde ha lyssnat på yrkesvägledaren. Hade jag gjort det hade jag å andra sidan knappast träffat min fru, så yrkesvalet var rätt ändå. Även om mycket fortfarande var svårbegripligt var det i många avseenden en befrielse att börja 5:e termin och få en begynnande insikt om tandvårdens villkor. I takt med att kunskaperna ökade blev också studierna allt intressantare. Många år har förflutit och studietiden är idag ett ljus minne och täckt av en försonande patina. I sanningens namn måste jag dock erkänna att min favoritmardröm under många år var att jag hade en "tenta" kvar.

Regionschefstandläkare Nils Bäckman, kurs 61A, behandlar sin dotter Karin, 1976.

Åtta år efter examen i januari 1974 återkom jag till Umeå som cheftandläkare. Jag hade behållit kontakten med Umeå och också under kortare perioder tjänstgjort på olika avdelningar. Mitt förhållande till högskolan var gott men visst fanns undantag som bekräftar regeln. Jag deltog t.ex. i en debatt i slutet av 60-talet som, om jag inte minns fel, anordnats av odontologiska föreningen. Det var under den period när tandläkare i folktandvården arbetade på tantiem d.v.s. hade en rörlig del som var beroende av arbetsinsatsen. Parollen för dagen var "ingen vård på ackord". Allt utom fast lön var i slutet av 60-talet fult om inte rent av brottsligt och intresset för debatten var på topp. Salen var fylld till bristningsgränsen och på podiet satt ett antal odontologiska koryféer och jag. Debatten blev en framgång för alla deltagare utom för mig. Mitt så här i efterhand inopportuna och enligt åhörarna patetiska försök att nyansera bilden av tantiemet som ett hot mot vårdkvaliteten och därmed patientsäkerheten möttes med högljudda burop. Det fanns inte mycket annat att göra än att med slokande huvud sätta sig i bilen och köra de 25 milen hem i natten.

Att vara cheftandläkare i Umeå innebar samverkan med den då statliga tandläkarutbildningen om bl.a. rekrytering av patienter till studentklinik. Samverkan reglerades nämligen genom avtal med staten där landstinget förbundit sig att garantera patientunderlaget för utbildningen. Det planekonomiska tänkande som låg bakom detta löfte visade sig i takt med att antalet tandläkare i Umeå ökade, allt svårare att leva upp till och kreativa lösningar var nödvändiga. Mest framgångsrikt blev sannolikt subventioneringen av pensionärernas tandvård. En viktig roll i samverkan hade universitetets tandvårdsnämnd där företrädare för tandläkarutbildningen mötte landstingets politiker och tjänstemän. Pragmatism var ledstjärnan och många svåra frågor kunde lösas.

Tandvård var då liksom nu politiskt sprängstoff. Tandvårdsförsäkringen, som efter att ha tjuvstartat hösten 1973, trädde i kraft i januari 1974 innebar att efterfrågan på tand-

Behandlingsrum på skoltandvården, 1976.

vård ökade oförutsett mycket. Försök gjordes också att effektivisera tandvården. Mest uppmärksammas blev den s.k. Lyckselemodellen som förordade prioritering, "etapptandvård" och kölisteinventering (3). Extremt långa väntetider och tandläkarvakanser rapporterades emellertid runt om i landet och från olika håll höjdes allt mer högljudda krav på att antalet studerandeplatser vid landets tandläkarutbildningar måste utökas.

Tandläkarbristen var således en het potatis. Det fanns visserligen insikt om att dåvarande utbildningskapacitet innebar att antalet tandläkare snabbt skulle öka, och att ett tandläkaröverskott på sikt var att förvänta. Det var emellertid en i det närmaste omöjlig pedagogisk utmaning att försöka förklara detta. Jag har ett starkt minne av ett samtal med en förtroendevald som bl.a. sa att han inte hade någon anledning att betvivla att det jag sagt om tillgången på tandläkare var korrekt. Han ville emellertid att jag skulle berätta för honom vad han skulle säga till de människor som bodde

på orter som sedan flera år saknade tandläkare och där rekryteringsansträngningarna varit förgäves.

De som krävde en utökad tandläkarutbildning segrade och ytterligare utbildningsplatser tillkom. Det gällde emellertid också att se om sitt hus eftersom andra tider var att vänta. Allmänt rådde uppfattningen att fyra tandläkarhögskolor på sikt var åtminstone en för mycket. Även om Umeås ställning var stark fanns anledning till viss oro. Vi genomförde därför en enkätundersökning riktad till tandläkare som påbörjade sin tandläkarutbildning i Umeå under perioden 1965–74 (4). Av undersökningen framkom att framför allt norrlänningar sökt sig till Umeå och att mer än hälften av de tandläkare som utexaminerats började sin karriär i Norrland. Tandläkarutbildningen i Umeå var således en framgång.

Trångboddheten på "Norrlandsgatan" där pedodonti, ortodonti och folktandvården var inrymda pockade också på en lösning.

Många hinder måste röjas undan och strategin för att få till stånd ett nybygge lades upp på Hans Grahnéns tjänsterum. Han var då professor i barntandvård och arbetade ihärdigt för att förbättra lokalsituationen. I första hand var målet att flytta verksamheten på "Norrländsgatan" till Tandläkarhögskolan. Efter många turer och agerande från olika håll förverkligades målsättningen och det nya huset kunde tas i bruk 1984.

Tandläkarutbildningen i Umeå klarade nedläggningshotet men fick liksom landets övriga tandläkarutbildningar betydande problem under 80-talet och 90-talets första hälft. Den dyrbara tandläkarutbildningen, som av tradition haft många duktiga sökande till utbildningsplatserna, fick svåra rekryteringspro-

blem och utbildningarnas "output" minskade drastiskt. Arbetsmarknaden för tandläkare blev dessutom allt sämre. I medvetande om att något måste göras uppdrog Socialdepartementet åt mig att göra en analys av behovet av tandläkare (5). Utredningen utgjorde underlag för det beslut som togs och som innebar en radikal nedskärning av antalet studerandeplatser. I utredningen skrev jag bl.a. att även om en omedelbar neddragning gjordes skulle denna få effekt först efter sekelskiftet. Detta visade sig vara ett felaktigt påstående, eftersom Sveriges EU-inträde ledde till att ett stort antal svenska tandläkare flyttade utomlands, främst till England. Tandläkaröverskottet smälte bort och i slutet av 90-talet förelåg tydliga tecken på tandläkarbrist.

Till sist

Till sist är jag glad över att jag inte följde studievägleddarens råd. Mitt liv som tandläkare har varit spännande och fyllt av utmaningar.

Jag fick en fin om än krävande utbildning som bas - det är jag innerligt tacksam för.

Litteratur

1. Bäckman N, Grahnén H, Ollinen P. *Tandvård för folket - förhistorien och spelet bakom folktandvårdens tillkomst år 1938*, Umeå 1988.
2. Bäckman N, Grahnén H, Ollinen P. *Tandvården i Västerbotten - en historik om tandvård i ett glesbygdslän med anledning av folktandvårdens 50-års jubileum*, Umeå 1989.
3. Bäckman N, Lindvall K. *Vårdplanering i Västerbotten*. Tandläkartidningen 1977;422-4.
4. Bäckman N, Grahnén H, Stenman E. *Tandläkarutbildning i Umeå*. Tandläkartidningen 1980; 532-5.
5. Bäckman N. *Dimensionering av tandläkarutbildningen i Sverige - underlag för riksdagsbeslut*. Socialdepartementet 1994.

Den första tandvårdsdagen anordnades 1969 tillsammans med Folktandvården. Gösta Samuelsson, Hans Grahnén, Axel Bergenholtz, Bengt Magnusson och Carlo Perris.

Tandläkarutbildningen på Norrlandsgatan 18B, 1957-1984

Anna-Karin Holm, professor emerita

En ny tandläkarutbildning, landets tredje, startade i Umeå 1956. Samma år byggde landstinget ett hus på Norrlandsgatan för en ny folktandvårdsklinik för barn och ungdom, men också för utbildning i barntandvård och tandreglering. Bakgrunden till beslutet att lägga en del av tandläkarutbildningen till centrala delen av Umeå i stället för till lasarettsområdet där utbildningen i övrigt placerats var just denna – att det var i centrum de flesta

barnen bodde. De potentiella kandidatpatienterna skulle inte behöva åka så långt för att få sin tandvård. Huset på Norrlandsgatan fick ingen spännande arkitektur, men i bottenvåningen gjordes en vacker mosaik efter en kartong av Helge Linden. Själva mosaikarbetet utfördes av en italiensk mosaikarbetare bosatt i Luleå, som under arbetet sjöng "O, sole mio..." så att det ekade i trappan.

Norrlandsgatan 18B, 1956.

Den kliniska undervisningen började höstterminen 1957 med ortodonti för 5:e terminens tandläkarstuderande i kliniksalen på första våningen. Då hade skoltandvårdskliniken på andra våningen med 4 tandläkare och 5 tandsköterskor varit i gång ett halvår. En fantomkurs i tandreglering hade också ordnats under våren. Den kliniska undervisningen i barntandvård började inte förrän vårterminen 1958. Här var Bengt Magnusson assistent och Gabriella Josefsson och Börje Billberg amanuenser medan Lennart Lysell var laborator vid tandregleringsavdelningen och Karl-Viktor Sarnäs avdelningstandläkare. Gretel von Ahn var avdelningssköterska och Elisabeth Rodestål kontrollbiträde. Tandsköterskor var Carin Andersson Grönlund, Sigbritt Holmberg, Ingrid Ottosson Frankenberg, Cecilia Nordgren Jonsson och Ingegerd Forsell-Andersson.

Anita Lundström Sjöberg var skrivbiträde. Tandtekniker var Gösta Östlund och verk-mästare Karl-Eric Eriksson.

Elisabeth Rodestål assisterar kandidat Karl-Johan Söderholm som tar salivprov, 1965.

Invigning av Tandläkarinstitutet

Den 13 september 1958 invigdes Tandläkarinstitutet och då också Norrlandsgatans lokaler av kung Gustaf VI Adolf. Inför den högtidliga invigningen hade syster Gretel tränat hovnigning med tandsköterskorna, så att de på den stora dagen oklanderligt skulle kunna sjunka ner framför majestätet.

Kungen, tandsköterskan Margareta Larsson och amanuens Gabriella Josefsson, 1958.

Stämningen var ganska familjär i huset på Norrlandsgatan, kanske mest de första åren när studentkurserna var små och verksamheten under uppbyggnad. Lucia firades första gången 1958 och sedan varje år så länge verksamheten var kvar på Norrlandsgatan. Vid Luciakaffet klockan 7 fick varje ny Lucia ett smycke som tandteknikern tillverkade. De som hade egna barn tog gärna med dem på Luciamorgon när det var långdans genom huset.

Professor Lennart Lysell smyckar Lucia, Ann-Britt Joelsson, 1958.

Under de första åren användes bara de två nedre våningarna i huset samt källaren. Men 1963 när studentantalet ökade byggdes huset om och plan 3 inreddes med bl. a tjänsterum och personalrum. 1964 tillträdde Hans Grahnen professuren i pedodonti – tidigare barn-tandvård – och Bengt Magnusson var klinisk lärare tillika biträdande övertandläkare. I ortodonti – tidigare tandreglering – var Birgit

Thilander tf professor eftersom Lennart Lysell, professor i ämnet, var dekanus medan Nils Myrberg var Bengt Magnussons motsvarighet på ortodontisidan. Avdelningarna hade två assistenttandläkare vardera och professorerna hade var och en sin sekreterare. Också tandsköterskorna blev flera. Norrlandsgatan fick en egen fotograf, Rune Winka.

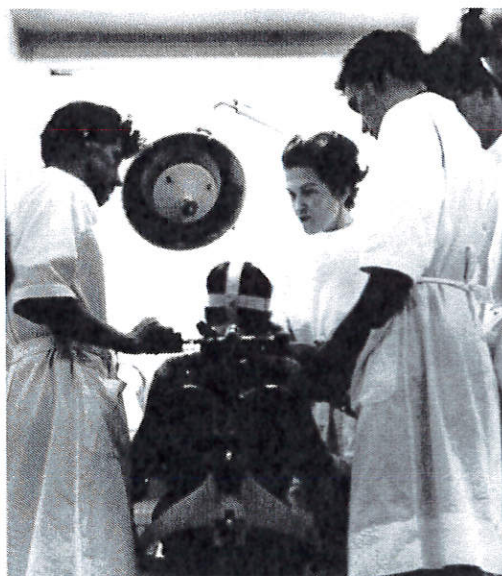
Studenterna

Idén med att förlägga delar av tandläkarundervisningen till centrum av Umeå var både på gott och ont. Undervisningen samordnades så att studenterna hade undervisning i pedodonti på förmiddagen och ortodonti på eftermiddagen eller tvärtom – allt för att minska resandet. Men studenterna hade ofta föreläsning mellan 08.00-8.45 på "storskolan" på lasaretsområdet och patient

som väntade på Norrlandsgatan kl. 09.00 – eller tvärtom och resorna med cykel eller bil var ofta stressiga. De flesta studenter trivdes ändå med "Norris" eftersom de fick byta miljö efter många terminer med undervisning på "storskolan". De hade inte heller något emot att vara nere i centrum i stället för på lasaretsområdet ett par dagar i veckan.

Patienterna

När verksamheten började i slutet av 1950-talet letade tandsköterskorna kandidatpatienter bland sina vänner och bland lärare i stans skolor. Landstingets kostnadsfria barn-tandvård innebar då liksom under hela 1960-talet att barnen kallades till folktandvården först när de var 6 år eftersom det var stor brist på tandläkare. Så var det i hela Sverige – inte bara i Västerbotten. Men tandläkarstudenterna måste lära sig att ta hand om barnpatienter i alla åldrar och därför annonserade avdelningen i tidningarna om s.k. "mönstring" varje vår och höst. De dagarna var det köer långt ut på Norrlandsgatan av småbarn med föräldrar som ville få barnens tänder undersökta och helst också löfte om att få dem lagade. Mer än hälften av alla 3-åringar hade hål i tänderna och vårdbehovet var stort. Det enda alternativet till kandidatvård var privat tandvård. Ortodontiavdelningen hade inga svårigheter att få patienter eftersom de oftast behandlade skolbarn.

Birgit Thilander, assistent i ortodonti och sedermera professor i ämnet i Göteborg, tillsammans med kandidaterna Nils Granberg, Anders Brywe och Bo Axelsson, kurs 55B.

År 1974 fick Sverige en ny tandvårdsförsäkring enligt vilken barn skulle få kostnadsfri tandvård från 3 års ålder. Då var det slut

på "mönstringarna" och vi fick i stället data-listor från länsstyrelsen.

Lärarna

Att vara lärare på Norrlandsgatan innebar att man var rätt isolerad från den övriga verksamheten vid Tandläkarhögskolan med liten eller ingen kontakt med andra avdelningar. Ett visst samarbete fanns. Lärarna i pedodonti åkte upp till oral kirurgi för att behandla patienter under narkos varannan vecka. Lärarna i ortodonti hade nära samarbete med Käkcentralen och forskningssamarbete fanns förstås

mellan olika avdelningar. Inte minst genom Hans Grahnéns nära samarbete med Barnmedicin fick pedodontisterna kontakt med Barnkliniken vid sjukhuset och började med regelbunden rondverksamhet hos de sjuka barnen. Det innebar också resor upp till Barnkliniken varje vecka med arbetskläder, instrument och journaler.

Pedodonti/ortodontiföreningen Regio Nord bildades 1976. Professor Hans Grahnén, bitr övertandläkarna Berit Lindquist och Agneta Ekman samt Arne Bäckström. I bakgrunden ses tandläkarna Roland Karlsson, Gunnar Jonsson-Paulin och Martin Olsson.

Undervisningen

Den kliniska undervisningen pågick under alla år i huvudsak på kliniskal där det efterhand blev alltmera trångt, men också i behandlingsrummen där kandidaterna auskulterade eller assisterade. I början av 1970-talet kom SIG-metoden, "studies in group" med självstudier och inläring ofta med bildband. Lärarna gick på pedagogisk kurs och båda avdelningarna arbetade för högtryck med un-

dervisningsmaterial. Båda införde också problembaserad inläring, PBI, och trots merarbete för lärarna var det stimulerande för alla med nytänkande och engagemang. Ortodontiavdelningen behöll problembaserad undervisning länge, men pedodonti kompromissade så småningom och återinförde delvis lärarledd utbildning.

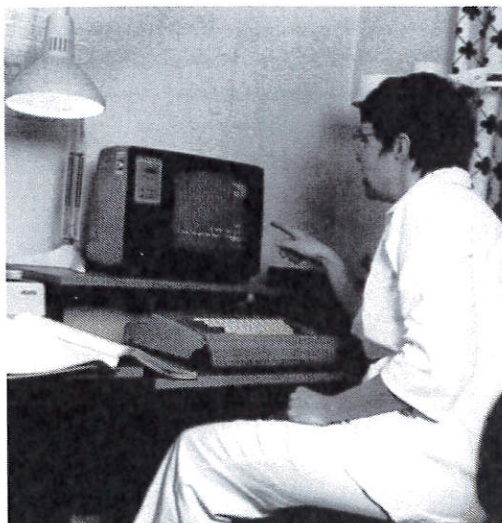
De sista åren på Norrlandsgatan

Redan under 1970-talet blev det tydligt att lokalerna var underdimensionerade och alltför dåligt utrustade. Väntrummet var för litet, den lilla hissen rymde bara tre personer och definitivt inte en rullstol, det saknades klinikutrymmer och tjänsterum. Minsta skrubben användes för att skapa enkla arbetsplatser och nästan alla rum var överbelastade. I grunden hade vi en god stämning i huset, men när det blev alltför svårt att andas på grund av utdömd

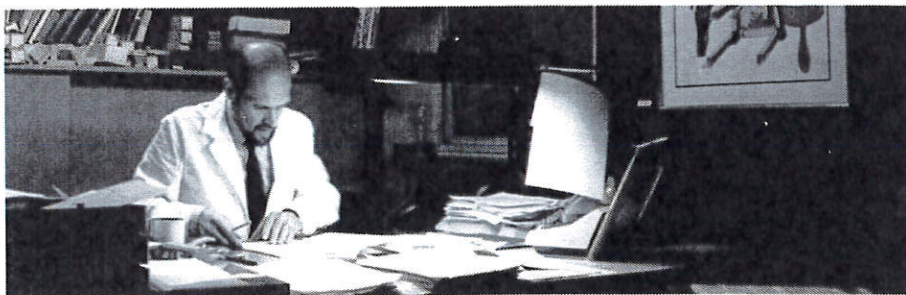
ventilation skapades onödig irritation och stämningen sjönk. Senare hälften av 1970-talet präglades av möten med arbetsplatsombud, yrkesinspektion o s v. Det kändes som en lättnad när äntligen beslutet kom att det skulle byggas ett nytt hus på lasaretsområdet för tandläkarutbildningen där också vi skulle inrymmas. Och barnen hade ju för länge sen lämnat centrum.

Ingegerd Grahn i sitt skrivrum, en ombyggd skrub, 1984.

Birgitta Bäckman vid institutionens första dator, 1984.

Maurits Persson, blivande professor i ortodonti, förfogade över ett något större utrymme, 1984.

Tandhygienistutbildningen

Jan van Dijken, professor
och föreståndare för
Tandhygienistutbildningen

Staffan Sjöström, övertandläkare

Tandhygienistutbildningen i Umeå startade försöksvis år 1975 med åtta studenter. Ett behov av tandhygienister inom svensk tandvård hade då diskuterats i Sverige i mer än 50 år. Umeå kom att bli den tredje utbildningsorten efter Malmö och Örebro. Yrkeskåren ansågs utgöra en "hjälpkraft" till tandläkaren och tandhygienistens arbetsuppgifter var huvudsakligen kariesprevention, munhygieninstruktion samt depuration.

Utbildningen bedrevs av Västerbottens Vårdskola och var vid denna tid en ettårig specialkurs inom gymnasieskolan, en postgymnasial påbyggnadskurs för tandsköterskor. Inträdeskravet var tandsköterskeexamen samt minst två års yrkespraktik. Utbildningen omfattade 1400 timmar varav vardera hälften utgjordes av teori respektive klinisk praktik. Eftersom Vårdskolan inte förfogade över egen

odontologisk kompetens inköptes delar av den teoretiska och den kliniska utbildningen från Odontologiska fakulteten.

Utbildningen i Umeå förlades från 1976 till f.d. sjuksköterskeskolans lokaler på Lasarettsvägen. Lokalerna omfattade ett fantomlaboratorium och en klinik med 20 behandlingsplatser samt föreläsningssal. Till utbildningen knöts en övertandläkartjänst, två instruktionsandhygienisttjänster samt två tandsköterskor. Tjänsterna tillträdde av specialtandläkare Staffan Sjöström, tandhygienisterna Eva Jonsson, Anitha Persson, Carin Sjöström och Gun Strandberg samt av tandsköterskorna Elisabeth Degerstedt och Agneta Lundström.

Studentintag skedde terminsvis med 20 studenter per termin.

Den första tandhygienistkursen. Längst till vänster: Lärare Eva Jonsson. Stud. Anitha Persson, Gun Strandberg, Gunilla Wiklund, Carin Sjöström, Elisabeth Eriksson, Margit Persson. Lärare Staffan Sjöström. Främre raden: Viola Petrén, Gun Wågberg, 1976.

År 1977 genomfördes en högskolereform och den gymnasiala utbildningen blev en allmän utbildningslinje inom den kommunala högskolan. Den ettåriga utbildningen kom alltså att omfatta 40 poäng. Förändringen gav utbildningsorterna en möjlighet att profilera utbildningen. I Umeå betonades naturvetenskapliga ämnen.

Tandhygienister erhöll behörighet att lägga oral infiltrationsanestesi 1981. Den kliniska utbildningen flyttades till tandläkarutbildningens lokaler 1985. Detta möjliggjorde ett värdefullt samarbete med studenter på tandläkarlinjen. Utbildningen utökades försöksvis till att omfatta 80 poäng år 1988. Försöket permanentades och tandhygienistprogrammet blev därmed en tvåårig högskoleutbildning från år 1992. Yrket fick legitimationsstatus år 1991 och tandhygienisterna fick i och med detta ett självständigt odontologiskt ansvar.

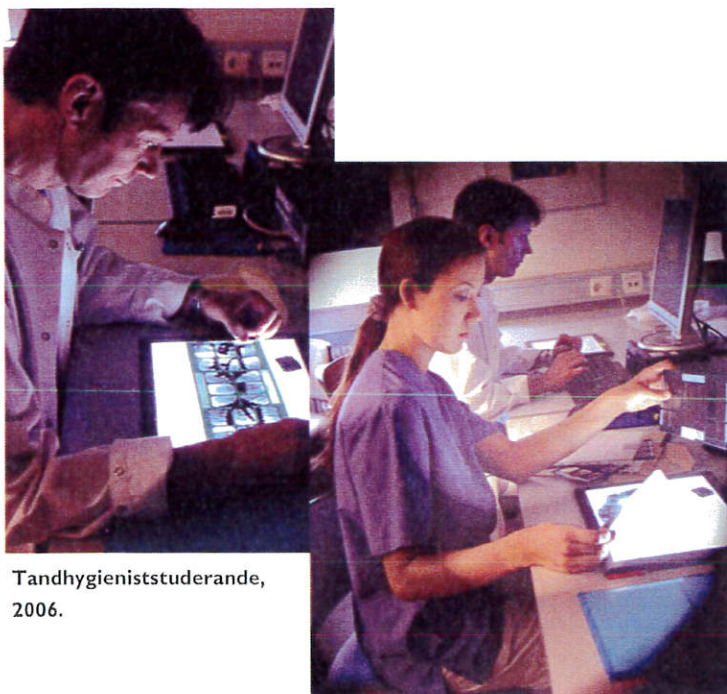
Tandhygienistprogrammet blev en statlig utbildning 1998 och övertogs därmed av dåvarande Odontologiska fakulteten vid Umeå universitet. Utbildningen förlades nu i sin helhet till egna lokaler i anslutning till tandläkarutbildningen och universitetets campus. Som utbildningsansvarig utsågs professor Jan van Dijken. Utbildningens forskningsanknytning betonades och har utvecklats kraftigt. Under 2000-talet påbörjade de första tandhygienisterna i Umeå sin forskarutbildning. Flera har avlagt magisterexamen och de första doktorsavhandlingarna förväntas läggas fram under år 2006.

Tandhygienistutbildningen

Vi som utbildar tandhygienister idag är från vänster övre raden: Elisabeth Johansson, Ruth Rönqvist, Jan van Dijken, Katarina Konradsson och Noomie Hällsten Nilsson. Nedre raden: Anitha Persson, Margot Grönlund och Katarina Albertsson, 2006.

Tandhygieniststuderande,
2006.

Odontologisk forskning i Umeå

Ulf Lerner, professor i Oral cellbiologi

Kurt Å Olsson, professor i Fysiologi

Svensk odontologisk forskning har under lång tid haft ett synnerligen gott anseende internationellt. Detta visade sig särskilt tydligt i den utvärdering som dåvarande Medicinska forskningsrådet lät göra 1999 då internationella utvärderare kunde konstatera att svensk odontologisk forskning har varit och fortfarande tillhör den främsta i världen. I utvärderingen konstaterades vidare att odontologiska forskare i Sverige har gjort enastående bidrag inom många olika områden av odontologin och har både direkt och indirekt varit drivande krafter bakom den väsentligt förbättrade orala hälsan i industrialiserade länder. Exempel på sådana osedvanligt stora bidrag är fluorideringen och dess stora betydelse som kariesreducerande medel samt utvecklingen av parodontologin som en behandlingsbar infektionssjukdom, där även skandinaviska forskare i Norge och Danmark varit tongivande. Ett annat exempel är upptäckten av titanets unika förmåga till osseointegration, som medgett utvecklandet av den dentala implantologin.

Objektiva mått på den framgångsrika odontologiska forskningen i Sverige är, att 6,8% av världens samlade produktion av odontologiskt vetenskapliga artiklar är publicerade av svenska forskare, att dessa publikationer står för 11% av alla citeringar och att den vetenskapliga genomslagskraften är klart högre än medelvärdet i världen i övrigt. Dessa siffror är unika för svensk medicinsk forskning, något som oftast inte kommer fram vid jämförelser med närliggande discipliner.

Hur kommer det sig att odontologisk forskning i Sverige har varit så framgångsrik? Sannolikt är det ur organisatorisk synvinkel två saker, som starkt har bidragit. Den ena är att tandläkarutbildningen tidigt kom att organiseras inom odontologiska fakulteter och inte som fristående Tandläkarhögskolor. Med detta markerade statsmakten att deras avsikt var att inte enbart grundutbildning skall bedrivas utan att forskning är en lika angelägen uppgift. Det andra förhållandet är, att när det Medicinska Forskningsrådet bildades, inrättades en särskild prioriteringskommitté för

odontologi, i likhet med att den amerikanska förebilden, National Institute of Health, inrättade ett separat National Institute of Dental Research. I båda fallen utgjorde det stora odontologiska vårdbehovet av karies- och parodontitsjukdomarna det drivande motivet. Eftersom resurserna att externt finansiera odontologisk forskning i Sverige är mycket begränsade var möjligheterna att få forskningsanslag från Medicinska Forskningsrådet synnerligen betydelsefullt. Tyvärr sjönk antalet ansökningar under mitten av 1990-talet till en så låg nivå att det inte längre gick att försvara en egen odontologisk prioriteringskommitté. För närvarande bedöms därför odontologiska forskningsprojekt i flera olika prioriteringskommittéer. Medicinska forskningsrådet är numera inte heller egen myndighet utan ingår som Ämnesrådet för medicin i det nybildade Vetenskapsrådet. Minskningen i antalet ansökningar berodde inte på bristande intresse för forskning utan kunde förklaras med att antalet lärare/forskare vid de fyra utbildningsenheterna minskade i takt med att antalet utbildningsplatser reducerades och genom att grundutbildningen kom att bli allt mer krävande för de kvarvarande lärarna.

Det är naturligtvis mycket allvarligt att forskningsaktiviteten har minskat och det är därför synnerligen angeläget att fakulteterna vidtar åtgärder för att vända denna trend. Var skall utveckling av odontologin ske om inte på fakulteterna? Det är mycket viktigt att klinisk forskning om orala sjukdomars epidemiologi, diagnostik, patogenes och behandling får fortsatt utrymme i vardagen för de akademiska lärarna. Det är också fundamentalt viktigt att odontologiska forskare ägnar sig åt t.ex. grundläggande cellulära och molekylära mekanismer vid orala sjukdomar. Det är dessutom ännu viktigare att de olika forskningsområdena möts och samarbetar. Väsentliga framsteg inom klinisk forskning görs idag inom den så kallade translationella forskningen där kliniska och basbiologiska grupper samarbetar och använder både kliniska modeller hos patienter och motsvarande modellsystem hos försöksdjur.

Vetenskapsrådet har uppfattat problemet med den vikande odontologiska forskningen i Sverige och i två omgångar under senare år allokerat särskilda medel till odontologisk forskning. Detta är synnerligen välkommet, men det behövs många fler åtgärder för att vi i dagens allt hårdare konkurrenssläge skall kunna upprätthålla en stark odontologisk forskning. En berömvärd organisatorisk förändring under 2005, utgörs av det nya Tandläkarutbildningsavtalet. Avtalet innebär att staten tillför extra medel till Västerbottens läns landsting för kliniskt relaterad odontologisk forskning. På så sätt kan nu cirka fem miljoner delas ut årligen, vilket bland annat innebär att landstingsanställda tandläkare kan "köpas fria" för forskning vid fakulteten och att medel för drift kan beviljas.

I Umeå har en stor fördel varit att odontologin haft sin verksamhet i lasarettbyggnaden, vägg i vägg med många medicinska institutioner. På Tandläkarinstitutets tid var de egna forskningsresurserna mycket begränsade. Efter etablerandet av den Medicinska fakulteten utvecklades dock tidigt ett utomordentligt gott och bestående samarbete präglat av en speciell laganda dels p.g.a. traditionerna, dels också genom det geografiska läget långt ifrån övriga odontologiska och medicinska fakulteter i landet. Genom den kliniska forskningen i samarbete med medicinska institutioner kom munhälsans roll inom sjukvården att få ökad uppmärksamhet. Den experimentella odontologiska forskningen var under en följd av år starkt beroende av de teoretiska institutionerna vid universitetet, vilka fick en betydelsefull roll inom mikrobiologi, cellbiologi, biokemi, neurofysiologi och odontologisk materialvetenskap. Det har således funnits och finns fortfarande många exempel på framgångsrika långsiktigt upparbetade samarbeten över fakultetsgränserna. Det gäller t.ex. de basmedicinska institutionerna, även om vi idag inte kan tala om "över fakultetsgränserna" i fallet med medicinska fakulteten eftersom vi sedan 1999 bildar en gemensam Medicinsk-odontologisk fakultet, som 2004 bytte namn till Medicinska fakulteten.

Ett unikt tillskott i Umeå är den s.k. gemensamma forskningsvåningen. Här finns idag en av våra större forskningsmiljöer med välutrustade laboratorier för mikrobiologi, cellbiologi och molekylärbiologi liksom också för tillämpad forskning om käkfunktion. Bland andra forskningsmiljöer, som byggts upp i samverkan med basmedicinska institutioner kan som exempel nämnas forskning inom neurofysiologi och inom vävnadsbiologi, som bedrivs vid Institutionen för integrativ medicinsk biologi. Vid enheten för fysiologi har härvid en långsiktig satsning medverkat i kunskapsutvecklingen inom oral neurofysiologi sedan början av 1970-talet och till-

skapat en för landet originell kompetens, nu företrädd av professorur.

Forskning bedrevs tidigare ofta i mycket små grupper där också stor vikt fästes vid att forskaren kunde, förutom att genomföra god forskning, även visa på att hon eller han var en självständig forskare, eftersom detta är en viktig faktor för den akademiska meriteringen. Idag är det närmast omöjligt att bedriva framgångsrik forskning i "ensamt majestät" eller i små grupper. En av fördelarna med den gemensamma forskningsvåningen är därför att den utgör en mötespunkt för odontologiska forskare, som kan komma samman och

Ingegerd Johansson, Nicklas Strömberg och Sirkka Asikainen, professorer vid institutionen och verksamma vid den gemensamma forskningsvåningen, 2006.

Laborariemiljö för cell- och molekylärbiologi vid institutionens forskningsvåning, 2006.

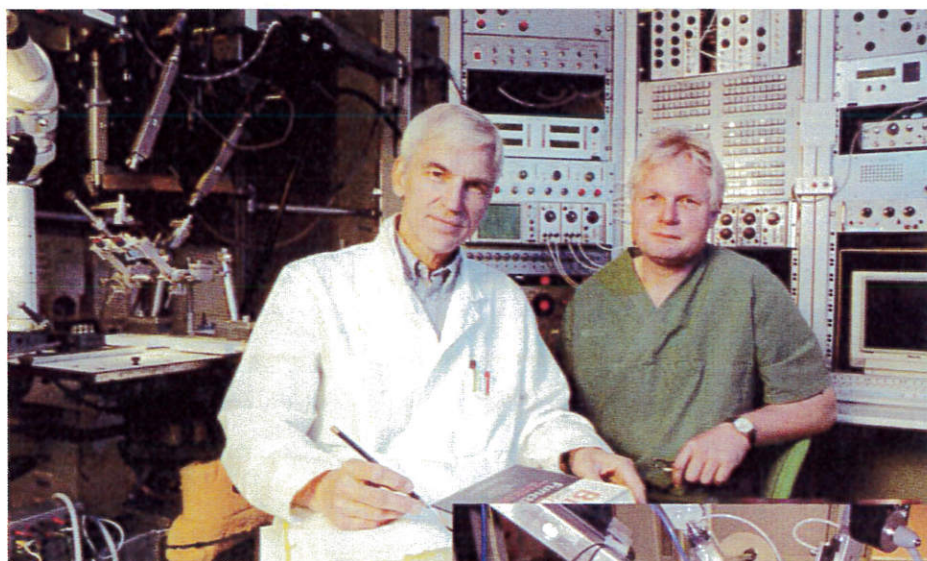

diskutera sina projekt. Här återstår det dock en hel del arbete innan vi kan säga att vi har nått fram till formerandet av slagkraftiga forskargrupper med tillräckligt stor kritisk massa, även om en del embryon till detta har skapats under senare år.

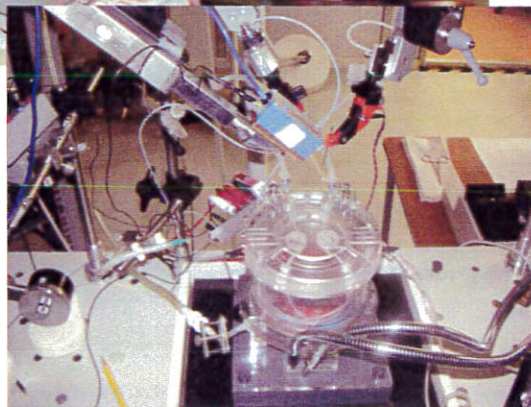
Hur har då vår forskningsverksamhet under dessa 50 år stått sig och hur ser förhållandena ut i dag? Det är inte vår uppgift att i denna begränsade framställning lyfta fram vad som anses ha varit och nu är slagkraftig forskning. Det faktum att mer än 100 avhandlingar och ett antal licentiat- och magisterexamina har lagts fram under åren visar oss att det presenterats en omfattande mängd ny kunskap. Tyvärr finns inte någon systematisk samman-

ställning av denna mycket livaktiga och framgångsrika verksamhet. Sedan 1986 finns dock de s.k. "Annual Publications" i bokform med en förteckning över samtliga vetenskapliga artiklar, bokkapitel och avhandlingar på årsbasis. Dessa, liksom en kort redovisning av delar av institutionens forskning, finns utlagt på vår framväxande hemsida. Fr.o.m 2006 införs vetenskapliga artiklar i Umeå universitetsbiblioteks publiceringsdatabas, www.ub.umu.se.

Avsnittet "Utmärkelser" informerar om några av de forskningslinjer och projekt, som uppmärksammats under senare år. Tre projekt vid institutionens forskningsvåning finansieras för närvarande av Vetenskapsrådet.

Laborariemiljöer för orofacial neurofysiologisk forskning vid Institutionen för integrativ medicinsk biologi, enheten för fysiologi. Kurt A Olsson och Karl-Gunnar Westberg i laboratoriet för systemanalys *in vivo*. Till höger ses gruppens uppställning för analys av tuggfunktionens neurala nätverk på skivor av hjärnvävnad *in vitro*, 2006.

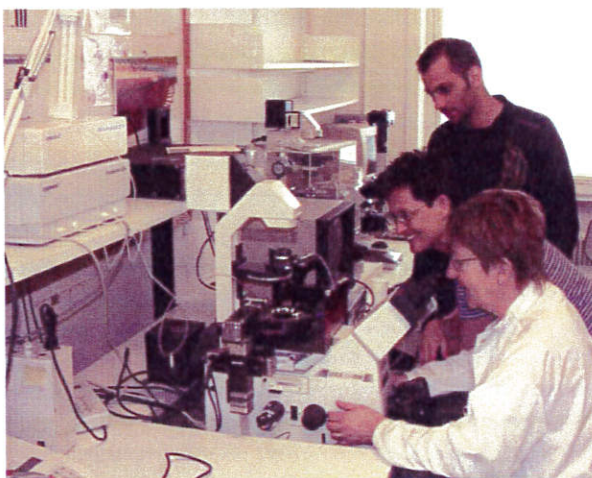
Dessa bearbetar frågeställningar rörande:

- Hjärt-kärlsjukdom till följd av tandlossning
- Kariesgener och prevention
- Reglering av benvävnadens metabolism genom hormonell, inflammatoriska mediatorers och neuropeptiders inverkan

Genom åren har ett flertal andra forskningslinjer och projekt, som också bedrivits och fortsatt bedrivs framgångsrikt i nationella och

internationella samarbeten, erhållit värdefullt stöd av olika externa anslagsgivare inklusive Vetenskapsråden, Västerbottens läns landsting och olika stiftelser och fonder. Sammantaget har denna grundläggande och kliniska forskning i hög grad bidragit till att väsentligt utveckla och fördjupa kunskapen om villkoren för oral hälsa och funktion. De nya landvinningarna breddar alla förtjänstfullt kunskapsunderlaget för den odontologiska vetenskapen och dess kliniska tillämpningar i ett medicinskt perspektiv.

Laboratorier vid Oral cellbiologi. Zivko Mladenovic, kurs V00, Maria Ransjö och Anita Lie vid mikroskopet för mikromanipulation och filmning av levande celler, 2006.

Ulf Lerner räknar osteoklaster vid mikroskopet, 2006.

Inger Lundgren vid en lab-robot för pipettering av stora mängder prover i små volymer, 2006.

Livet som doktorand

Peyman Kelk, doktorand och ST-tandläkare

Intresset för forskning hos personer som väljer att genomgå en forskarutbildning finns troligen långt innan man påbörjar sin forskarutbildning. För vissa växer detta fram som ett mål för att vidareutvecklas och för andra kan det börja med uppmuntrande uppmärksamhet från lärare. För mig var det nog en kombination av båda som gjorde att mitt intresse för forskning väcktes. Förutsättningen kan lätt sammanfattas med ett ord: "nyfikenhet". Denna är den centrala drivkraften för alla forskarstuderande.

En primär viktig förutsättning är en god vetenskaplig miljö med många inspirerande forskare och lärare. Sådan miljö fann jag själv på Tandläkarhögskolan där många entusiastiska och, inom sina områden, skickliga forskare och lärare påverkade mig på ett positivt sätt.

Det är vanligt förekommande att man börjar sin forskarutbildning med en del forskningsförberedande inslag och för mig började det hela med en amanuens tjänst på parodontologiavdelningen hos Anders Johansson, som senare också blev min handledare. För att lyckas med sin forskarutbildning gäller det förutom obligatorisk nyfikenhet och beslutsamhet även att ha en bra handledare. Det är viktigt att personkemin stämmer och att

handledaren är en aktiv forskare som kan ge doktoranden en insikt i forskningsfronten.

Hur vanligt är det då att vara doktorand? Enligt statistiken är det endast 3 procent av en årskull (inom alla högskoleutbildningar) som går vidare till en forskarutbildning, alltså ca 3000 personer årligen. Att vara doktorand är oftast ett ganska ensamt arbete. Grundutbildningens lärare, regelbundna föreläsningar och tentor byts ut mot forskarutbildningskurser, vetenskapliga litteraturstudier och sist men inte minst vetenskapliga problemlösningar. Allt bygger på självständighet och disciplin, det sistnämnda är något som jag själv behöver förbättra!

Andra element som behövs för en forskarstuderande är eventuella biträdande handledare, individuell studieplan, forskningsprogram och finansiering. Det sista kan visa sig vara svårt att ordna. Det tryggaste sättet att bedriva forskarstudier på är att ha en anställning, d.v.s. en doktorandtjänst som vanligtvis är 4 år på heltid. Konkurrensen är ofta hård och högskolorna kan inte erbjuda doktorandtjänster till alla. Många forskarstuderande har därför till en början andra och mindre förmånliga sätt att finansiera sitt uppehälle t.ex. amanuens tjänster, stipendier eller utbildningsbidrag.

De "uthålliga" som kan visa att deras projekt håller för att nå fram till en avhandling får emellertid till slut en doktorandtjänst. Trots att denna tjänst är förmånligare än de tidigare nämnda är det rent ekonomisk sett fortfarande stor skillnad mellan en doktorandtjänst och en tandläkartjänst. Detta är en av de negativa aspekterna och kan försvåra rekryteringen av unga tandläkare till forskning, men alla som väljer att vara doktorander är väl medvetna om detta och det är inte för pengar de har valt sin bana!

En annan negativ sida är att man inte hinner vara med familjen lika mycket. Sömlösa nätter, långa dagar, bitvis intensiva perioder och att man faktiskt "tar med sig" jobbet hem, kan vara påfrestande för doktorandens familjemedlemmar.

Det finns en klar skillnad mellan experimentell (laborativ/grund) forskning och klinisk forskning. Inom experimentell forskning ingår man många gånger i en grupp och tillbringar mycket tid åt att just designa, utföra och utvärdera laborativa experiment. Klinisk forskning är oftast ett ensamt arbete och handlar mycket om att planera studier och analysera data. Det finns många gånger en dold kamp mellan dessa två inriktningar som för mig personligen är oförklarlig. Både grundforskning och klinisk forskning behövs och de kompletterar varandra. Utan den ena kan inte den andra finnas!

En annan verklighet för att forskarutbildningen skall fungera är att det måste finnas pengar till projektet/en. Detta ansvar vilar oftast på handledaren eller handledarna och präglas av långa och tidskrävande ansökningsar. Vid sidan av denna projektfinansiering finns även externa eller interna stipendier som doktoranden kan söka till kortare utbildningsresor nationellt eller internationellt.

Till sist kommer doktoranden till det stadium där hon eller han måste sammanfatta sina fynd i en artikel som senare måste publiceras i en vetenskaplig tidskrift där artikeln granskas av flera sakkunniga innan den accep-

teras för publicering. Doktoranden måste kontinuerligt presentera projektets utveckling på vetenskapliga sammanställningar lokalt, nationellt och om möjlighet finnas även internationellt. När man har fått ihop 3-5 artiklar och har en sammanhängande frågeställning med tillhörande resultat i sina artiklar, då är tiden mogen för att skriva ihop allt till en avhandling. Denna sammanställning presenteras och "försvaras" offentligt i närvaro av en opponent, en betygsgrupp, handledarna och en publik. När man har genomgått detta examenstillfälle (disputation) och blivit godkänd, då har man uppnått den högsta akademiska examen som finns i Sverige.

Framtiden efter disputationen är oftast oklar, vilket är både positivt och negativt! Det positiva är att det finns flera möjligheter att gå vidare. Det negativa är att just finna en möjlighet! Postdoktorala tjänster och forskarassistenttjänster som är tidsbegränsade kan vara en möjlig väg till en början. Till slut kommer den som har disputerat att antingen jobba kvar inom den offentliga sektorn (universitet och högskolor) eller inom den privata sektorn med forskning och utvecklingsarbete.

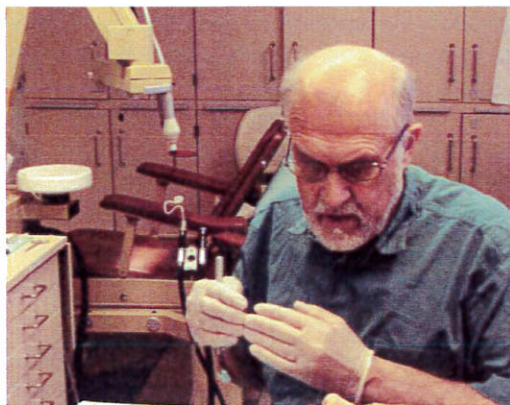
Peyman Kelk vid mikroskopet, 2006

Att jag valde att bli doktorand har i sig varit en resa och berott på olika omständigheter, men utan nyfikenheten hos mig hade jag nog inte valt denna bana! Jag har i skrivande stund nått halvvägs fram till en avhandling. För att ge en mera nyanserad bild av hela forskarut-

bildningen vände jag mig till två personer verksamma på Tandläkarhögskolan som redan är disputerade och ställde några frågor om forskarutbildningen. Nedan följer en sammanställning av deras reflektioner vad gäller deras tid som doktorand.

Intervjuer

Maurits Persson genomgick sin forskarutbildning på 60-talet och är professor, specialist och ämnesföreträdare för Ortodonti.

Emma Persson disputerade 2005 och har en Post-doc tjänst vid Oral cellbiologi.

Varför gav du dig in i en forskarutbildning?

Maurits:

1968 fick jag i min hand en holländsk avhandling om skalltakets benfogar, suturer, vars slutsatser jag inte fann applicerbara på ansiktsskelettets växt. Att suturerna i neuro- och visceralkranium skulle ha olika roll under tillväxten fann jag orimligt - så då blev det en avhandling om "Structure and growth of facial sutures"!

Diskuterade mina tvivel med Bengt Magnusson, sedermera professor i pedodonti i Göteborg, som höll på att slutföra sina studier över mekanismer för tanderuption. Han hade bl.a. studerat cellproliferationen i parodontiet på råttor med tritierat thymidin, varför vi gjorde några pilot-autoradiogram från överblivna råttskallar. Sedan var jag fast!

Emma:

Eftersom jag är molekylärbiolog så kändes det som ett naturligt val för mig att fortsätta med forskarutbildning efter grundutbildningen.

Varför blev platsen för dina forskarstudier just Umeå?

Maurits:

Kärleken – och ett erbjudande om tjänst, d.v.s. förmodligen samma faktorer som ofta binder dagens forskarstuderande! Ulla, min hustru, skulle avsluta sin fil.mag. i Umeå, vilket höll oss kvar här efter min examen. Under denna tid period blev jag erbjuden ett eftertraktat vikariat som assistenttandläkare vilket skulle ge mig en chans att skaffa mig specialistkompetens i ortodonti.

Jag flyttade dock med mina handledare till Göteborg redan efter något år, där jag disputerade.

Emma:

Jag läste min grundutbildning i Umeå och gjorde mitt examensarbete på enheten för oral cellbiologi där jag sen fick möjlighet att stanna och genomgå forskarutbildningen.

Var forskarutbildningen vad du hade väntat dig?

Maurits:

Jodå, men forskarutbildningen i odontologi var så annorlunda på 60-talet jämfört med idag! Inte så formaliserad och organiserad som nu. Forskarutbildningen styrdes i hög grad av doktorandens egna initiativ, man sökte sin kunskap och utbildning, ofta på en undervisningstjänst. Men jag fick tidigt en rekryteringstjänst från Medicinska forskningsrådet, vilken gav mig möjligheter som inte stod så många andra doktorander till buds.

Emma:

Svår fråga. Jag har haft större möjlighet att planera mina arbetsdagar och -veckor än jag hade räknat med men också haft större eget ansvar för att saker ska bli utförda så det har nog varit lite mer frihet under ansvar än jag trodde, vilket bara är positivt. Det har varit en intensiv period men det får man räkna med, det är mycket som ska genomföras på relativt kort tid.

Det mest positiva och det mest negativa med forskarutbildningen?

Maurits:

Det mest positiva – den intellektuella stimulansen och glädjen i problemlösandet, kanske av samma slag som jag kan känna under patientbehandling. Men också dom tidiga internationella kontakterna, som gav mig möjlighet att vistas några år utomlands. Det mest negativa – dåligt ekonomiskt utfall och minskad familjesamvaro när barnen var små, d.v.s. förmodligen samma problem som många av dagens forskarstuderande brottas med. Och på något sätt upplevs man (känner man sig?) mer produktiv när man behandlat 20 patienter jämfört med att ha granskat histologiska snitt hela dagen!

Emma:

Positivt är att man lär sig så otroligt mycket under doktorandtiden! Efter grundutbildningens kurslaborationer hade man en ganska skral uppfattning om hur det är att jobba på labbet i stort sett dagligen, med allt vad det innebär av framgångar och bakslag! På så sätt tror jag att forskarutbildningen är en bra prova-på-tid då man verkligen får känna efter om man brinner för att jobba med forskning och vill satsa på det i framtiden.

Det negativa är att det inte är något "vardagar-åtta-till-fem-jobb", så det drabbar periodvis det sociala livet hårt. Dessutom är lönen ganska dålig framför allt de första åren, även om löneutvecklingen har varit hygglig de senaste åren.

Om du hade fått välja om hade du då valt att ge dig in i "forskningens värld" igen?

Maurits:

Jodå, med glädje, om en kombinations-tjänst forskarutbildning/specialistutbildning erbjöds mig. För forskarutbildningen, hur stimulerande den än är, måste ju också öppna dörrar till ett fortsatt yrkesliv – och drägligt pensionärsliv. Tyvärr räcker inte tiden till för att samtidigt vara en bra forskare, utbildare och kliniker.

(En tidig hjärtinfarkt gjorde också att prioriteringarna i livet ändrades)

Emma:

Absolut! Det oroar mig dock att arbetslösheten är så hög för akademiker i Sverige idag och att antalet så kallade mellantjänster har minskat, vilket gör det svårt för nydisputerade att etablera sig inom den akademiska världen.

Nydalasjön ligger på gångavstånd från campus och erbjuder en rogivande miljö för anställda, studenter och inte minst för oss forskarstuderande.

Foto: Birgitta Wiklund, 2005.

Specialistutbildning - kanske också ett jubileum?

Maurits Persson, professor emeritus

Odontologisk specialistutbildning under 50 år

Utbildningen av specialister inom odontologin är i stort jämgammal med tandläkarutbildningen i Umeå. Under åren 1942-1963 kunde Sveriges Tandläkarförbund ge en medlem möjlighet att i sin annonsering tillkännage begränsning av sitt verksamhetsområde till en del av tandläkekonsten, som vårt yrkesområde då ofta benämndes. 1948 fastställdes vissa kompetenskrav för detta och som odontologisk specialitet godkändes 1950 *odontologisk ortopedi* (som senare blev tandreglering). 1953 tillkom *tandkirurgi*, 1958 *barndålderns tandsjukdomar* och 1961 även *rotbehandling* (endodonti). När den nya lagen om behörighet att utöva tandläkaryrket tillkom 1963 fick dåvarande medicinalstyrelsen i uppdrag av riksdagen att från 1964 fastställa utbildningskrav och att meddela bevis om specialistkompetens. Nu godkändes även *tandlossningssjukdomar* som odontologisk specialitet.

I de nya utbildningskraven för specialistkompetens ingick grundutbildning i form av tjänstgöring inom det sökta området samt

sidoutbildning och särskilda kurser. Medan kurserna vanligtvis erbjöds av tandläkaresällskapen skulle tjänstgöringen till stora delar fullgöras vid fakultet eller särskilt godkänd klinik, ibland delvis oavlönad, men vanligtvis på en amanuens- eller assistenttjänst. Utbildningsuppdraget med dess kostnader förblev den enskilde tandläkarens problem.

Med folktandvårdslagen 1973 hade folktandvårdens huvudmän fått ett direkt vårdansvar för specialistvården, en uppgift för vilken den inte var utbyggd. Att specialistutbildningen hade "vissa brister från såväl samhällets som enskilda tandläkares utgångspunkter" medgavs också i en proposition som 1978 följde en av 70-talets tandvårdsutredningar. Den särskilda utredning som getts i uppdrag att granska tandläkarnas utbildning hade 1975 föreslagit en enhetligt utformad utbildning för alla specialiteter med såväl klinisk som teoretisk utbildning och med särskilda utbildningstjänster. Även om statsrådet ansåg att en systematiserad undervisning var angelägen, och att staten skulle svara för dess

kostnader, kom dock det mesta av utredningens förslag att skjutas på framtiden i avvaktan på en lösning av frågan om huvudmannaskapet för tandvården vid de odontologiska fakulteterna. Utredningen hade dock till följd att även *oral protetik* och *odontologisk röntgendiagnostik* 1982 blev odontologiska specialiteter.

Detta till trots hade specialistutbildningen getts mer ordnade former. Den bedrevs nu inte bara vid de odontologiska fakulteterna utan även vid de odontologiska institutionerna i Jönköping och Örebro. Landstingen hade även kommit överens om former för att täcka utbildningskostnaderna. Efter en förnyad översyn av tandvårdsutbildningarna, nu av utbildningsdepartementet, beslöt riksdagen 1991 att äntligen genomföra sitt tidigare beslut om en systematiserad specialistutbildning. Riksdagen beslutade nu även om ett system med målbeskrivningar för utbildningen för vilket Socialstyrelsen gavs att utforma

anvisningar.

Sedan 1993 finns för varje specialitet angivet vilka kunskaper som erfordras för måluppfyllelsen liksom under vilka former den kliniska tjänstgöringen skall genomföras. Riksdagen ändrade dock sitt tidigare beslut från 1979 om att staten skulle överta ansvaret för den teoretiska undervisningen, vilken nu, liksom specialistutbildningen i sin helhet, ansågs åligga tandvårdshuvudmännen. I Umeå är Västerbottens läns landsting följaktligen huvudman för såväl specialistutbildningen som för tandvården inom tandläkarnas grundutbildning. Och även om *bettfysiologi* 1995 blev odontologins åttonde specialitet har den under alla år ständigt aktuella frågan om områden för odontologiska specialiteter - och eventuella s.k. behörighetsämnen - ej fått något slutligt svar. Följaktligen är frågan återigen under utredning, liksom frågan om specialiteternas EU-anpassning.

Specialistutbildningen i Umeå

Det är uppenbart att utbildningen av specialister kommit att utgöra en viktig del i den odontologiska fakulteten/institutionens liv i Umeå, även om den inte ingått i dess formella uppgifter. Då de tidigare utbildningskraven förutsatte tjänstgöring vid en odontologisk utbildningsinstitution kom många tandläkare med ofta fullgjorda kurskrav och en gedigen klinisk erfarenhet "från fältet" (vilket de nog samt framhöll!) att söka fakultetens assistent-tandläkartjänster med uppgiften att vara handledare inom grundutbildningen. Många kom också under sin utbildning att lockas till klinisk forskning. I UHÄ-rapporten "Tandläkarutbildningens och den odontologiska forskningens organisation" 1985 underströks det intima sambandet mellan specialistutbildning och lärar/forskarrekryteringen. Kommentaren att "fakulteterna på sikt (utan resurser för en specialistutbildning) kan få svårigheter att upprätthålla en hög klinisk

Specialistutbildning i ortodonti 1989-1992. Ulf Adolfsson, Yuosef Al-Mulla, Agneta Marcusson och Maria Ransjö.

kompetens bland sina lärare och att rekryteringen av forskare äventyras” var klarsynt, och har nu lett till inrättandet av kombinerade forskar- och specialistutbildningstjänster. Specialistutbildningen i Umeå har naturligtvis även haft avgörande betydelse för utbyggnaden av den specialiserade tandvården i de fyra nordliga landstingen. Dess betydelse för tandvården i allmänhet framgår av remissyttranden över tandvårdsutredningar där det bl.a. har framhållits att specialistutbildningen genom sin nära relation till de odontologiska och medicinska fakulteterna ”fungerar som

en brygga mellan universiteten och den kliniska vardagen” och vidare, ”att specialistfunktionerna genom att ha tillfört (och tillför) kompetens/kunskap till tandvården haft stor del i den positiva utvecklingen av tandvården i Norrbotten”.

I tabellen nedan redovisas antalet tandläkare som erhållit specialistbehörighet efter utbildning vid Tandläkarhögskolan i Umeå under dess 50-åriga tillvaro. Internationell uppdragsutbildning har med ett mindre undantag (ortodonti, 5 utbildade specialister) hittills getts ett begränsat utrymme.

Specialitet (äldre beteckningar för specialiteter ges inom parentes)	1956-1993	1993-2005	Totalt antal
Ortodonti (tandreglering)	44	17	61
Oral kirurgi (tandsystemets kirurgiska sjukdomar)	21	2	23
Pedodonti (barntandvård)	16	2	18
Endodonti (rotbehandling)	14	2	16
Parodontologi (tandlossningssjukdomar)	24	2	26
Oral protetik (proteretik)	24	-	24
Odontologisk röntgendiagnostik	13	5	18
Bettfysiologi	8	2	10
Summa antal odontologiska specialister utbildade i Umeå			196

Specialistutbildningen i ortodonti. Anna Erikson-Lorenz, Lena Björnström, Ronny Fors och Anna Brechter instrueras av läraren Paul Hägglund, 2004.

Studentkåren

Oscar Arnell, kanslichef vid
Medicinska studentkåren

Hedersmedlemmar

"Till hedersmedlem kan kårfullmäktige utnämna en person som synnerligen främjat studerandekårens intressen och strävanden. Nominering till hedersmedlem skall ske på förslag av kårstyrelsen eller med motion från minst 50 kårmedlemmar. Hedersmedlem är befriad från avgifter, under förutsättning att personen ej är aktiv studerande."

Mattias Eriksson, kurs 96V.

Medicinska studentkåren har för närvarande sju stycken hedersmedlemmar. Av dessa finns en person med anknytning till Institutionen för odontologi, Mattias Eriksson.

Studentkårens motivering till hedersmedlemsutnämningen:

"Mattias Eriksson har varit en stor ledare och kreatör för Studerandekåren Corpus arbete under hela dess varande fram till julen 2000, då han tog sin examen. Under hans tid som ordförande 1999/2000 och vice ordförande 1998/1999 samt ht 2000 har många projekt drivits under hans ledning på ett fantastiskt framgångsrikt sätt och han har profilerat kåren genom goda informationskanaler och högtidsarrangemang. Mattias har som kårens främste företrädare lyckats befästa Corpus starka position bland kårens medlemmar och bland universitetsrepresentanter genom stort kunnande och kreativitet."

Mottagare av studentkårens pedagogiska pris

Våren 2000 instiftades Medicinska studentkårens Pedagogiska Pris (då under namnet "Corpus Pedagogiska Pris") för att utgöra en belöning och uppmuntran för lärare som gjort framstående pedagogiska insatser inom grund- och forskarutbildningen vid Medicinska fakultetens olika utbildningar.

Priserna delas ut i samband med Medicinska studentkårens årshögtid och traditionella valborgsmässofirande på Kårhuset Villan. Priserna benämndes vid grundandet Medicinska studentkårens Pedagogiska Pris för Grundutbildning respektive Forskarutbildning, och det första året delades båda priserna ut.

Priset för Grundutbildning har därefter delats ut årligen och Priset för Forskarutbildning vartannat år.

År 2003 tillkom ytterligare ett pedagogiskt pris, som delas ut till kliniska handledare som handleder studenter inom någon av fakultetens grundutbildningar. Medicinska studentkårens Pedagogiska Pris för Kliniskt handledarskap delas ut vartannat år.

Respektive pris består av ett diplom samt en prissumma på 20 000 kr. Prissumman skall definieras i kårens budget för verksamhetsåret och kan enbart justeras genom beslut i fullmäktige.

Det finns en pristagare med anknytning till odontologi.

Kjerstin Widman utsågs och mottog 2004 Medicinska studentkårens pedagogiska pris i "kliniskt handledarskap".

Studentkårens motivering:

"Kjerstin Widman, landstingsanställd tandläkare i Kariologi, är en mycket engagerad och hängiven lärare, och likaså en mycket duktig och omtyckt kliniker. Hon förmedlar sin kunskap och erfarenhet på ett sätt som bidrar till att studenten utvecklas och känner sig trygg i den kliniska rollen. Kjerstin Widman har alltid studentens individuella ut-

veckling i fokus. Hon är en mycket god förebild i frågan om patientbemötande, både genom att själv visa detta och genom att ge studenten självförtroende i sin kommande yrkesroll. Kjerstin Widman har en mycket god förmåga att alltid ta hänsyn till den teoretiska grunden från föreläsningarna, som hon återkopplar till kliniken på ett intressant och lättbegripligt sätt."

Tandläkare Kjerstin Widman, 2004.

Kårhuset Villans historia

Det var överläkaren som bodde i gamla läkarvillan från början och det var också till honom som den speciellt byggdes. Överläkarvillan (som den tidigare kallades) stod färdig i slutet av 1907, samtidigt som det nya lasarettet på Ålidbacken blev klart och man flyttade från det gamla lasarettet väst på stan.

Den putsade villan var helt naturligt vackert belägen i en grönskande naturpark med utsikt över älven - typiskt för tidens läkarvillor. Sjukhusparken anlades troligen vid samma tidpunkt som överläkarvillan och lasarettet, omkring 1907-08, men det är oklart när gårdsplanen kring överläkarvillan anlades. I villan bodde överläkare K.H. Giertz tillsammans med sin fru Anna, deras tre barn (två pojkar och en flicka) och tjänstefolket. Ner mot dammen hade doktor Giertz en egen privat trädgård.

De två stora rummen mot söder i bottenvåningen som nu fungerar som festsal var från början matsal och salong. Ekparkettgolven i dessa två rum är original, i salongen lagt i s.k. fiskbensmönster och med ett stjärnmönster i matsalen. Mot väster i bottenvåningen finns det gamla biblioteket (numera pub). Även där finns ett ekparkettgolv lagt i

långstav som är original. Även i övervåningen finns två rum där ursprungliga parkettgolv är bevarade. I de flesta av husets större rum finns gipsrosetter i taken som är original. I bottenvåningen har de i allmänhet reliefmönster i ytan medan de är enklare i övervåningen. I övervåningen har flertalet fönster bytts ut, kanske på 60-talet, men i bottenvåningen finns originalfönstren kvar. Dessa är konstruerade med separata ytter- och innerbågar med utanpåliggande espagnolettöppningsanordning.

I övre hallen har det funnits någon form av takfönster eller lanternin som har satts igen. De flesta gamla dörrar finns kvar. Huvuddelen av originallistverken finns också kvar. I de stora rummen är t.ex. de ca 40 cm höga socklarna bevarade, i övriga rum 15 cm höga socklar. Dörrfodren är 12 cm breda och profilerade i typiskt sekelskiftesutförande. I bottenvåningen finns även profilerade fönsterfoder medan övervåningen saknar fönsterfoder. I de stora rummen vilar fönsterbänkar på skulpterade konsoler. Taklisterna är i allmänhet av en kraftig hålkål med förtjockade kanter. I flera av rummen har taklisterna ett reliefmönster troligen av stucc. I ett av rummen i övervåningen har taklisten ett äggstavsmönster i trälisten.

Läkarvillan och lasarettet i början av 1900-talet.

Kårhuset Villan, 2006

I serveringsrummet i bottenvåningen finns två stycken av de gamla för dessa rum typiska skåpen kvar i två våningar. Överskåpet har glasluckor. I hallen och tamburen finns en bröstpanel i originalutförande. Två öppna spisar finns även bevarade, en i salongen och en i övre hallen. Väggarna i huset är putsade och ovanpå putsen har tidningspapper klistrats som makulatur, sedan tapeter. På tidningarna har året 1928 hittats.

Huset fungerade som överläkarresidens

fram tills att en ny och större överläkarbostad byggdes i slutet av 1920-talet. 1994 renoverades villan och blev kårhus. Intressant kan kanske också vara att veta att i den grå trävillan längst bort i parken bodde ursprungligen sjuksköterskorna.

Källa:

Pernilla Lindström
Byggnadsantikvarie
Västerbottens museum

Sjukhusparken sedd från läkarvillan i riktning mot Ålidbacken, 2006.

Studentaktiviteter då och nu

När tandläkarutbildningen i Umeå uppnått 5 år pågick i Stockholm Moderna museets stora utställning "Rörelse i konsten". Kurs 60A valde då att den 2 september 1961 hylla Umeå stad genom att under pompa och

ståt överlämna en mobil skulptur på Rådhusplanaden. "...ett studentikost spex när det är som bäst" var Västerbottens-Kurirens recension.

Konstnären PLJ
Ödem avtackas av
stadens skönhets-
råd WC Winthe-
clou med maka.

Till detta spex bildades också studentorkestern Renhornen. Och även om dess repertoar vid tillfället endast omfattade Triumfmarschen ur Aida och Fritjof Anderssons parad-

marsch – undrade Västerbottens Folkblad med all rätt: "Vad månede bliva av denna akademiska orkester?"

"Renhornens" första framträdande.
Lars Hasselroth och
Ragnar Jonsell, trombon, Per Gunnar
Nord och Erik Hägg,
klarinett, 1961

Studentkårens ordförande Maurits Persson och blivande hustrun, fil.stud. Ulla Persson firar lucia i studentkorridoren på Gluntens väg, 1963.

Nyblivne tandläkaren Clause Stengrafe avnjuter examensmiddag på Sävargården och uppvaktas av Renhornen under ledning av odont. kand. Kjell Axelsson, (keps). I hög hatt ses med. kand. Ulf Thelander och Kaj Pollak på trombon, 1966.

Här ägnas det åt hälso- befrämjande fysisk aktivitet. Kurs 62A efter serieseger i hockey- hockeytunering i Umeå ishall. Folke Edström höjer priset, 1965.

Nya stugan i Holmsund.

Den ursprungliga OF-stugan har ersatts med denna skönhet som genomgår en konstant renoveringsfas. Senaste byggprojektet är en vedeldad bastu på tomten, 2005.

Höströjning.

Jan Gudmundsson och stugfogden Gustaf Wiklund har total kontroll över brasan under höströjningen i OF-stugan i Holmsund, 2005.

OS i Oslo.

Odontologiska Spelen anordnas varje år av någon av de Nordiska tandläkarhögskolorna. Paraden avslutas här utanför Tandläkarhögskolan i Oslo med flaggorna i topp, 2005.

Pubkväll.

Till vissa av studenternas festligheter inbjuds även lärarna. Här ses representanter från Protetik, Endo och Ort delta i ballongstafetten på E-puben, 2006.

Dammiddag.

Varje år anordnar grabbarna årets fest till alla damers ära, den så kallade Dammiddagen. Spex i sann "tandläkaranda" hela kvällen... mycket musik och lagom naket, 2004.

10:e terminarna sparkas ut. Enligt traditionen utför 8:e terminarna spexet. Här ses "protetiklärarna" i den vilda protesdansen, 2005.

Skidresan till Hemavan/Tärnaby är en årlig tradition som står sig, 2005.

Laguppställning inför Odontologiska Spelens fotbollsturnering. De tre umeådeltagarna Elin, Claes och Gazelle fick förstärkning av Malmöiter för att ha chans att ro hem bucklan. Revansch i Göteborg nästa år, 2005.

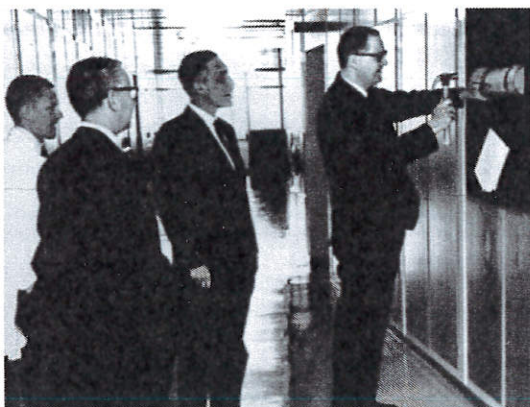
Odontologiska föreningen
OF-Expen på våning 9
Välkommen att hälsa på!

Spikning - en viktig tradition

Meddelande om att en disputation kommer att äga rum skall offentliggöras minst tre terminsveckor i förväg. Detta görs på olika sätt vid de svenska universiteten. I Umeå tillämpas den traditionen numera att respondenten

offentliggör sin avhandling genom att spika upp den på institutionens björkstam, sedan 1984 placerad på våning 5. Avhandlingen är nu tryckt och klar för distribution.

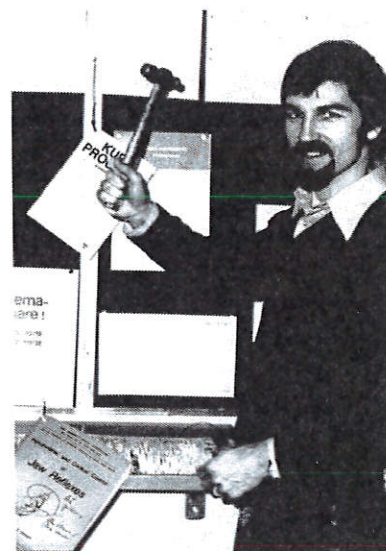
Bengt Magnusson, Pedodonti, spikar sin avhandling, 1968.

Nils Myrberg, Ortodonti, 1968.

Evert Stenman, Odontologisk teknologi, Bo Bergman vä, 1977.

Kurt Å Olsson, Fysiologi, 1979.

Christina Stecksén-Blicks, Pedodonti, Anna-Karin Holm vä, 1986.

Jan van Dijken, Cariologi, Thorild Eriksson hö, 1987.

Birgitta Bäckman, Pedodonti, 1989.

Margareta Molin, Protetik, Bo Bergman vä, 1990.

Mark M. Tasaki, Oral diagnostisk radiologi, 1993.

Karin Nylander, Oral patologi, 1995.

Rolf Claesson, Oral mikrobiologi, 1997.

Jan Ahlqvist, Oral diagnostisk radiologi,
1998.

Per-Erik Legrell, Oral diagnostisk radiologi,
1999.

Eva Levring Jäghagen, Oral
diagnostisk radiologi, 1999.

Hamayun Zafar, Klinisk oral fysiologi,
2000.

Karin Sunnegårdh-Grönholm,
Odontologisk materialvetenskap,
2004.

George Belibasakis, Oral mikrobiologi/
Oral cellbiologi, 2004.

Ingrid Andersson-Wenckert,
Pedodonti, 2003.

Christer Ullbro, Pedodonti, 2004.

De första disputationerna i Umeå

Torsdagen den 4 och fredagen den 5 september 1958 var historiska dagar för svenskt akademiskt liv då för första gången doktorsdisputationer ägde rum norr om Uppsala. Det var avdelningstandläkarna Tore Arwill och Arne Wennström som försvarade sina avhandlingar.

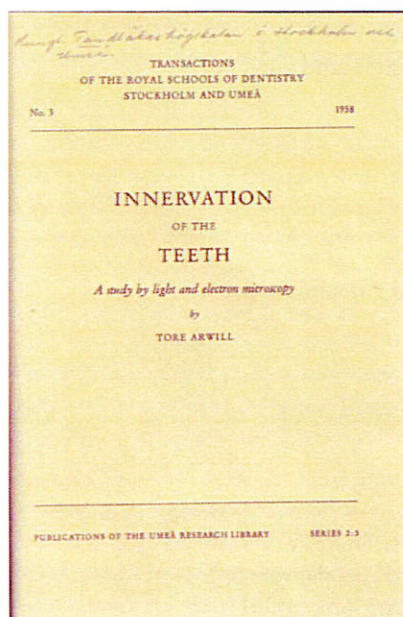
Tore Arwill

Arne Wennström

Arwill var först på plan och disputationsakten öppnades av professor Gösta Westin. Som kollegieopponent fungerade professor Bror Rexed, Uppsala, och som respondentens egen opponent dåvarande forskningsassistenten vid Karologiska institutet Gunnar Bloom, sedermera professor i histologi i Umeå och odontologie hedersdoktor.

Respondenten Arwill blev år 1963 professor i oral patologi i Umeå och 1968 i Göteborg. Wennströms arbete är den enda odontologiska avhandlingen som publicerats på tyska i Umeå.

Stockholms högskolors promotion ägde rum i Umeå stadskyrka lördagen den 13 september 1958. Hälsningstalade gjorde rektorskonventets ordförande, professor Sten Friberg.

Promotionsföreläsning hölls av föreståndaren för Tandläkarinstitutet i Umeå, professor Göte Nyquist över ämnet "Om käk- och ansiktsskador - forsknings- och behandlingsproblem".

Odontologie doktorsgrad/doktorsexamen

- 1958   Arwill, Tore
Innervation of the teeth: A study by light and electron microscopy
- Wennström, Arne
Gussverfahren - Dichte und Korngrösse einiger dentaler edelmetalle
- 1961   Thilander, Birgit
Innervation of the temporo-mandibular joint capsule in man: an anatomic investigation and a neurophysiologic study of the perception of mandibular position
- Thilander, Holger
Periodontal disease in the white rat: experimental studies with special reference to some aetiologic and pathogenetic features
- 1962   Markén, Karl-Erik
Studies of deviations between observers in clinico-odontological recording
- 1963   Holmlund, Lars G.
On steam corrosion and steam corrosion inhibition with special reference to the autoclave sterilization of dental (and surgical) steel instrument materials.
- 1964   Engström, Bure
Bacteriological cultures in root canal therapy
- Öberg, Torsten
Morphology, growth and matrix formation in the mandibular joint of the guinea pig.
- 1967   Carlsson, Gunnar E.
Changes in the jaws and facial profile after extractions and prosthetic treatment
- 1968   Magnusson, Bengt
Tissue changes during molar tooth eruption: histologic and autoradiographic studies in monkeys and rats with special reference to dental epithelium, oral mucosa, periodontium, apical pulp and periapical tissue
- Myrberg, Nils
Proton magnetic resonance in human dental enamel and dentine: an experimental investigation using wide line NMR

Axel Bergenholtz

Jan Rosenquist

Margareta Ringqvist

Kenneth Wing

Anna-Karin Holm

Maud Bergman

Sune Ericson

The parotid gland in subjects with and without rheumatoid arthritis. A sialographic and physiologic study

1969

Bergenholtz, Axel

Palatal mucosa in organ culture: an experimental study in the cat

1970

Bergman, Bo

The distribution and concentration of zinc and the effects of zinc deficiency in the mammalian body: some experiments in mice and rats with special reference to mandibular condyle and some other skeletal tissues

1972

Hedin, Måns

Röntgenbilden av tändernas rotkanaler: en experimentell undersökning

1973

Rosenquist, Jan

Effects of supply and withdrawal of fluoride: experimental studies on growing and adult rabbits

Olof Eckerdal

Tomography of the temporomandibular joint.

Correlation between tomographic image and histologic sections in a three-dimensional system

1974

Agerberg, Göran

On mandibular dysfunction and mobility

Lindqvist, Berit

Bruxism hos barn

Ringqvist, Margareta

Fiber types in human masticatory muscles: relation to function

Wing, Kenneth R

The turnover of zinc in albino rats fed conventional and zinc-deficient diets

Åstrand, Per

Surgical correction of mandibular prognathism: longitudinal studies of patients treated with oblique sliding osteotomy of the mandibular rami

1975

Holm, Anna-Karin

Tandhälsa hos tre- till femåriga svenska barn

- 1976 Bergman, Maud
Chemical and thermodynamic studies of dental gold alloys with special reference to homogenization, electrochemical corrosion and cluster formation
- Sundqvist, Göran
Bacteriological studies of necrotic dental pulps
- 1977 Stenman, Evert
Effects of sterilization and endodontic medicaments on mechanical properties of root canal instruments
- 1978 Nilsson, Brita
Taste perception in the human palate. A clinical and histological study
- 1979 Paulin-Jonsson, Gunnar
Maxillary growth after cleft palate surgery. A clinical and experimental study
- Olsson, Kurt Åke
Hypothalamic and cortical control of jaw reflexes
- 1980 Crossner, Claes-Göran
Försök till tidig diagnos av kariessjukdomen
- Lerner, Ulf
Cellular mechanisms involved in bone resorption
- 1981 Hänström, Lennart
The effect of diphenylhydantoin on the metabolism of connective tissue macromolecules in oral mucosa and bone in vitro. A biochemical study
- 1982 Alm Per E.
Mast cells and histamine secretion. A study of the effects of catecholamines, participation of ions and the role of cyclic AMP
- Eriksson, Per-Olof
Muscle-fibre composition of the human mandibular locomotor system. Enzyme-histochemical and morphological characteristics of functionally different parts
- Klämfeldt, Agneta
Metabolism of articular cartilage proteoglycans in vitro. Effect of synovial membrane products and mechanical pressure
- Rundegren, Jan
Bacteria-agglutinating glycoproteins in human saliva. An in vitro study with special reference to *Streptococcus mutans*

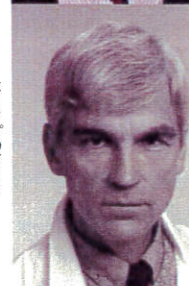
Göran Sundqvist

Evert Stenman

Kurt A Olsson

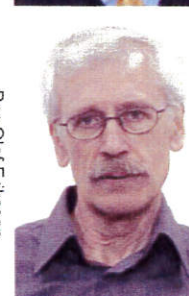
Ulf Lerner

Lennart Hänström

Per-Olof Eriksson

Karl-Johan Söderholm

Stenberg, Torsten

Release of cobalt from cobalt chromium alloy constructions and turn-over and distribution of cobalt. Experiments in mice and humans

Anders Byström

1984

Söderholm, Karl-Johan M

Hydrolytic degradation of dental composites and effects of silane-treatment and filler fraction on compressive strength and thermal expansion of composites

1985

Gunne, Johan

Masticatory ability in patients with removable dentures. A clinical study of masticatory efficiency, subjective experience of masticatory performance and dietary intake

Ingegerd Johansson

1985

Kjörell, Uno

Immunological, biochemical and morphological studies on intermediate filaments

1986

Byström, Anders

Evaluation of endodontic treatment of teeth with apical periodontitis

Stefan Lundgren

Hagberg, Catharina

Electromyography and bite force studies of muscular function and dysfunction in masticatory muscles

Johansson, Berit

Electrochemical action due to short-circuiting of dental alloys: an in vitro and in vivo study

Christina Stecksén-Blicks

Johansson, Ingegerd

The effect of malnutrition on saliva composition and caries development

Lundgren, Stefan

Sedation regimen in outpatient oral surgery

Stecksén-Blicks, Christina

Epidemiological studies of dental caries in groups of Swedish children

Stenström, Anders

Intra- and extraneuronal monoamine oxidases

Jan van Dijken

1987

Dijken, Jan W. V. van

Conventional, microfilled and hybrid composite resins: laboratory and clinical evaluations

Månsson-Rahemtulla, Britta

Human salivary peroxidase: characterization of some of the system components and their activity

- Wänman, Anders
Craniomandibular disorders in adolescents. A longitudinal study in an urban Swedish population
- 1988 Bessing, Christer
Alternatives to high noble dental casting gold alloys type 3: an in vitro and in vivo study
- Norqvist-Sjöberg, Astrid
Amine oxidases in dental pulp. A study with special regard to a semi-carbazide-sensitive amine oxidase with catalytic potency towards serotonin
- Ransjö, Maria
Regulation of bone resorption by the adenylate cyclase-cyclic AMP system. A biochemical study on mouse calvarial bones and isolated bone cells
- 1989 Bäckman, Birgitta
Amelogenesis imperfecta: an epidemiologic, genetic, morphologic and clinical study
- Ekman, Agneta
On dental health and related factors in Finnish immigrant children in Sweden
- 1990 Molin, Margareta
Mercury release from dental amalgam in man: influences on selenium, glutathione peroxidase and some other blood and urine components
- Wahlin, Ylva-Britt
Changes in the oral microbiota, mucosal lesions and salivary secretion in patients with acute leukemia
- Westberg, Karl-Gunnar
Interneurons in the trigeminal motor system: an experimental neurobiological study in the cat
- 1991 Källestål, Carina
Periodontal conditions in Swedish adolescents
- Ljunggren, Östen
Involvement of bradykinin in inflammation induced bone resorption
- Ryberg, Mats
Chronic treatment with S-adrenoceptor agonists in asthmatics: effects on salivary gland function and dental caries development

Anders Wänman

Maria Ransjö

Birgitta Bäckman

Ylva-Britt Wahlin

Karl-Gunnar Westberg

Carina Källestål

Anders Berglund

1992

Berglund, Anders
Release of mercury vapor from dental amalgam

1993

Andlin-Sobocki, Anna
Gingival recession, keratinized and attached gingiva in anterior teeth of children

Bengt Sjödin

Persson, Sten
Volatile sulfur compounds in periodontal pockets

Tasaki, Mark M
Magnetic resonance imaging and arthrographic assessment of temporomandibular joint disk displacements

Carina Lundqvist

1994

Trulsson, Mats
Orofacial mechanoreception in man: stimulus-encoding properties of periodontal and other mechanoreceptors and their responses during orofacial behaviors

Eliasson, Lars-Åke
On midface size in maxillonasal dysplasia and the influence of midface size on prognathism

Göran Nordström

1995

Sjödin, Bengt
Loss of periodontal support in children with primary teeth

Bergdahl, Jan
Burning mouth, oral lichenoid reactions and symptoms related to electricity or visual display units. A psychological and clinical study

Karin Nylander

Funegård, Ulrika
Fractionated irradiation of salivary glands: loss and protection of function

Lundqvist, Carina
Human intraepithelial lymphocytes. A comparative study of phenotype, morphology, and functional properties of intraepithelial lymphocytes in gut and oral mucosa

Nordström, Göran
Oral health and dietary habits in an elderly city population. A report from the Umeå longitudinal study

Elisabeth Nyström

Nylander, Karin
Squamous cell carcinoma of the head and neck: proliferation, p 53 and prognosis

Nyström, Elisabeth
Onlay bone grafts and implants in the reconstruction of severely resorbed maxillae. A one-stage procedure

Ren, Yan-Fang

Posterior pharyngeal flap for elimination of velopharyngeal incompetence. A study of facial growth, tongue positions and the significance of adenoids before and after operation

Sunzel, Bo

Interactive effects of zinc, rosins and resin acids on polymorphonuclear leukocytes, gingival fibroblasts and bacteria

Tidehag, Per

Iron absorption and iron status related to diet: an experimental and epidemiological study

1996

Andersson, Mats

Procera®, a new system for fabrication of artificial dental crowns: processrelated and clinical studies

Larsson, Bengt

Association between dental caries and parameters linked to adult cardiovascular diseases

Sjögren, Göran

Dental ceramics and ceramic restorations: an in vitro and in vivo study

Sjögren, Ulf

Success and failure in endodontics

1997

Claesson, Rolf

Function of polymorphonuclear leukocytes under anaerobic conditions

1998

Ahlqvist Jan

The temporomandibular joint. Tomographic and CT assessment of its bone demarcations with reference to adjacent organs

Oldenborg, Per-Arne

Studies on the effects of glucose and insulin on the function of neutrophil granulocytes

1999

Bratt, Per

Salivary proteins as potential modulators of oral microbial adhesion and ecology

Legrell, Per Erik

Craniofacial morphometric changes following temporomandibular joint disk displacement

Monemi, Monemi

Age-related changes in fibre type and myosin heavy chain compositions of human jaw muscles

Per Tidehag

Ulf Sjögren

Rolf Claesson

Jan Ahlqvist

Per Bratt

Per Erik Legrell

Anders Johansson

Norevall, Lars-Inge
Innervation in tooth-related tissues - immunohistochemical studies in normal and experimental situations

2000

Levring Jäghagen, Eva
Dysphagia and pharyngeal swallowing dysfunction related to snoring and surgical treatment

Pernilla Lundberg

Bergdahl, Maud
Salivary flow and oral complaints in adults - Association with medication and psychological factors

Johansson, Anders
Cytotoxic interactions of the periodontopathogens *Actinobacillus actinomycetemcomitans* and *Porphyromonas gingivalis* with host cells

Hamayun Zafar

Lundberg, Pernilla
The neuropeptide VIP as regulator of bone cell functions

Zafar, Hamayun
Integrated jaw and neck function in man. Studies of mandibular and head-neck movements during jaw opening-closing tasks

2001

Li, Tong
Bacterial adhesion and innate immunity in oral biofilm formation

Tong Li

Lind, Lars Tomas
The tooth-implant supported prosthesis

Marklund, Marie
Treatment of obstructive sleep apnea with a mandibular advancement device

2002

Figdor, David
Microbial aetiology of endodontic treatment failure & pathogenic properties of selected species

David Figdor

Hallman, Mats
On healing of titanium implants in xenografts

2003

Andersson-Wenckert, Ingrid
Durability and interfacial adaptation of glass ionomer cement and resin based materials in class II restorations

Ingrid Andersson-Wenckert

Olfat, Farzad O
Helicobacter pylori - bacterial adhesion and host response

Öberg, Sven
Bone healing after implantation of bone substitute materials.
Experimental studies in estrogen deficiency.

Sven Öberg

2004 Aspholm, Marina
Adaptation of helicobacter pylori adherence properties in
promotion of host tropism and Inflammatory disease

Marina Aspholm

Belibasakis, Georgios
Cellular and molecular responses of periodontal connective
tissue cells to Actinobacillus actinomycetemcomitans cyto-
lethal distending toxin

Bodin, Ingrid
Impairment of intra-oral sensation, discrimination ability, and
swallowing function following radiotherapy and surgery for
oral and pharyngeal cancer

Ingrid Bodin

Häggman-Henriksson, Birgitta
Neck function in rhythmic jaw activities

Birgitta Häggman-Henriksson

Mahdavi, Jafar
Helicobacter pylori adhesion and patho-adaptation: the role
of BabA and SabA adhesins in persistent infection and chronic
inflammation

Sunnegårdh-Grönberg, Karin
Calcium aluminate cement as dental restorative. Mechanical
properties and clinical durability

Karin Sunnegårdh-grönberg

Ullbro, Christer
Studies on clinical expression, genotype, and gingival fluid
characteristics in young patients with Papillon-Lefèvre syn-
drome

Anders Lindberg

2005 Lindberg, Anders
Resin composites: Sandwich restorations and curing tech-
niques

Persson, Emma
The neuropeptide VIP and the IL-6 family of cytokines in
bone - effects on bone resorption, cytokine expression and
receptor signalling in osteoblasts and bone marrow stromal
cells

Våra hedersdoktorer

Universitetet utser årligen hedersdoktor, doctor honoris causa, för att visa sin uppskattning för utmärka insatser. Priset utdelas vid universitetets årshögtid. Dokumentation från samtliga högtidligheter finns förvårade vid Registraturen, Umeå universitet.

1958	Ulf von Euler-Chelpin, Stockholm, ODhc Birger Kjellgren, Stockholm, ODhc Martin Odin, Göteborg, ODhc Martin Rushton, London, ODhc Gösta Skoglund, Umeå, ODhc Eero Tammisalo, Helsingfors, ODhc
1966	Jens Waerhaug, Skedsmo, Norge, ODhc Carl-Martin Fajers, Karlshamn, Umeå, ODhc
1968	Poul O Pedersen, Köpenhamn, ODhc
1969	Finn Brudevold, Oslo, Boston, ODhc
1971	Sven Bergman, Skurup, Lund, Linköping, ODhc
1973	Sixten Fors, Stockholm, ODhc
1977	Sidney B Finn, Birmingham, USA, ODhc
1978	Nils Ingri, Umeå, ODhc
1980	Yngve Zotterman, Stockholm, ODhc
1982	Gunnar D Bloom, Umeå, ODhc
1983	Ivar Mjør, Oslo, ODhc Tadashi Yamada, Sendai, Japan, ODhc
1985	Per-Ingvar Brånemark, Göteborg, ODhc Peter Ollinen, Umeå, ODhc
1986	Sven Landgren, Umeå, ODhc
1988	Jöran Eklund, Luleå, ODhc Kenneth M Pruitt, Birmingham, USA, ODhc Sven Thuréus, Stockholm, FDhc
1990	Lawrence G Raisz, Farmington, Connecticut, USA, ODhc William D McDavid, San Antonio, Texas, USA, ODhc Bernhard Guggenheim, Zürich, Schweiz, ODhc Sigurd Ramfjord, Ann Arbor, Michigan, USA, ODhc
1991	Jens J Pindborg, Köpenhamn, ODhc
1992	Derek W Jones, Halifax, Kanada, ODhc
1993	William H Bowen, Rochester, USA, ODhc Gunnar Rölla, Oslo, ODhc Roger A West, Seattle, USA, ODhc
1995	James P Lund, Montreal, Kanada, ODhc John W Stanford, Northbrook, Illinois, USA, ODhc
1998	P N Ramachandran Nair, Zürich, Schweiz, ODhc
2000	Antti Hulterström, Umeå, ODhc
2006	Nils Bäckman, Umeå, ODhc

Installationer av professorer

Vid Tandläkarinstitutet, Odontologiska fakulteten, Medicinsk-odontologiska fakulteten och Medicinska fakulteten i Umeå har följande professorer installerats 1963-2006.

Lennart Lysell	professor i barntandvård	1963
Tore Arwill	professor i histopatologi	1965
Allan Strålfors	professor i kariologi	1965
Bo Axelsson	professor i teknologi	1965
Holger Thilander	professor i kirurgi	1965
Rune Söremark	professor i protetik	1965
Hans Grahnén	professor i pedodonti	1965
Max Lundberg	professor i odontologisk röntgendiagnostik	1968
Lars Gideon Holmlund	professor i teknologi	1970
Bo Bergman	professor i protetik	1973
Gunnar Gustafson	professor i histopatologi	1973
Lars Orelund	(bitr) professor i farmakologi	1975
Thorild Ericson	professor i kariologi	1977
Jan Rosenquist	professor i oral kirurgi	1977
Martti Helkimo	(bitr) professor i klinisk bettfysiologi	1977
Axel Bergenholtz	professor i parodontologi	1978
Maud Bergman	professor i odontologisk teknologi	1978
Ulf Welander	professor i odontologisk röntgendiagnostik	1978
Maurits Persson	professor i ortodonti	1981
Anna-Karin Holm	professor i pedodonti	1982
Göran Sundqvist	professor i endodonti	1982
Ingemar Lundquist	professor i farmakologi	1984
Göran Anneroth	professor i oral patologi	1986
Per-Olof Eriksson	professor i klinisk oral fysiologi	1988
Ulf Lerner	professor i cellbiologi	1992
Kurt Å Olsson	professor i fysiologi	1992
Annika Isberg	professor i oral diagnostisk radiologi	1993
Nicklas Strömberg	professor i kariologi	1994
Lars-Åke Lindén	professor i teknologi	1997
Johan Gunne	professor i protetik	1999
Stefan Lundgren	professor i käkkirurgi	1999
Margareta Molin	professor i protetik	1999
Sirkka Asikainen	professor i oral mikrobiologi	2001
Jan van Dijken	professor i kariologi	2001
Ingegerd Johansson	professor i kariologi	2001
Svante Twetman	professor i pedodonti	2001

Ämnesföreträdare/föreståndare

Under åren 1956-1963 var Tandläkarinstitutet i Umeå en filial till Tandläkarhögskolan i Stockholm. Vid de olika enheterna i Umeå var ämnesföreträdarna i Stockholm också formellt ansvariga för respektive enhet i Umeå. I nedanstående förteckning anges de ämnesföreträdare/föreståndare, som varit ansvariga i Umeå sedan 1963, när Umeå blev självständig Tandläkarhögskola.

Tandläkarutbildningen

Endodonti

Bure Engström	1963-1969
Hilding Nyborg	1969-1973
Göran Sundqvist	1974-2002
Ulf Sjögren	2002-

Fysiologi med inriktning mot oral fysiologi

Kurt Å Olsson	1992-

Kariologi

Allan Strålfors	1963-1976
Thorild Eriksson	1976-1993
Nicklas Strömberg	1994-

Klinisk bettfysiologi/Klinisk oral fysiologi

Torsten Öberg	1963-1967
Gunnar E Carlsson	1967-1969
Folke Nordh	1970-1976
Martti Helkimo	1977-1979
Göran Agerberg	1979-1986
Per-Olof Eriksson	1987-

Oral diagnostik

Lars Holmlund	1963-1968
Evert Stehman	1969-2000
Ylva-Britt Wahlin	2004-

Teknologi/Odontologisk teknologi/

Odontologisk materialvetenskap

Bo Axelsson	1963-1967
Lars Holmlund	1968-1977
Maud Bergman	1978-1997
Lars-Åke Lindén	1997-1999
Anders Berglund	1999-2001
Berit Ardlin	2001-2003
Göran Sjögren	2003-

Odontologisk röntgendiagnostik/

Oral diagnostisk radiologi

Max Lundberg	1963-1976
Olof Eckerdahl	1976-1980
Ulf Welander	1980-1990
Kennet Wing	1990-1993
Annika Isberg	1993-2002
Jan Ahlqvist	2002-

Farmakologi

Bertil Niklasson	1963-1969
Anders Sundwall	1970-1974
Lars Orelund	1975-1987
Anders Stenström	1988-1990

Oral kirurgi/Käkkirurgi

Holger Thilander	1963-1972
Gunnar Persson	1973-1976
Per Åstrand	1976-1978
Jan Rosenqvist	1978-1993
Stefan Lundgren	1999-

Oral mikrobiologi

Odd Larje	1965-1968
Jan Carlsson	1968-2000
Sirkka Asikainen	2001-

Oral histopatologi

Tore Arwill	1963-1967
Gunnar Gustafsson	1968-1986

Oral patologi

Göran Anneroth	1986-1995

Oral cellbiologi

Ulf Lerner	1992-

Ortodonti

Lennart Lysell	1963
Birgit Thilander	1963-1968
Berit Lindqvist	1969-1980
Maurits Persson	1981-2005
Marie Marklund	2005-

Parodontologi

Axel Bergenholtz	1963-1966
Jan Lindhe	1967-1969
Axel Bergenholtz	1969-1995
Lennart Hänström	1996-2004

Pedodonti

Hans Grahén	1964-1982
Anna-Karin Holm	1982-2000
Svante Twetman	2001-2006

Protetik

Rune Söremark	1963-1971
Bo Bergman	1972-1996
Margareta Molin	1997-2004
Johan Gunne	2004-

Tandteknikerutbildningen

Maud Bergman	1993-1997
Lars-Åke Lindén	1997-1999
Anders Berglund	1999-

Tandhygienistutbildningen

Jan van Dijken	1998-

Föreståndare, dekaner och prefekter

Föreståndare

Göte Nyquist	1956-1961
Lennart Lysell	1961-1963

Dekaner

Lennart Lysell	1964-1968
Max Lundberg	1968-1976
Bo Bergman	1976-1988
Jan Rosenquist	1989-1993
Anna-Karin Holm	1993-1999

Prefekter

Ulf Lerner	1999-2001
Margareta Molin	2001-2003
Ingegerd Johansson	2003-2005
Johan Gunne	2006-

Utsikt över del av campus med Samverkanshuset i förgrunden, 2006.

Några utmärkelser genom åren

Thuréuspriset

Sven Thuréus, medicine och odontologie hedersdoktor, leg. läkare och leg. tandläkare, och hans hustru Maud donerade den 2 november 1987 medel till den odontologiska fakulteten vid Umeå universitet för bildandet

av en fond benämnd Thuréus fond för odontologisk och stomatologisk forskning jämte plastikkirurgi. Fondens ändamål är att främja forskningen inom tändernas, käkarnas och munhålans område i vid bemärkelse.

1988	Sten Stenström, Stockholm
1989	Jan Lindhe, Göteborg
1990	Åke Nordenram, Stockholm
1991	Per-Olov Glantz, Lund
1992	Ingen utdelning
1993	Ingen utdelning
1994	Nicklas Strömberg, Göteborg
1995	Irma Thesleff, Helsingfors
1996	Mogens Kilian, Århus
1997	Per Åstrand, Linköping

1998	Henrik Clausen, Köpenhamn
1999	Ingen utdelning,
2000	Ulf Lerner, Umeå
2001	Sture Nyman, Göteborg
2002	Birgit Thilander, Göteborg
2003	Hans Grahnén, Umeå
2004	Ulf Berggren, Göteborg
2005	Lars Erik Thornell, Umeå
2006	Anders Linde, Göteborg

Millerpriset

Millerfonden 1907 genom insamling inom och utom Svenska Tandläkare-Sällskapet till en erinran av den svenska tandläkarkårens beundran och erkänsla för vad professor W D Miller utträttat för den odontologiska vetenskapen och dess utövare. Fon-

den skapades genom frivilliga bidrag på totalt 1.525:50 kronor. Fonden har till ändamål att med pris belöna värdefulla av svenska medborgare författade skrifter över odontologiska ämnen. Millerpriset utdelas vart tredje år.

Pristagare vid Umeå universitet

1964	Rune Söremark
1973	Jan Carlsson

1985	Maud Bergman
1995	Ulf Lerner

Henry Beyrons vetenskapliga pris inom bettfysiologi

Henry Beyrons fond bildades 1969 genom insamling i samband med hovtandläkare Henry Beyrons 60-årsdag. Fondens ändamål är att främja studier eller forskning i Sverige eller utomlands inom ämnesområdena protetik och bettfysiologi.

Bidrag ur fonden utdelas, efter samråd med Svensk Förening för Protetik och Svensk Fö-

rening för Bettfysiologi, vart tredje år med början år 1979. Styrelsen för föreningarna har också möjlighet att nominera mottagare av bidrag ur fonden utan att ansökan ingivits. Bidrag eller pris utdelas i sin helhet till en person.

1984	Per-Olof Eriksson

2003	Per-Olof Eriksson

The Royal Society of Medicine Book Award, 2002

Priset ges till författaren av årets bästa medicinska lärobok. Andra gången priset går till en lärobok inom ämnesområdet odontologi.

Annika Isberg (Winner): *Temporomandibular Joint Dysfunction. A practitioner's guide.*

British Medical Association (BMA) Medical Book Award, 2002

Annika Isberg (Highly commended): *Temporomandibular Joint Dysfunction. A practitioner's guide.*

Prismotivering: "Professor Isberg has succeeded brilliantly in presenting current knowledge of the temporomandibular joint to the clinician in a readable format. This masterly evidence-based account should be required reading for all students and practitioners interested in the temporomandibular joint."

Första gången en bok inom ämnesområdet odontologi tilldelas Medical Book Award av både Royal Medical Society och British Medical Association.

SalusAnsvarpriset, 2004

Ulf Lerner tilldelad SalusAnsvarpriset, som är Nordens största medicinpris efter Nobelpriset och ges varje år till en eller flera nordiska forskare som arbetar med problem som direkt påverkar människors vardag. Det är första gången priset går till ämnesområdet odontologi.

Svenska Tandläkare-Sällskapets pris för bästa doktorsavhandling

Holger Thilander, 1962

Periodontal disease in the white rat: experimental studies with special reference to some aetiological and pathogenetic features

Bengt Magnusson, 1970

Tissue changes during molar tooth eruption: histologic and autoradiographic studies in monkeys and rats with special reference to dental epithelium, oral mucosa, periodontium, apical pulp and periapical tissue.

Margareta Ringqvist, 1975

Fiber types in human masticatory muscles: relation to function.

Maud Bergman, 1977

Chemical and thermodynamic studies of dental gold alloys with special reference to homogenization, electrochemical corrosion and cluster formation.

Kurt Åke Olsson, 1980

Hypothalamic and cortical control of jaw reflexes.

Ulf Lerner, 1981

Cellular mechanisms involved in bone resorption.

Karl-Johan Söderholm, 1985

Hydrolytic degradation of dental composites and effects of silane-treatment and filler fraction on compressive strength and thermal expansion of composites.

Maria Ransjö, 1989

Regulation of bone resorption by the adenylate cyclase-cyclic AMP system—a biochemical study on mouse calvarial bones and isolated bone cells.

Margareta Molin, 1990

Mercury release from dental amalgam in man: influences on selenium, glutathione peroxidase and some other blood and urine components.

Ylva-Britt Wahlin, 1992

Changes in the oral microbiota, mucosal lesions and salivary secretion in patients with acute leukemia.

Mats Trulsson, 1994

Orofacial mechanoreception in man: stimulus-encoding properties of periodontal and other mechanoreceptors and their responses during orofacial behaviors.

Jan Bergdahl, 1996

Burning mouth, oral lichenoid reactions and symptoms related to electricity or visual display units. A psychological and clinical study.

Pernilla Lundberg, 2003

The Neuropeptide VIP as a regulator of bone cell functions.

Birgitta Häggman-Henrikson, 2005

Neck function in rhythmic jaw activities.

EASA2004, 2004

Tore Nilsson, Magnus Johansson och Jan Ahlqvist, enheten för oral diagnostisk radiologi vid Institutionen för odontologi, vann vid finalen av EASA2004 första pris med projektet Virtual radiography.

Warfvinges resestipendium, 2004

Pernilla Lundberg, Oral cellbiologi, tilldelad Warfvinges resestipendium. Vart tredje år utdelas detta resestipendium av fakulteten och tilldelas författaren av den värdefullaste gradualavhandlingen under treårsperioden. Medicine doktor Lars Warfvinge donerade år 1986 ett antal aktier till Umeå universitet som gåva. Av gåvobrevet framgår att aktierna skall utgöra en fond vid medicinska fakulteten kallad Warfvinges resestipendium.

Young Scientist Award, 2005

Marina Aspholm, som disputerade vid Umeå universitet 2004, tilldelad "Young Scientist Award 2005" för Europa, ett pris från tidskriften Science och GE Healthcare för årets bästa molekylärbiologiska avhandlingar i olika delar av världen. Hennes belönade avhandling handlade om hur magsårsbakterien *Helicobacter pylori* anpassar sig till miljön i magsäcken och lurar immunförsvaret så att den kan överleva i årtatal. Hon är idag verksam i Norge.

Pedagogiska priser

Odontologiska fakultetsnämnden beslöt 1995 att inrätta ett pedagogiskt pris i form av ett resebidrag på 15 000 kronor.

Institutionen för odontologi tilldelar årligen detta pris till lärare med omvitnad pedagogisk skicklighet.

Lennart Hänström, 1997

Margareta Molin, 1998

Göran Sundqvist, 1999

Per Stål, 2000

Anders Wänman, 2001

Ulf Sjögren, 2002

Ingegerd Johansson, 2003

Jan Ahlqvist, 2005

Maria Ransjö, 2006

Foton från högtider och festligheter

Max Lundberg, Anna-Karin Holm och Axel Bergenholtz, 1976.

Odontologie doktorer Karl-Johan Söderholm, Torsten Stenberg, Ulf Lerner, Agneta Klämfeldt, Gunnar Jonsson Paulin, Lennart Hänström, Per-Olof Eriksson, Claes-Göran Crossner m.fl., 1984.

Professor Bo Bergman, flankerad av från vänster odontologie doktor Johan Gunne, filosofie doktor Berit Johansson samt odontologie doktorerna Ingegerd Johansson, Christina Stecksén-Blicks och Uno Kjörell, 1986.

Akademikerna vandrar in i Tegs sommarsmyckade kyrka. I spetsen professor Axel Bergenholtz. På bilden syns bl.a. rektor Lars Beckman och samhällsvetenskapliga fakultetens dekanus, professor Sigbrit Franke m.fl. 1986.

Birgitta Bäckman, Pedodonti, 1989.

Hedersdoktor professor Lawrence G Raisz med
och Ulf Lerner, 1990.

Dekanus Jan Rosenquist och hedersdoktorn professor
Jens Pindborg, Köpenhamn, 1991.

Opponent Bruce Matthew, Bristol, gör en helt ny
bekantskap i Umeå, 1993.

Göran Sjögren, Odontologisk
materialvetenskap, 1996.

Agneta Ekman och Anders Wahlin, 1990

Per-Erik Legrell och Eva Levring Jäghagen efter föreläsning vid 5th European Academy Dentomaxillo-facial Radiology i Köln. Där firades hundraårsjubileet av Wilhelm Conrad Röntgens upptäckt, 1995.

Marie Marklund, Annika Isberg och Hans Bergstedt Karolinska universitetssjukhuset, 1996.

Axel Bergenholtz, Parodontologi, Odontologie doktor David Figdor, Anders Byström, Endodonti, 2002.

Foton från klinik, undervisning och forskning

Cariologilärarna Bo Ericson och Hannes Wikström, 1966.

Mobil uppställning av visningsapparat för bildserier med dagsljusskärm. Bildserier med ljudband sparade tandläkarens tid då dessa studerades av patienten utan att tandläkaren eller sköterskan behövde vara närvarande, 1969.

Demonstration i protetik. Kandidaterna Göran Andersson, Olle Eriksson, Sven Aronsson, Kjell Jacobsson, Elisabeth Jonsson-Nyström, Anette Jansson, Uno Andersson, kurs 66A. Lärare Kurt Å Olsson, 1969.

Carl-Olof Olsson, Bo Bergman och Anders Hugoson, 1972.

Per Åstrand, Jan Rosenquist och Göran Sund, 1977.

Kariologi, 1987

1. Jan van Dijken

2. Margareta Widman

3. Ulrika Funegård

4. Carola Höglund Åberg

5. Maria Sandberg

6. Anders Linder

7. Christina Bonnerdahl

8. Kerstin Kristiansson

9. Margareta Jonsson

10. Thorild Ericson

11. Marianne Lumikari

12. Sven-Erik Eriksson

13. Ingegerd Johansson

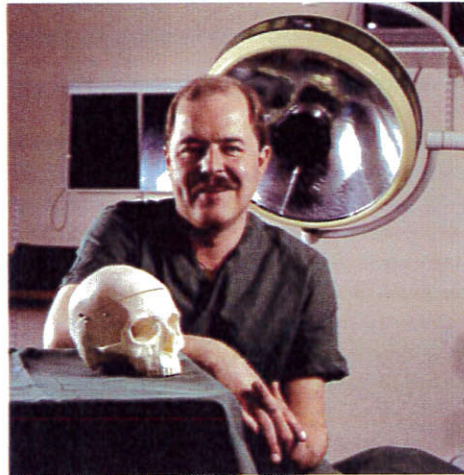
14. Mats Ryberg

Ylva-Britt Wahlin, Pedodonti, 1991.

Anna-Karin Holm, Pedodonti, 1992.

Stefan Lundgren, Käkkirurgi, 1992.

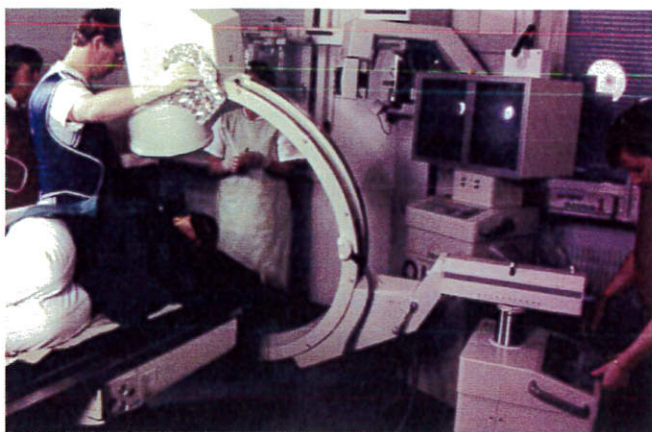

Margareta Molin, Protetik, 1992.

Annika Isberg, Oral diagnostisk radiologi, 1997.

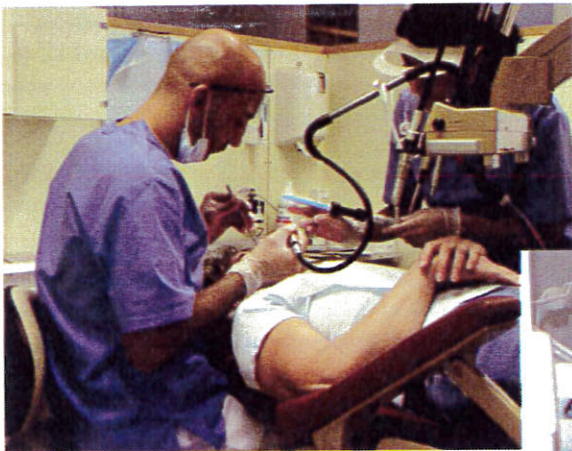
Tandsköterskorna Margareta Berglund, Eva Andersson och röntgensjuksköterska Mona Jonsson assisterar tandläkare Jan Ahlqvist vid en artrografiundersökning (kontraströntgen av käkled), 1992.

Eva Levrin Jäghagen och Jan Ahlqvist vid datorsimulatore. Vid Oral diagnostisk radiologi pågår utveckling och forskning kring röntgensimuleringar. Simulatore är tänkt att användas i utbildningen för träning i röntgenbildtagning och för att underlätta studenternas förståelse av radiografiska principer, 2005.

Nya lokalerna för undervisning i ämnet odontologisk materialvetenskap, 2006.

Tandläkarstuderande Mohammed Hamadel,
kurs V03 i kliniskt arbete, 2006.

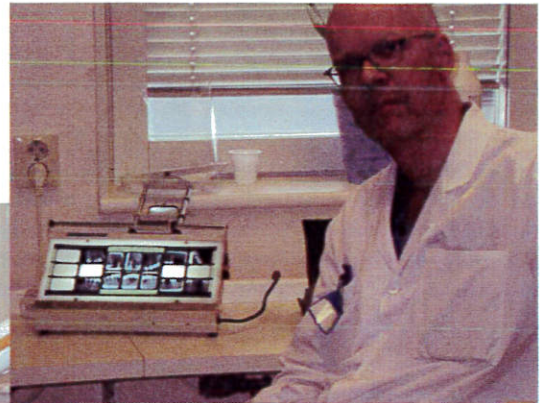

Tandläkarstuderande Arvid Andersson, kurs V02,
praktiserar endodontisk behandling, 2006.

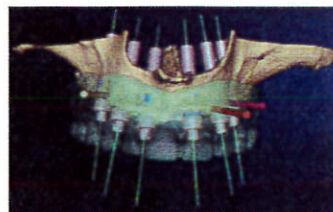

Tandläkarstuderande Joacim Åkesson, kurs V03, i kliniskt arbete, 2006.

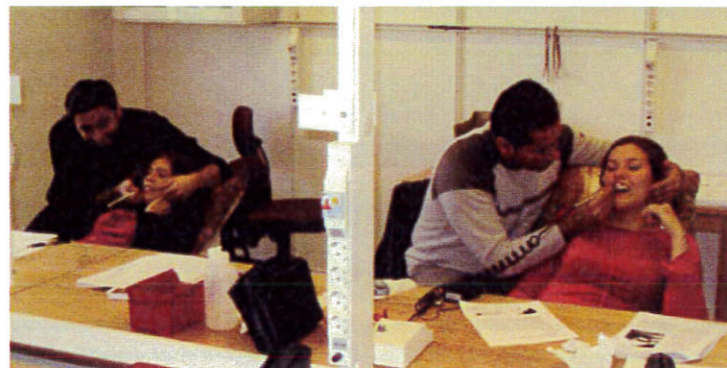
Tomas Lindh, lärare i Parodontologi, 2006

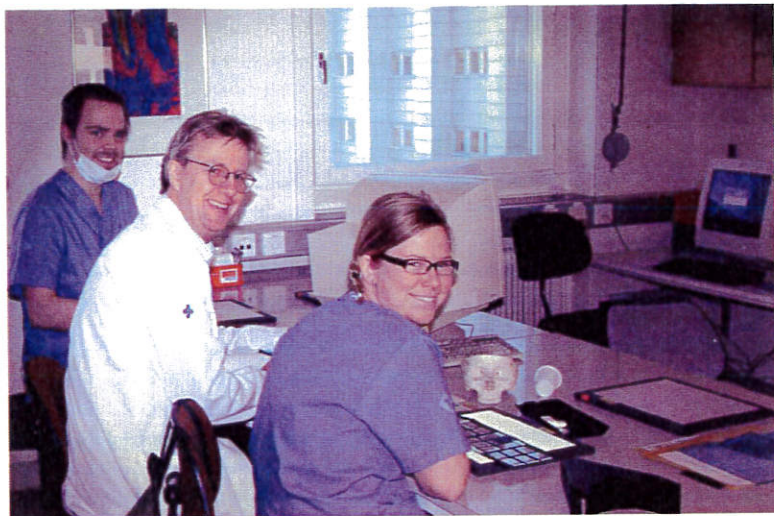
Databaserad planering i tre plan av implantat i överkäke.

Hans Nilson, lärare i Protetik diskuterar planering av implantat, 2004.

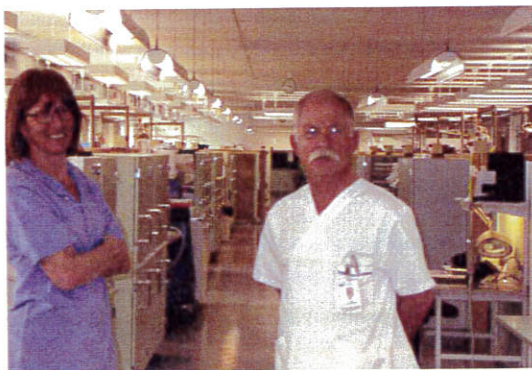
Tandläkarstuderande David Karapetjan, Sofia Kindvall, Jigme Tsering och Karin Larsson, kurs V03, testar smärtrösklar efter sensorisk stimulering (Akupunkturlab/TENS), 2003.

Jan Ahlqvist tillsammans med tandläkarstuderande Richard Johansson och Josefin Johansson, kurs V02, 2006.

Bordsdemonstration i Odontologisk materialvetenskaps nya lokaler, Nikolaos Tzemplailidis, Frida Viklund och Shama Parekh, kurs V05. Lärare Kristina Ottosson, 2006.

Lärare Lena Parpis och Åke Wiktorsson, Utbildningstandvården, Protetik, 2006.

Per-Erik Legrell visar digitalisering av röntgenbildtagning, 2006.

Ett särskilt forskningsanslag från Svenska Tandläkare-Sällskapet har tilldelats för att i ett antal kliniska studier utvärdera den kariesförebyggande effekten av sötningsmedlet xylitol.

Forskargrupp vid pedodonti: Pernilla-Lif Holgerson, Svante Twetman, Inger Sjöström och Christina Stecksén-Blicks, 2005.

Vid laboratoriet för Muskel & Motorik på forskarvåningen studeras hur käk- och nackmuskler är uppbyggda på cell- och molekylär nivå och hur käke och nacke samverkar vid naturlig käkfunktion. Registrering av samtidiga underkäks- och huvudnackerörelser vid gapning på amanuens Anna Lindström, kurs V03. Per-Olof Eriksson, Mansoor Hamayun och Hamayun Zafar, Klinisk oral fysiologi, 2006.

Professor Jan Carlsson, Oral mikrobiologi. Författare till flera klassiska artiklar inom sitt ämnesområde, 1992.

Forskarstuderande Eleni Kanasi, 2006

om du kan göra kronor och broar

kan du installera implantat med NobelGuide™

Med NobelGuide™ kan du i detalj planera och förutsäga alla aspekter av lambåfri kirurgi i förväg med hjälp av gipsbaserade modeller. Det är enkelt att lära sig NobelGuide™, och sedan kan du erbjuda dina patienter alla de fördelar som denna avancerade metod för med sig.

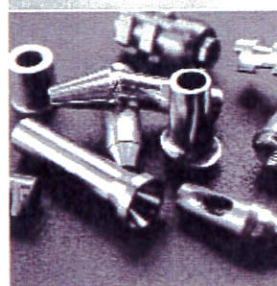
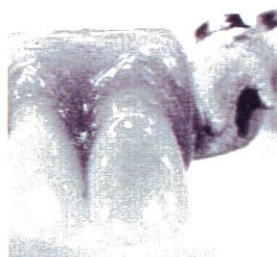
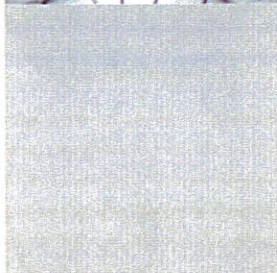
- Minimal tid i tandläkarstolen
- Färre besök för patienterna eftersom du sätter in både implantaten och den protetiska konstruktionen på samma gång
- Ingen läkningsperiod krävs innan implantatet fungerar
- Patienterna får fullt fungerande tänder – Beautiful Teeth Now™ – med en gång
- Installation av implantat blir en rutinuppgift

Se till att komma igång på den snabbast växande marknaden inom tandvård!
Ta reda på mer om NobelGuide™ i dag.

Mer information finns på www.nobelbiocare.com

© Nobel Biocare AB 2006

Vi har varit en samarbetspartner till tandläkarhögskolan i Umeå sedan starten på 50-talet. Ett lärorikt samarbete vi uppskattat och tagit stolthet i. I dag står ett fyrtiotal tandtekniker med över 750 års erfarenhet till Er tjänst.

Det är vår fullservice som gör oss starka men det är vår kompetens på implantat som gör oss unika!

Kunskap & kompetens
i alla led

www.umeadentallab.se

Institutionen
för odontologi
Medicinska fakulteten
Umeå universitet
901 87 Umeå
Telefon 090-785 60 00
www.odont.umu.se

Umeå universitet
901 87 Umeå Telefon 090-785 60 00
www.odont.umu.se

Västerbottens läns landsting
Folktrandvården, 901 85 Umeå
Telefon 090-785 60 00
www.vll.se